

AK ŞEMSEDDİN'İN DİNİ-TASAVVUFİ ŞİİRLERİ

KEMAL ERASLAN

G İ R İ Ő

Hayatı

XV. yūzyılın ve Fâtiĥ devrinin önde gelen ilim ve irfan sahiplerinden, mutasavvıf ve evliyasından Ak Őemseddin, kaynaklara göre 1390 (h. 792) yılında Őâm'da dünyaya gelmiŐtir¹. Asıl adı Mehmed veya Mehmed Őemseddin'dir. Babası Hz. Ebû Bekir soyundan Abbasiler devrinde yaŐamıŐ büyük sūfi Őeyĥ Őihâbüddin-i Suhrevedî'nin ahfadından ve "Kurt boĥan" lakabıyla anılan Őerefüddin Hamza'dır². Ak Őemseddin henüz yedi yaŐında iken ailesi Anadolu'ya göç edip Amasya'nın Kavak nahiyesine yerleŐmiŐtir³. Bazı kaynaklarda annesinin Osmancık'lı gösterilmesinde bir yanlışlık olmalıdır.

Daha küçük yaŐında bile akranlarına üstün olan Ak Őemseddin kuvvetli bir medrese eğitimi ile zahirî ilimleri tahsil ettikten sonra Osmancık medresesine müderris olur. Kısa süre sonra *Tasavvuf* akidesine meyl edince müderrisliĥi bırakır ve kâmil bir mürŐid aramaĥa koyulur. O sırada İslâm âleminde yaygın Őöhreti bulunan Őeyĥ Zeynüddin-i Hâfi'ye intisap etmek üzere Haleb'e gider. Ancak burada da fazla kalamaz, gördüĥü bir rüya üzerine geri dönüp Ankara'ya gelir ve burada büyük sūfi ve mürŐid Hâcı Bayram-ı Velî'ye intisap eder.

Hâcı Bayram dergâhında sülûk erkânını tamamlayan Ak Şemseddin, Őeyhinin halifesi mertebesine yükselir. Kısa sürelerle Beypazarı ve İskilip'te bulunup tedrisle meŐgul olduktan sonra Göynük'e yerleŐir ve irŐada burada devam eder.

Hâcı Bayram-ı Velî'nin 1429 (h. 832) yılında vefatı üzerine halifesi sıfatıyla irşad postuna oturur ve yıllarca bu görevde bulunur. Bu sırada kendisine baĥlı olarak *Bayramiyye* tarikatının *Şemsiyye* kolu teessüs eder.

Fâtiĥ Sultan Mehmed'in isteĥi üzerine 1453 (h. 858) yılında İstanbul kuŐatmasına katılan Ak Şemseddin, fethi gerçekteŐtiren askerinin mânevî terbi-

¹ Enîsî, *Menâkıb-ı Ak Şemseddin*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl. nr. 4666, y. 2b.

² Enîsî, adı geçen eser, y. 3a.

³ Enîsî, adı geçen eser, y. 2b.

yesi, moral gücünün yükseltilmesi ve Fâtih'in teşvik edilmesi gibi önemli hizmetlerde bulunur. Ayrıca Emevî ordusunun İstanbul'u kuşatması esnasında şehit düşen Ebâ Eyyûb-i Ensarî'nin kabrinin bulunduğu yeri Allah'ın inayetiyle keşf etmekle de mânevî mertebesinin yüceliğini ortaya koyar.

Fetih'ten sonra Göynük'e dönen Ak Şemseddin, burada 1459 (h. 864) yılında Hakk'ın rahmetine kavuşur. Mubarek kabirleri Göynük'te bulunmaktadır⁴.

Vefatından sonra Şemsiyye kolunu Göynük'te oğullarından Fazlullah Çelebi devam ettirir. Halifelerinden İbrahim Tennurî Kayseri'de Şemsiyye kolunun Tennuriyye şubesini, Abdurrahim Karahisarî Afyon'da Karahisariyye şubesini ve Hamzatü'ş-Şâmî de Sivas'ta Şâmiyye şubesini tesis ederler⁵.

Ak Şemseddin hakkında biri Emîr Hüseyin-i Enîsî tarafından⁶, diğeri de Eyüp'lü Müezzîn-zâde Abdurrezzak tarafından⁷ olmak üzere iki menâkıb yazılmıştır. Kaynaklarda Ak Şemseddin hakkında verilen bilgilerin büyük bir kısmı Enîsî'nin menâkıbına dayanmaktadır.

Eserleri

Ak Şemseddin'e ait menâkıb-nâmelerde ve diğer kaynaklarda zikredilen türkçe ve arapça eserler şunlardır:

1. Risâletü'n-nûriyye

Tasavvuf'a ve *Bayramiyye* tarikatına dair arapça bir eser olup 1437 (h. 841) yılında yazılmıştır. Eser o sıra *Bayramiyye* tarikatı mensuplarına ve sülûk ehline yöneltilen ithamlara cevap niteliğindedir⁸. Enîsî'nin de kaydettiği bu eser⁹, Ak Şemseddin'in kardeşi Hâcî Ali tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹⁰.

⁴ Ak Şemseddin'in hayatı ve eserleri için bk. *Şakâyık Tercümesi*, s. 240-246; *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 12-14; *Türk Şairleri*, c. I, s. 400-402; *Türk Ansiklopedisi*, c. I, s. 381-382; A. İhsan Yurd, *Fâtih'in Hocası Akşemseddin*, s. XVIII-CXII.

⁵ Ak Şemseddin'in halifeleri için bk. *Şakâyık Tercümesi*, s. 246-249.

⁶ Nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl. nr. 4666; İstanbul Üniversitesi Ktp. T. Y. nr. 6458; Selim Ağa Ktp. Hüdâî Efendi Bl. nr. 1045.

⁷ Abdurrezzak Efendi'nin bu menâkıbı "Tuhfetü'l-ihvân fi menâkıb-ı Ak Şemseddin" adını taşımakta olup Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl. nr. 3622'de kayıtlı bir mecmuada bulunmaktadır. Beş yapraklık küçük bir risâledir.

⁸ Nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp. Hâcî Mahmud Efendi Bl. nr. 2408; bilgi için bk. *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 13; *Türk Şairleri*, c. I, s. 401.

⁹ Enîsî, adı geçen eser, y. 4b.

¹⁰ Nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Hâcî Mahmud Efendi Bl. nr. 2408; metin ve tercümesi için bk. A. İhsan Yurd, adı geçen eser, s. 8-100.

2. *Def'ü matâ'ini's-sûfiyye*

Hall-i müşkilât adıyla da anılan eser¹¹, başta Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i A'rabî olmak üzere küfür ve ilhadla suçlanan büyük sûfiler hakkında yazılmış arapça bir savunmadır. 1452 (h. 856) yılında tamamlanmıştır.

3. *Risâle-i Zikru'llâh*

Enîsî'nin menâkıb-nâmesinde kaydedilen bu arapça risâle henüz ele geçmemiştir¹².

4. *Risâle-i Şerh-i avhâl-i Hâcî Bayram-ı Velî*

Enîsî'nin menâkıb-nâmesinde kaydedilen bu arapça risâle de henüz ele geçmemiştir¹³.

5. *Telhîsü Def'i matâ'ini's-sûfiyye*

Enîsî'nin menâkıb-nâmesinde kaydedilen bu arapça risâlenin de nüshası ele geçmemiştir¹⁴. *Def'ü matâ'ini's-sûfiyye*'nin özeti mâhiyetinde bir risâle olmalıdır.

6. *Makâmât-ı evliyâ*

Tasavvuf'taki makamlar hakkında yazılmış on sekiz bablık türkçe bir risâledir¹⁵. Enîsî'nin kaydettiği bu risâleyi Bursalı Mehmed Tâhir ve Sadeddin Nüzhed Ergun, Ak Şemseddin'den sonra irşad postuna oturan Şeyh Hamza Baba'ya ait gösterirler¹⁶.

7. *Mektupları*

Fâtih Sultan Mehmed'e yazılmış olan iki mektup tarihî bakımdan önemli birer vesikadır¹⁷.

8. *Nasihât-nâme-i Ak Şemseddin*

Ak Şemseddin'e izafe edilen bu eser, mesnevî tarzında yazılmış olup yüz beyit kadardır.¹⁸

¹¹ *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 13; *Türk Şairleri*, c. I, s. 401.

¹² Enîsî, adı geçen eser, y. 4b.

¹³ Enîsî, adı geçen eser, y. 4b.

¹⁴ Enîsî, adı geçen eser, y. 4b.

¹⁵ Nüshaları için bk. İstanbul Üniversitesi Ktp. T. Y. nr. 816; Nuruosmaniye Ktp. nr. 2229.

¹⁶ *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 13; *Türk Şairleri*, c. I, s. 401.

¹⁷ Fazla bilgi için bk. A. İhsan Yurd, adı geçen eser, s. LVIII, dip not : 32.

¹⁸ Nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan Bl. nr. 443, y. 18b-19b. Metnin Latin alfabesine çevrilişi için bk. A. İhsan Yurd, adı geçen eser, s. 23.

9. *Mâddetü'l-hayât*

Bursalı Mehmed Tâhir ve Sadeddin Nüzhet Ergun'un Ak Şemseddin'e ait gösterdikleri bu eser tıbbî dair olup Ak Şemseddin'e aidiyeti şüphelidir¹⁹.

10. *Risâle-i Ak Şemseddin*

Sadeddin Nüzhet Ergun İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Ak Şemseddin'a ait *Tasavvuf*'a dair türkçe bir risâlenin varlığını haber verirse de tesbit etmemiz mümkün olmadı²⁰.

*

Ak Şemseddin'in yukarıda kaydettiğimiz eserlerinden başka bazı dinî-tasavvufî şiirlerinin mevcut olduğu bildirilmiş ve bunlardan bazı beyitler örnek olarak verilmişse de²¹ şimdiye kadar bu tür şiirlerine toplu olarak rastlanmış değildir. Dolayısıyla kültür hayatımızda ve tarihimizde önemli bir yeri olan Ak Şemseddin gibi büyük bir zâtın şâirlik yönü hakkında bilgimiz yetersizdir.

Nihayet Millî Kütüphane müdiresi sayın Dr. Müjgân Cunbur hanımın bize lutfederek varlığını haber verdiği Millî Kütüphane'de Fahri Bilge kitapları arasında bulunan yazma bir mecmua sayesinde Ak Şemseddin'in bu tür şiirlerini toplu halde görmek ve edebiyatımız araştırmacılarının istifadesine sunmak üzere yayınlamak imkânını bulabildik²². Bu bakımdan sayın Dr. Cunbur'a şükranlarımızı sunmayı zevkli bir borç biliriz.

Mecmuada yer alan kırk iki şiirden ikisi gerek vezin, gerekse ifade bakımından çok bozuk olduğu için, ikisi de gerçekte XV. yüzyıl şairlerinden olup

¹⁹ *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 13; *Türk Şairleri*, c. I, s. 401; nüshası için bk. Topkapı Sarayı Ktp. Hazine Bl. nr. 552.

²⁰ Eserin İstanbul Üniversitesi Ktp. Halis Efendi yazmaları arasında bulunduğu bildirilmiştir; bk. *Türk Şairleri*, c. I, s. 401.

²¹ *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 13; *Türk Şairleri*, c. I, s. 402.

²² Millî Kütüphane'de Fahri Bilge kitapları arasında 442 numara ile kayıtlı bulunan yazma mecmuanın tavsifi şöyledir :

Cilt : koyu kahverengi meşin olup miklep ve şemsesi yoktur.

Kağıt : Saykallı açık krem rengindedir.

Yazı : Siyah mürekkeple yazılmış okunaklı nesih olup başlıklar bazen kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Her sahifede on bir satır bulunmaktadır.

Ölçüsü : 20,5X13,5-14X8 cm.

Ketebe kaydı bulunmayan yazma 150 yapraktır. Muhtevasından XIX. yüzyıl başlarında tertip edildiği anlaşılmaktadır. İçinde şiirleri yer alan şairler şunlardır : Ak Şemseddin, İbrâhim Tennûrî, Hamdî Çelebî, Şeyl Abdurrahim, Hakîkî, Hâkî, Emrem Yûnus, Avnî, Buhârî, Hilâlî, Tebrizî, Kemâl Ümmî, Siyâhî, Cemâlî, Sa'dî, Handân, Rûmî, Zikrî, Lutfî, Nesîmî, Ahmedî, Ömrî, Râhî.

“*Şems-i Hudâ*” mahlasıyla dinî-tasavvufî Őiirler yazan Akbıyık Ahmed Şemseddin İbn-i Hâci'ya ait olduğu için,²³ bu makalemizde Ak Şemseddin'e ait olduğuna kesin Şekilde inandığımız otuz sekiz Őiiri yayınladık. Bu otuz sekiz Şiirin otuz üçü arûzla, beşi de hece vezniyle yazılmıştır. Bu Őiirlerde “*Şems, Şemsî, Şemseddin*” gibi mahlaslar kullanılmıştır.

Őiirler, Ak Şemseddin'in sünnî akideye kuvvetle bağlılığı yanında *Tasavvuf*'un inceliklerine vâkıf olduğunu, vahdet neşvesine sahip bulunduğunu ve ilâhi hakikate eriştiğini açıkça göstermektedir. Bazı Őiirler edâ ve ifade mükemmelliği bakımından ilâhi türünün en büyük siması Yûnus Emre'yi andırmaktadır.

Kanaatimizce dinî-tasavvufî Őiirler, başka bir adla ilâhiler, Ahmed-i Yesevî ile başlayan, Orta Asya'da Yesevî dervişleri, Anadolu'da da Horasan erenleri ile devam ettirilen “Hikmet” geleneğinin ürünlerindedir²⁴. Ak Şemseddin, Anadolu'da bu geleneğin Yûnus Emre'den sonra en kudretli temsilcisidir.

Őiirler muhteva bakımından olduğu kadar imlâ ve dil özellikleri bakımından da dikkat çekicidir. Bilhassa arûz vezniyle yazılmış Őiirlerde, imlâ vezne uydurulmuş, kısa hecelere tesadüf eden uzun ünlüler yazı yerine harekeyle belirtilmiştir. Őiirler dil bakımından da büyük ölçüde XV. yüzyıl Türkçesi özelliklerini aksettirmektedir. Bu sebeple imlâ ve dil özelliklerini ayrıntılı bir Şekilde belirtmeği faydalı bulduk. Sözlük kısmında da dinî ve tasavvufî terimleri, metnin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olsun diye imkân nisbetinde genişçe belirttik.

²³ *Türk Şairleri*, c. I, s. 402.

²⁴ Kemal Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet'ten Őeçmeler*, Ankara 1983; “Hikmet Geleneği”, *II. Millellerarası Türk Folklor Kongresi*, c. II, Ankara 1982, s. 153-166.

İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Metnimizin bulunduğu mecmuada yer alan şiirlerin çoğunun aynı müstensih tarafından istinsah edilmiş olmasına rağmen, imlâ bakımından tutarlılıktan söz edilemez. Metnimizin yer yer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen imlâ özelliklerini yansıtması yanında, klasik Osmanlı metinleri imlâsını da yansıtması, metnimizi imlâ bakımından dikkate değer kılmaktadır. Ayrıca metnin harekeli oluşu, o devir metinleri için söz konusu olan bazı tereddütleri de giderecek niteliktedir. Mecmuada istinsah tarihine ait herhangi bir kayıt olmamasına rağmen, kâğıt, yazı, mürekkep özellikleri yanında mecmuada şiirleri kaydedilen şairler göz önüne alınca mecmuanın XIX. yüzyılın başlarında tertip edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Metnimizin dikkate değer imlâ özellikleri şunlardır :

A. Türkçe kelimelerin imlâsı

a) Ünlülerin yazılışı

1. Metnimizde imlâ yönünden dikkati çeken ilk husus, türkçe kelimelerin kök veya gövdesinde yer alan ünlülerin yazılışında bir tutarlılık bulunmayışıdır. Aynı kelimenin bile değişik şekillerde yazılışı bunun en açık delilidir: اُنُوكُ : *anuñ*, اُنُكُ : *anı*, كِيبُ : *gibi*, اِجِنْدَهْ : *içinde*, اِجِنْدَهْ : *icinde*, اِيدُبُ : *idüp*, اِيدُبُ : *idub*, طُلُوْ : *tolu*, طُلُوْ : *tolu*, سَاكَا : *saña*, سَاكَا : *saña*, نُولَهْ : *nola*, نُولَهْ : *nola*, قَانِي : *kanı*, قَانِي : *kanı*, يُوْحْسَهْ : *yohsa*, يُوْحْسَهْ : *yohsa*.

2. Kelime başındaki *a* ünlüsü genellikle medsiz elifle (ا) yazıldığı halde, birkaç kelimedede medli elifle (آ) yazıldığı görülür. Kelime ortasındaki *a* ünlüsü bazen elifle yazılmış, bazen de hareke ile belirtilmiştir. Kelime sonunda ise genellikle he (ه) ile, bazen de elifle yazılmıştır: اَدُكُ : *aduñ*, اَتْدُم : *atdum*, اَدُكُ : *aduñ*, اَتْدُم : *atdum*, اَيْرُو : *ayru*, اَقْنُ : *aқан*, اَعْرُتْدِي : *ağrıtdı*, اَايْقُ : *ayık*, اَبَاكَهْ : *baña*, اَدَاْدُنْ : *dadan*, اَقَالُوبُ : *kalup*, اَدَاْحِي : *dağı*, اَقَاچَانُ : *kaçan*, اَيَزْسَهْ : *yazsa*, اَقْرَا : *kara*, اَصَقْلَهْ : *sakla*.

3. Kelime başındaki *e* ünlüsü daima elifle yazılmış, kelime ortasında genellikle harekeyle belirtilmiş, bazen de elifle yazılmıştır. Kelime sonunda bazen elifle, bazen he ile yazılmıştır: اَتْدَنْ : *etden*, اَايْلُوبِيْنُ : *eyleyüben*, اَدَالُو : *delü*, اَكَاچُ : *geçüp*, اِنِيْتَا : *nite*, اِستَهْ : *iste*.

İki örnekte kelime ortasında bulunan *e* ünlüsünün göz kafiyesi sebebiyle elif ile yazıldığı görülür: اِيرَاسِيْنِي : *iresini*, اَوِيرَاسِيْنِي : *viresini*.

4. ı ünlüsü kelime başında daima elif ile yazılıp harekeyle belirtilmiştir. Kelime ortasında ve sonunda bazen harfle yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اِيرَقْ : *ırak*, اِصْمَرَلَدُمْ : *ısmarladum*, قِيلْ : *kıl*, جِقِدِي : *çık-di*, اَصِي : *aşşı*, قَان : *kanı*.

5. i ünlüsü kelime başında bazen elifle, bazen de elif ve ye ile (ای) yazılmıştır. Kelime ortasında ve sonunda bazen ye(ی) ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اِيجُوبْ : *içüp*, اِشْمُ : *işüm*, بِيْرِي : *bizi*, دِلَامَزْ : *dilemez*, شِمْدِي : *şimdi*, اَسْكُ : *eski*.

6. o ünlüsü kelime başında bazen elif, bazen de elif ve vav (او) ile yazılmıştır. Kelime ortasında ise bazen vav ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اُوْدِيْنَهْ : *odına*, اُقِيْدُمْ : *okıdum*, طُوْلَرْ : *tolar*, قُرُقَرْمُ : *korğaram*.

7. ö ünlüsü kelime başında bazen elif ve vav (او) ile, bazen de sadece elifle yazılmıştır. Kelime ortasında ise bazen vav ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اُوْلُرْسَهْ : *ölürse*, اُزِي : *özi*, كُوْرَهْ : *göre*, سُوْرْ : *söz*.

8. u ünlüsü kelime başında bazen elif ve vav ile, bazen de sadece elifle yazılmıştır. Kelime ortasında ve sonunda bazen vav ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اُوْيْحُوْ : *uyhu*, اُوْدُكْ : *uyduñ*, قُوْش : *kuşu*, صُنْدِي : *şundi*, طَمُوْ : *țamu*, قُوْز : *ķuzu*.

9. ü ünlüsü kelime başında ekseri elif ile yazılmıştır. Kelime ortasında ve sonunda bazen vav ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اُرْسُنْ : *ürsün*, يُوْزَهْ : *yüze*, سُرْدُمْ : *sürdüm*, اَبُوْ : *eyü*, كَنْدُ : *kendü*.

b. Ünsüzlerin yazılışı

Ünsüzlerin imlâsında görülen başlıca özellikler şunlardır :

10. ç ünsüzü çoğu zaman çe (ج) ile yazıldığı halde, bazı örneklerde ce (ج) ile yazılmıştır : جَكْرْ : *çeker*, جُوْغ : *çoğ*, جُوْنْ : *çün*.

11. p ünsüzü genellikle pe(ب) ile yazıldığı halde, bazı örneklerde be (ب) ile yazılmıştır : طُوْبْ : *top*, تُوْبْرَاقْ : *toprak*.

-ip/-ip,-up/-üp zarf-fiil ekinin ünsüzü daima be ile yazılmıştır : اَلْبُ : *alıp*, اِيْدُبْ : *idüp*, جُوْرُوْبْ : *çürüyüp*, قِيُوْبْ : *ķoyup*.

12. s ünsüzü genellikle sin(س) ile yazıldığı halde, birkaç örnekte sad(ص) ile yazılmıştır : سَقْلَرْ : *saklar*, صَقْلَهْ : *sakla*, سَاقِنْ : *sakın*, صَقِيْنْ : *şakın*.

13. Yan yana bulunan aynı ünsüz bazı örneklerde tek harfle yazılıp hareke ile belirtilmiştir : اَصِي : *aşşı*, عَاقِلَرْ : *‘ākiller*.

B. Yabancı asıllı kelimelerin imlâsı

Metnimizde yer alan yabancı asıllı kelimeler de imlâ bakımından şu özellikleri göstermektedir :

14. Türkçe kelimelerde görülen imlâ tutarsızlığı bazı yabancı asıllı kelimelerde de görülmektedir : دَائِمٌ : *dā'im*, دَائِمٌ : *dāyim*, دَمٌ بَدَمٌ : *dem-be-dem*.

15. Arapça ve farsça kelimelerde bulunan uzun ünlüler vezin gereği kısa okunmak gerektiğinde harfle yazılmayıp harekeyle gösterilmiştir : فَانٍ : *fāni*, مَعْشَقِي : *ma'suqi*, كَاهٍ : *gāhi*, رُوزٍ : *rūzi*.

16. Bazı kelimelerde sonda bulunan *a* ünlüsü vezin gereği kısa okunmak gerektiğinde *he* ile yazılmıştır : جَانَهٌ : *cāna*, مَالَهُ مَالٌ : *māl-a-māl*.

17. Bazı örneklerde sonda bulunan *e* ünlüsü harfle yazılmayıp harekeyle belirtilmiştir : ذَرٌّ : *zerre*.

18. Kelime sonunda bulunan *e* ünlüsü, kelimeye ek getirildiğinde harfle yazılmayıp harekeyle belirtilmiştir : جَانَانَدُرٌ : *cānānedür*, اَفْسَانَسِي : *efsānesi*, تَشْنِيْمٌ : *teşneyem*.

19. Birçok farsça terkiplerde izafet kesresinin harfle yazıldığı görülmektedir : اَزْلٌ عِشْقِي : *ışk-ı ezel*, طُونِي بَشَرٌ : *ton-ı beşer*, يَدِي قُدْرَتٌ : *yed-i kudret*.

20. Farsça atıf terkiplerinde atıf vavının birçok örneklerde harf yerine harekeyle belirtildiği görülmektedir : بَالٌ پَرٌ : *bāl u per*, جَانٌ تَنْ : *cān u ten*, لَيْلٌ نَهَارٌ : *leyl ü nehār*, مَاهٌ سَالٌ : *māh u sāl*, زَيْرٌ زَيْرٌ : *zīr ü zeber*.

21. Farsça *bī* (بی) olumsuzluk edatı genellikle bitişik yazıldığı halde, bazı örneklerde ayrı yazılmıştır : بِي جِسْمٌ وَجَانٌ : *bī-cism ü cān*, بِي نِشَانٌ : *bī-nişān*, بِي شِكٌ : *bī-şek*.

C. Eklerin imlâsı

a. Eklerin ayrı yazılması

22. Eski imlâ geleneğine uygun olarak bazen eklerin ayrı yazıldığı görülür : عَالَمٌ دَهٌ : *ālemdē*, بِنِ دَنْ : *benden*, اَصْلِي دُرٌ : *aşlıdur*, مُشْتَقِي يَمٌ : *müştaqıyam*.

b. Hal eklerinin yazılışı

23. +*uñ*/+*üñ*, +*nuñ*/+*nüñ* ilgi hali ekinde ek ünlüsünün genellikle harekeyle gösterildiği, bazen de harfle yazıldığı görülür : اَوْكٌ : *evüñ*, نَفْسُكٌ : *nefsüñ*, مَوْلَى نُوكٌ : *Mevlā'nuñ*, قَمُونُكٌ : *kamunuñ*, حُدَانُكٌ : *Hudā'nuñ*.

24. +ı/+i, +u/+ü yükleme hali eki bazen harfle yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : حَالْمِي : hlumı, يِيرِي : yiri, كُوكُلُوكُو : gönlünü, دَرْدٍ : derdi, قَهْرٍ : kahrı, مِلْكٍ : milki, كُفْرٍ : küfrü.

25. +a/+e yaklaşma hali ekinin imlsında tutarlılık bulunmamaktadır. Ek bazen elifle, bazen he ile yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : بَاشَا، بَاشَه : başa, جَانَا، جَانَه : cna, اِيمَانَه : imna, قَوْلَه : kula, شَمْسٍ : Şems'e.

26. +da/+de bulunma hali eki daima دِه şeklinde yazılmıştır : اَرْدِنْدَه : ardında, حَالْدَه : hlda, يَوْلْدَه : yolda.

27. +dan/+den ayrılma hali eki daima دَنْ şeklinde yazılmıştır : عَشَقْدَنْ : iŐkdan, يَارْدَنْ : yrdan, اَلْدَنْ : elden.

c. İyelik eklerinin yazılışı

28. nszle biten kelimelerden sonra getirilen +m teklik 1. Şahıs iyelik ekinde nnceki yardımcı ünlü metnimizde daima harekeyle gösterilmiştir : بَاشُمُ : başum, كُوزُمُ : gözüm, سِرْمِي : srrımı.

29. nszle biten kelimelerden sonra getirilen +n teklik 2. Şahıs iyelik ekinde nnceki yardımcı ünlü de daima harekeyle belirtilmiştir : بَاطِنُكُ : btinun, طَبِيْبُكُ : tabibn, نَفْسِيكُ : nefsin.

30. +ı/+i, +u/+; +sı/+si teklik 3. Şahıs iyelik eki ünlüsü genellikle harfle yazıldığı halde bazı örneklerde harekeyle gösterilmiştir : قَوْلِي : kulu, كُوزِي : gzi, مَقْصُودُنِي : maŐŐudunu, زُلْفُدُرُ : zlfdr, قُرْبَانٍ : kurbnı, دَرْدٍ : derdi, يُوْسُفُ : Ysuf'u.

31. +muz/+mz okluk 1. Şahıs iyelik eki metnimizde daima مُز şeklinde yazılmıştır : طَاشِمُز : taŐımuz, اِشِمُز : iŐımuz, قَطْرَه مُز : katremz.

32. +ları/+leri okluk 3. Şahıs iyelik eki daima لَرِي şeklinde yazılmıştır : دِرْمَانَلَرِي : dermnları, اِشَلَرِي : işleri.

. Şekil ve zaman eklerinin yazılışı

33. -ar/-er geniş zaman ekinin ünlüsü daima harekeyle belirtilmiştir : اَقَرُّ : akar, يَانَرُّ : yanar, دِكْرُ : diker.

34. -dı/-di, -du/-d görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü teklik ve okluk 1. ve 2. Şahıslarda genellikle harekeyle gösterilmiŐ, nadir olarak da harfle yazılmıştır : يَنْدُمُ : yandum, كُورْدُمُ : gördüm, كَيْدِمُ : geydim, صَنْدُكُ : Őandun, اِرْدُكُ : irdn, اِچْدُكُ : idk, وِرْدُكُ : virdük, يَقْدُومُ : yakdum.

Teklik ve çokluk 3. şahıslarda ek ünlüsü bazen harfle yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : بَدِي : *bildi*, اُولْدِي : *oldı*, اَتَد : *atdı*, دِيْد : *didı*, بُولْدِيْلَر : *buldılar*, اُولْدِيْلَر : *oldılar*, بَقْدَلَر : *bakdılar*, كُوْرْدَلَر : *gördiler*.

35. *-miş/-miş* öğrenilen geçmiş zaman eki daima مِشْ şeklinde yazılmıştır : طُعْمِشَم : *toğmuşam*, كَلِمِشَم : *gelmişem*, اُولْمِش : *olmuş*, يُوْعُرْمِش : *yogurmuş*.

36. *-ısar/-iser* gelecek zaman ekinin ünlüleri daha ziyade harekeyle belirtilmiştir : اَلْسَرَسِيْن : *olırsarın*, كُوْرْمِيْیَر : *görmeyiser*.

37. *-ğıl/-gil* teklik 2. şahıs emir ekinin ünlüsü daima harekeyle belirtilmiştir : صَقْلَاغِل : *saklağıl*, وِرْكِل : *virgil*.

-sın/-sin, *-sun/-sün* teklik 3. şahıs emir ekinin yuvarlak ünlüsü daima harfle yazılmış, düz ünlüsü ise harekeyle gösterilmiştir : بِلْسِيْن : *bilsin*, نِيْلْسِيْن : *neylesin*, اُولْسُون : *olsun*, كِيْتْسُون : *gitsün*.

38. *-sa/-se* şart ekinin ünlüsü teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıslarda harekeyle belirtilmiş, teklik 3. şahısta ise harfle yazılmıştır : بُوْلْسَم : *bulsam*, كُوْرْسَك : *görseñ*, اُولْسَه : *olsa*, دِسَه : *dise*.

39. *-a/-e* istek eki teklik 1. ve 2. şahıslarda ekseri harekeyle belirtilmiş, bazen de harfle yazılmıştır : اِدَم : *idem*, بُوْلَاْسِيْن : *bulasın*, قَالْسِيْن : *kalasın*.

Teklik 3. şahısta ise bazen elifle, bazen de he ile yazılmıştır : كِدَا : *gide*, يُوْيَه : *yuya*, اُولْمِيَا : *ölmeye*.

40. *-maz/-mez* olumsuz geniş zaman eki genellikle مَزْ şeklinde yazılmış, bazen de ek ünlüsü kalınlık incelik gözetilmeden elif ile belirtilmiştir : اَكْمَز : *añmaz*, اِرْمَز : *irmez*, قَلْمَازُ : *kalmazuz*, اُولْمَازُ : *ölmezüz*.

41. *-ımaz/-imez*, *-amaz/-emez* olumsuz iktidarî geniş zaman eki, teklik ve çokluk 3. şahıslarda değişik şekillerde yazılmıştır : كِيْچَمَز : *geçemez*, سِجَامَز : *seçemez*, بِيْلْمَزَلَر : *bilimezler*.

d. İsim-fiil eklerinin yazılışı

42. *-an/-en* isim-fiil ekinin ünlüsü bazen harfle yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : قَلَانِي : *kalanı*, اُولَان : *olan*, يَانَن : *yanan*, اِرَن : *iren*.

43. *-duğ/-dük* isim-fiil ekinin ünlüsü de bazen harfle yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : اُولْدُوْغُم : *olduğum*, قِلْدُوْغِي : *kıldıuğı*, دُرْدُوْغَك : *durduğun*, اِيْتْدُوْغِي : *itdüğü*.

e. Zarf-fiil eklerinin yazılışı

44. -ah/-eli zarf-fiil ekinin geniş düz ünlüsü harekeyle belirtilmiştir : ايدكى : ideli.

45. -aldan/-elden zarf-fiil ekinin ünlüleri daima harekeyle belirtilmiştir : يازلدن : yazaldan, كيرلدن : girelden, دوشلدن : düşelden.

46. -dukça/-dükçe zarf-fiil ekinde dar yuvarlak ünlü harekeyle belirtilmiştir : بولدۇقجه : buldukça.

47. -duğınca/-dügince zarf-fiil ekinde ortada bulunan ünlüler harekeyle gösterilmiştir : كلدۇ كنججه : geldügince.

48. -dukda/-dükde zarf-fiil ekinde dar yuvarlak ünlü harekeyle gösterilmiştir : ائدكده : itdükde.

49. -ıcağ/-icek zarf-fiil ekinin ünlüleri genellikle yazılmamış, harekeyle belirtilmiştir : ايدجك : idicek, كورجك : göricek, اوليجق : olıcağ.

50. -ınca/-ince zarf-fiil ekinde ilk ünlü harekeyle belirtilmiştir : قلماينججه : kılmayınca.

51. -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil ekinin yazılışında tutarlılık yoktur. Ancak ek ünsüzü daima be ile yazılmıştır : الب : alıp, كيرب : girip, كيب : geyüp, قلدب : kalup, ايجوب : içüp.

52. -ıban/-iben, -uban/-üben zarf-fiil ekinde de ünlüler bazen yazılmış, bazen de yazılmamıştır. Ekin ünsüzü ise daima be ile yazılmıştır : اچلوبن : açılıban, كچوبن : geçüben, اولبن : olıban, ايجبن : içiben.

53. -ken isim fiilinin zarf-fiil eki daima کن şeklinde yazılmıştır : يوررکن : yürürken.

54. -madın/-medin zarf-fiil ekinde dar düz ünlü bazen yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : قلمدين : kılmadın, ارمدين : içmedin, طورمدين : turmadın.

f. Ek halindeki isim fiilinin yazılışı

55. +am/+em, +ım/+im teklik 1. şahıs şimdiki zaman ekinin ünlüsü harekeyle belirtilmiştir : قولم : kulam, عزيزم : azizem, اهليم : ehliyem, عاشق جانانيم : aşık-ı cānāneyim.

56. +sañ/+señ, +sın/+sin teklik 2. şahıs şimdiki zaman ekinin ünlüsü harekeyle belirtilmiştir : قولساك : kulısañ, سنسن : sensin.

57. +dur/+dür teklik 3. şahıs şimdiki zaman eki daima در şeklinde yazılmıştır : خيالدور : hayāldur, دكلدور : degüldür.

58. +uz/+üz, +ız/+iz çokluk 1. şahıs şimdiki zaman ekinin ünlüsü bazen yazılmış, bazen de harekeyle belirtilmiştir : دِرْ يُوزُ : diriyüz, سِرْمَسْتِ اِيْزُ : sermestiz.

g. Çokluk ekinin yazılışı

59. +lar/+ler çokluk eki genellikle لَر şeklinde, bazen de, لَر şeklinde yazılmıştır : زَمَانَلَرُ : zamānlar, كِشِيَلَرُ : kişiler, بُولَارُكُ : bularuñ, سِيْنَه لَارِنُ : sinelerin.

ğ. Olumsuzluk ekinin yazılışı

60. -ma-/-me- olumsuzluk ekinin ünlüsü, sonuna ek getirildiği zaman genellikle yazılmamış, harekeyle belirtilmiştir : كُورْمَكُ : görmeñ, صِيْمَدِي : şımadı, قَلْمَا : kalmaya, اَوْلْمَسُونُ : olmasun; قَلْمَايْنَجَه : kılmayınca, كُورْمَادِ : görmedi, وُرْمَه : vurma, دِمِه : dime.

h. Mastar ekinin yazılışı

61. -mak/-mek mastar ekinin ünlüsü metnimizde geçen örneklerde yazılmamıştır : بُولْمَقُ : bulmak, اِيْتْمَكُ : itmek.

C. Soru edatının yazılışı

62. mı/mi soru edatı bazen bitişik, bazen ayrı yazılmıştır : بِنْمِي : ben mi?

D. Kelimelerin birleşik yazılması

63. Metnimizde belirli kelimeler büyük ölçüde birleşik yazılmıştır : بِلْكِه : bil ki, سِنْدَحِي : sen dañı, اَوْلْكِيْمُ : ol kim, وَفْتَدَاكُ : vañta dek, نَدِرُ : ne dir, تَنْدُرُرُ : ten durur, اَوْلْدُوسْتُ : ol dōst.

DİL ÖZELLİKLERİ

Metnimiz Eski Anadolu Türkçesi'nin son devresine ait bir metin olduğu için, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri yanında yeni ses ve şekil özelliklerini de yansıtmaktadır.

A. Ses özellikleri

Metnimizde kayda değer başlıca ses özellikleri şunlardır :

a. Yuvarlak ünlünün korunması

64. Birçok kelimedede kökte veya gövdede bulunan yuvarlak ünlü korunmuştur : *ayruk*, *berü*, *eyü*, *kirpük*, *kapu*, *şatun*, *şamı*, *degül*.

b. Ünlü kısalması

65. Yabancı asıllı kelimelerde bulunan aslî uzun ünlü, vezin gereği kısa okunduğu zaman harfle yazılmayıp harekeyle gösterilmiştir : *cāna* (< *cānā*), *ma'suk* (< *ma'sūk*), *vādi* (< *vādī*), *şūfi* (< *şūfī*).

c. Ünlü türemesi

66. Daha ziyade bazı yabancı asıllı kelimelerde u,ü ünlülerinin türediği görülür. Metnimizde kelime ortasında türeyen bu ünlüler daima harekeyle belirtilmiştir : *derdümend* (< *derd-mend*), *kārubān* (< *kār-bān*) *şādumānī* (< *şād-mānī*).

ç. Ünlü kaybolması

67. Türkçe'de bir kelime içinde yan yana iki ünlü bulunamayacağı için birleşik kelime haline gelen sözlerde bu durumdaki ünlülerden birinin düştüğü bilinmektedir. Bu ses hadisesi Batı Türkçesi'nde eskiden beri görülmektedir. Metnimizde de bu durumda birçok söz yer almış bulunmaktadır : *neyle-* (< *ne eyle-*), *nit-* (< *ne et-*), *nol-* (< *ne ol-*), *niçün* (< *ne için*), *urduğı-çün* (< *urduğı için*).

d. Orta hece ünlüsünün düşmesi

68. Vurgusuz orta hece ünlüsünün düştüğü örneklere metnimizde de rastlanmaktadır : *bağrumı* (< *bağır+u+m+ı*), *gönlümi* (< *gönül + ü+m+i*).

e. Kaynaşma

69. *eyle-* fiilinde görülen kaynaşma metnimizin başlıca ses özelliklerinden biridir. Bu fiil metnimizde *eyle-* şeklinde hareketlendiği gibi birçok örnekte

de *ile-* (اِيْلَمَكْ) şeklinde harekelenmiştir. Metnimizdeki örneklerde başta bulunan *î* ünlüsü hep uzun heceye tekabül etmektedir : *iledüm. ilegil. ile!*

f. *İzafet kesresinin yuvarlaklaşması*

70. Metnimizde yaygın şekilde izafet kesresinin yuvarlaklaştığı görülür. Bu ses değişmesi metnimizde daima harekeyle açık şekilde belirtilmiştir. Örneklerde bu değişme daha ziyade dudak ünsüzlerinden sonra görülmektedir : *âb-u hayvân, 'ilm-ü tıb, şâhib-ü esrâr, tîb-ü enfâs; mest-ü ezel. kûh-u nefş, rûkn-ü a'zam.*

g. *v ön sesi*

71 Metnimizde *vur-* fiili *v*'li ve *v*'siz şekliyle kullanılmış bulunmaktadır : *vur!, uruban.*

ğ. *Ünsüz değişmeleri*

Metnimizde yer alan başlıca ünsüz değişmeleri şunlardır :

72. *b- > p-* değişmesi farsça bir kelimedede görülmektedir : *pürhene* (< *bürehne*).

73. *-c > -ş* değişmesi farsça bir kelimedede görülmektedir : *tārāş* (< *tā-rāc*).

75. *-d > -t* değişmesi farsça bir kelimedede görülmektedir : *dert* (< *derd*).

75. *-k- > -h-* değişmesi Batı Türkçesi'nde eskiden beri görülmektedir : Metnimizde yer alan örnekler şunlardır : *dahı* (< *daķı* < *taķı*), *uyhu* (< *uyķu*), *yoħsa* (< *yoķsa*), *koħ-* (< *koķ-*).

76. *-k > -ğ* değişmesi metnimizde iki kelimedede görülmektedir : *çoğ* (< *çok*), *yoğ* (< *yok*).

77. *ε > y* değişmesi arapça kelimelerde görülmektedir : *dāyim* (< *dā'im*), *fāyide* (< *fā'ide*), *kāyināt* (< *kā'ināt*).

h. *Ünsüz yumuşaması*

78. *-k- > -ğ-*, *-k- > -g-* şeklindeki ünsüz yumuşaması metnimizde şu örneklerde görülmektedir : *ağı* (< *ak+i*), *yoğa* (< *yoķ+a*), *yoğ-iken* (< *yoķ iken*); *hestiligüñ* (< *hesti+lik+ü+n̄*), *gögi* (< *gök+i*), *göñlegin* (< *göñ-lek+i+n*), *görmege* (< *görmek+e*).

B. *Şekil özellikleri*

Metnimizde dikkati çeken başlıca şekil özellikleri şunlardır :

a. *İsim çekimi*

1) *İlgi hali*

79. Metnimizde ilgi hali eki ünsüzlerden sonra *+uñ +üñ*, ünlülerden sonra *+nuñ/+nüñ* şeklinde olup daima yuvarlak ünlüyledir. Ek ünlüsünün

yuvarlak oluşu Eski Anadolu Türkçesi'nin bir özelliğidir : *kuluñ* (< *kul+uñ*), *Tañrı'nuñ* (< *Tañrı+nuñ*); *dilberüñ* (< *dilber+üñ*), *kişinüñ* (< *kişi+nüñ*).

2) Yükleme hali

80. Yükleme hali eki metnimizde genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olmaksızın ünsüzlerden sonra $+ı/+i$, teklik 3. şahıs iyelik eklerinden sonra $+nı/+ni$ 'dir : *başımı* (< *başım+ı*), *gözünü* (< *gözün+i*), *cihānı* (*cihān+ı*); *devāsını* (< *devā+sı+nı*).

Birkaç örnekte ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanması, ekin zannedildiği gibi Osmanlı Türkçesi'nin son devresinde değil, Eski Anadolu Türkçesi'nin son devresinde uyuma girdiğini göstermektedir : *göñlüñü* (< *göñül+ü+ñ+ü*), *Yūsuf'u* (< *Yūsuf+u*).

Metnimizde yaygın şekilde 3. şahıs iyelik eklerinden sonra $+n$ yükleme hali eki de kullanılmıştır : *kanın* (< *kan+ı+n*), *yüzün* (< *yüz+i+n*), *cur'asın* (*cur'a+sı+n*), *perdesin* (< *perde+si+n*), *ma'sūkların* (< *ma'sūk+ları+n*), *dīdelerin* (< *dīde+leri+n*).

3) Yaklaşma hali

81. Yaklaşma hali eki Batı Türkçesi için olduğu gibi metnimiz için de normal olan $+a/+e$ 'dir: *başuña* (< *başuñ+a*), *oda* (< *od+a*), *yile* (< *yil+e*), *Tañrı'ya* (< *Tañrı+y+a*).

4) Bulunma hali

82. Bulunma hali eki $+da/+de$ metnimizde ünsüz uyumuna bağlı değildir : *yolda* (< *yol+da*), *yirde* (< *yir+de*); *rāhatda* (< *rāhat+da*), *şüretde* (< *şüret+de*).

5) Ayrılma hali

83. Ayrılma hali eki $+dan/+den$ metnimizde ünsüz uyumuna bağlı değildir : *Hak'dan* (< *Hak+dan*), *etden* (< *et+den*).

b. İyelik ekleri

84. Teklik 1. şahıs iyelik eki $+m$ 'den önce getirilen yardımcı ünlü metnimizde genellikle yuvarlak, bazı örneklerde de düzdür : *atum* (< *at+u+m*), *nefsüm* (< *nefs+ü+m*), *cismim* (< *cism+i+m*).

85. Teklik 2. şahıs iyelik eki $+ñ$ 'den önce getirilen yardımcı ünlü metnimizde genellikle yuvarlak, bazı örneklerde de düzdür : *bātınuñ* (< *bātın+u+ñ*), *tabībüñ* (< *tabīb+ü+ñ*), *hayālñ* (< *hayāl+ı+ñ*).

86. Teklik 3. şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelerden sonra $+ı/+i$, ünlüyle biten kelimelerden sonra $+sı/+si$ 'dir. Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olmayan ek, metnimizdeki birkaç örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmıştır : *kuşu* (< *kuş+ı*), *sözi* (< *söz+i*), *gözüsi* (< *gözgü+si*) *boynunu* (< *boyun+u+nı*), *zülfüdür* (< *zül+ü+dür*).

87. Çokluk 1. şahıs iyelik eki +*muz*/*+müz* ekinden önce getirilen yardımcı ünlü bazı örneklerde yuvarlak, bazı örneklerde düzdür : *başımız* (< *baş+ı+muz*), *işimiz* (< *iş+i+müz*), *katremüz* (< *katre+müz*).

88. Çokluk 3. şahıs iyelik eki +*ları*/*+leri*'dir : *seyrānları* (< *seyrān+ları*) *işleri* (< *iş+leri*), *sākīleri* (< *sākī+leri*).

c. Zamir çekimi

89. Teklik 1. şahıs zamiri *ben*'in çekimli şekilleri şöyledir : *benüm*, *beni*, *baña*, *benden*.

90. Teklik 2. şahıs zamiri *sen*'in çekimli şekilleri şöyledir : *senüñ*, *seni*, *sini*, *saña*, *sende*, *senden*.

91. Teklik 3. şahıs zamiri *ol*'un çekimli şekilleri şöyledir : *anuñ*, *anı*, *aña*, *anda*, *andan*.

92. Çokluk 1. şahıs zamiri *biz*'in çekimli şekilleri şöyledir : *bizi*, *bize*.

93. Çokluk 3. şahıs zamiri *olar*, *anlar*'ın metnimizde bir tek çekimli şekli geçmektedir : *anlara*.

94. *bu* işaret zamirinin çekimli şekilleri şöyledir : *buña*, *bunda*, *bundan*; *bular*, *bunlaruñ*, *bulardan*.

95. *kendü* dönüşlülük zamirinin çekimli şekilleri şöyledir : *kendüyi*, *kendüye*, *kendümi*, *kendüñe*, *kendüñi*, *kendüler*, *kendülerüñ*, *kendülere*, *kendülerde*, *kendülerden*.

96. *kendöz* dönüşlülük zamirinin çekimli şekilleri şöyledir : *kendözüm*den, *kendözün*.

ç. Fiil çekimi

Metnimizde yer alan çekimli fiil şekilleri şunlardır :

1) Şimdiki zaman

97. Metnimizde yer alan iki örnekte şimdiki zaman iki ayrı şekilde (*-mak-da*/*-mekde* veya *-adur*/*-edür* ile) ifade edilmiştir : *yanmakdayam* (< *yanmak+da+y+am*), *yanadur* (< *yan-a+dur* < *yan-a durur*).

2) Geniş zaman

98. Geniş zaman çekimi, *-ar*/*-er*+1. tip şahıs eki veya *-r*+1. tip şahıs eki ile yapılmaktadır : *iderven* (< *it-er+ven*), *korğaram* (< *korğ-ar+am*), *gezersin* (< *gez-er+sin*), *başar* (< *baş-ar*), *iderler* (< *it-er+ler*); *direm* (< *di-r+em*), *şaklaram* (< *şakla-r+am*), *şanursın* (< *şan-u-r+sın*), *istersin* (< *iste-r+sin*), *diler* (< *dile-r*), *okurlar* (< *oku-r+lar*). *-r* geniş zaman ekinden önce getirilen yardımcı ünlü, Eski Anadolu Türkçesi'nin bir özelliği olarak, hep yuvarlak şekildedir.

99. Geniş zamanın olumsuz çekimi, *-maz/-mez+1. tip şahıs eki* ile yapılmaktadır : *bilmezem* (< *bil-mez+em*), *bulmazsın* (< *bul-maz+sın*), *görünmez* (< *görün-mez*), *kalmazuz* (< *kal-maz+uz*).

3) Görülen geçmiş zaman

100. Görülen geçmiş zaman çekimi, *-dı/-di, -du/-dü+2. tip şahıs eki* ile yapılmaktadır. Şekil ve zaman ekinin ünlüsü 1. ve 2. şahıslarda genellikle dar yuvarlak, 3. şahıslarda ise düz dardır. Ek ünsüzü, ünsüz uyumuna bağlı değildir : *okıdum* (< *okı-du-m*), *eyledüñ* (< *eyle-dü-ñ*), *düşdi* (< *düş-di*), *geçdik* (< *geç-dük*), *buldılar* (< *bul-dı-lar*). Nadir olarak ek ünlüsünün düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlandığı görülür : *geydim* (< *gey-di-m*).

101. Görülen geçmiş zamanın olumsuz çekiminde durum aynıdır : *bilmedüñ* (< *bil-me-dü-ñ*), *açmadı* (< *aç-ma-dı*).

4) Öğrenilen geçmiş zaman

102. Öğrenilen geçmiş zaman çekimi *-mış/-miş+1. tip şahıs eki* ile yapılmaktadır. Ek ünlüsü metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmamıştır : *toğmuşam* (< *toğ-muş+am*), *görmüşem* (< *gör-miş+em*), *yoğurmuş* (< *yoğur-muş*), *gizlenmiş* (< *gizlen-miş*).

103. Teklik 3. şahıs çekiminde bir iki örnekte görülen öğrenilen geçmiş zaman çekiminin, Doğu Türkçesi'nde yaygın şekilde görülen *-pdur/-pdür* (< *-p durur*) ile yapıldığı görülür : *yanupdur* (< *yan-up+dur*), *olupdur* (< *ol-up+dur*).

Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz çekimine metnimizde rastlanmamıştır.

5) Gelecek zaman

104. Metnimizde yer alan iki örnekte gelecek zamanın *-ısar/-iser+1. tip şahıs eki* ile yapıldığı görülür : *olıarsın* (< *ol-ısar-sın*), *görmeyiser* (< *gör-me-y-iser*).

6) Emir

105. Metnimizde teklik 2. şahıs çekimi yaygın şekilde eksiz, bazen de *-ğil/-gil* ekiyle yapılmaktadır : *bırak!*, *dürüş!*, *şaklağil* (< *şakla-ğil*), *bilgil* (< *bil-gil*). Olumsuz çekimde de durum aynıdır : *şanma!*, *girme!*, *şormağil* (< *şor-ma-ğil*), *idinmegil* (< *idin-me-gil*).

106. Teklik 3. şahıs çekimi metnimizde genellikle *-sun/-sün* eki ile, bazen de *-sın/-sin* eki ile yapılmıştır : *olsun* (< *ol-sun*), *irsün* (< *ir-sün*), *neylesin* (< *neyle-sin*), *bilsin* (< *bil-sin*). Olumsuz çekimde de durum aynıdır : *kalmasun* (< *kal-ma-sun*), *görmesün* (< *gör-me-sün*).

107. *-ñ* ekiyle yapılan çokluk 2. şahıs emir çekimi metnimizde iki örnekte görülmektedir : *bilüñ* (< *bil-ü-ñ*), *görmeñ* (< *gör-me-ñ*).

7) Şart

108. Şart çekimi *-sa/-se* + 2. tip şahıs eki ile yapılmaktadır : *olsam* (< *ol-sa-m*), *görseñ* (< *gör-se-ñ*), *şinsa* (< *şın-sa*), *dirsek* (< *dir-se-k*).

109. Olumsuz çekimde de durum aynıdır : *itmese* (< *it-me-se*).

8) İstek

110. İstek çekimi metnimizde geniş şekilde yer almış bulunmaktadır. İstek eki *-a/-e*, şahıs eki ise teklik 1. şahısta *-m*, teklik 2. şahısta *-sın/-sin'* dir : *kılam* (< *kıl-a-m*), *idem* (< *it-e-m*), *añasın* (< *añ-a-sın*), *iresin* (< *ir-e-sin*), *yuya* (< *yu-y-a*), *öle* (< *öl-e*).

111. İstek çekiminin olumsuzunda da durum aynıdır : *ayrılmayasın* (< *ayrıl-ma-y-a-sın*), *görmeyesin* (< *gör-me-y-e-sin*), *kalmaya* (< *kal-ma-y-a*), *sevmeye* (< *sev-me-y-e*).

9) Olumsuz iktidarî geniş zaman

112. Metnimizde olumsuz iktidarî geniş zaman çekimi *-amaz/-emez, -imez/-imez* eki ile yapılmıştır : *bilimezsın* (< *bil-imez+sin*), *seçemez* (< *seç-emez*), *bilimezler* (< *bil-imez+ler*).

10) Olumsuz iktidarî öğrenilen geçmiş zaman

113. *-ama/-eme-* ile kurulan olumsuz iktidarî öğrenilen geçmiş zaman çekimi metnimizde bir örnekte görülmektedir : *idememiş* (< *it-eme-miş*).

d. İsim-fiiller

114. *-an/-en* isim-fiil eki metnimizde yaygın şekilde kullanılmıştır : *yanan* (< *yan-an*), *içen* (< *iç-en*), *itmeyen* (< *it-me-y-en*).

115. *-duğ/-dük* ekiyle teşkil edilen isim-fiiller Batı Türkçesi'nin bir özelliği olarak metnimizde de daima iyelik ekleriyle kullanılmıştır : *olduğum* (*ol-duğ+u+m*), *sevdiğümi* (< *sev-dük+ü+m+i*), *bildüğün* (< *bil-dük+ü+ñ*), *itdügi* (< *it-dük+i*). Ancak bu ekle kurulan isim-fiiller sıfat olarak kullanıldıklarında hal eki almazlar.

116. *-ası/-esi* isim-fiil eki metnimizde birkaç örnekte kullanılmıştır : *nolasını* (< *nol-ası+ını*), *viresini* (< *biz-esi+ını*).

e. Zarf-fiiller

117. *-a/-e* zarf-fiil eki ancak birleşik fiillerde görülmektedir : *ala gör-* (< *al-a gör-*).

118. *-ı/-i* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *arayı* (< *ara-y-ı*).

119. *-u/-ü* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *diyü* (< *di-y-ü*).

120. *-alı/-eli* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *ideli* (< *it-eli*).

121. *-ınca/-ince* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *kılmayınca* (< *kıl-ma-y-ınca*).

122. *-ıcağ/-icek* zarf-fiil eki metnimizde birkaç örnekte görülmektedir : *olıcak* (< *ol-ıcağ*).

123. *-aldan/-elden* (< *-alı-dan/-eli-den*) zarf-fiil eki metnimizde oldukça yaygın kullanılmıştır : *yazaldan* (< *yaz-aldan*), *görelen* (< *gör-elden*).

124. *-duğça/-dükçe* zarf-fiil eki de metnimizde birkaç örnekte görülmektedir : *bulduğça* (< *bul-duğça*).

125. *-duğda/-dükde* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *üdükte* (< *it-dükde*).

126. *-duğınca/-dügince* zarf-fiil eki metnimizde bir örnekte görülmektedir : *geldüğince* (< *gel-dügince*).

127. *-madın/-medin* zarf-fiil eki metnimizde birkaç örnekte görülmektedir : *ırmadın* (< *ıur-madın*), *irmedin* (< *ir-medin*).

128. *-ıp/-ip*, *-up/-üp* zarf-fiil ekinin daha ziyade yuvarlak ünlülü şekli metnimizde kullanılmıştır. Bu durum ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmağa başladığını gösterir : *yanup* (< *yan-up*), *işidüp* (< *işit-üp*), *alıp* (< *al-ıp*), *girip* (< *gir-ip*).

129. *-uban/-üben*, *-ıban/-iben* zarf-fiil ekinin kullanılışı metnimizde karışıktır : *oluban* (< *ol-uban*) yanında *olıban* (< *ol-ıban*), *virüben* (< *vir-üben*) yanında *viriben* (< *vir-iben*) gibi.

f. İsim fiilinin çekimi

İsim fiilinin (*i-*) çekimi metnimizde Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir.

1) Şimdiki zaman

130. İsim fiili, şimdiki zaman çekiminde Batı Türkçesi'nin başlangıcından beri olduğu gibi ekleşmiş haldedir.

Teklik 1. şahıs : *+am/+em* : *'aşıkam* (< *'aşığ+am*), *mestem* (< *mest+em*), *hümāyam* (< *hümā+y+am*), *dertlüyem* (< *dertlü+y+em*).

Teklik 2. şahıs : *+sañ/+señ* veya *+sın/+sin* : *sultānısañ* (< *sultān+ı+sañ*), *sensin* (< *sen+sin*).

Teklik 3. şahıs : *+dur/+dür* : *sezādur* : (< *sezā+dur*), *erdür* (< *er+dür*) *nefesdür* (< *nefes+dür*).

Çokluk 1. şahıs : *+uz/+üz* veya *+ız/+iz* : *diriyüz* (< *diri+y+üz*), *sermestiz* (< *sermest+iz*).

2) Öğrenilen geçmiş zaman

131. Metnimizde eklenen isim fiili kalınlık-incelik uyumuna bağlandığı halde, düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmamıştır : *evliyâyımış* (< *evliyā+y+ımış* < *evliyā i-miş*), *kaydımış* (< *kayd+ımış* < *kayd i-miş*).

3) Şart

132. Metnimizde eklenen isim fiilinin şart çekimi kalınlık-incelik uyumuna bağlanmıştır : *zerreyisem* (< *zerre+y+isem* < *zerre i-se-m*), *kandasam* (< *kanda+sam* < *kanda i-se-m*), *bimârsañ* (< *bimār+sañ* < *bimār i-se-ñ*), *merdiseñ* (< *merd+iseñ* < *merd i-se-ñ*).

g. Birleşik çekim

1) Hikâye

133. Metnimizde yer alan örnekler şunlardır : *bağlamışdum* (< *bağla-mış-dum* < *bağla-mış i-dü-m*), *ağlaridüm* (< *ağla-r i-dü-m*), *bilmezidüm* (< *bil-mez i-dü-m*).

2) Rivayet

134. Metnimizde yer alan örnekler şunlardır : *tozarımış* (< *toz-ar i-miş*), *dönerimış* (< *dön-er i-miş*), *idermiş* (< *it-er-miş* < *it-er i-miş*).

3) Şart

135. Şart birleşik çekimi metnimizde oldukça fazla kullanılmıştır : *bulursam* (< *bul-u-r-sam* < *bul-u-r i-se-m*), *bakdumısa* (< *bağ-du-m i-se*), *şorarsañ* (< *şor-ar-sañ* < *şor-ar- i-se-ñ*), *isteriseñ* (< *iste-r i-señ*), *olduñsa* (< *ol-du-ñ-sa* < *ol-du-ñ i-se*), *buldısa* (< *bul-dı-sa* < *bul-dı i-se*), *dilerse* (< *dile-r-se* < *dile-r i-se*), *kıurlarsa* (< *kıl-u-r-lar-sa* < *kıl-u-r-lar i-se*), *bakdıarsa* (< *bağ-dı-lar-sa* < *bağ-dı-lar i-se*), *koyamazsañ* (< *koy-amaz-sañ* < *koy-amaz i-se-ñ*), *olmazısa* (< *ol-maz-ısa* < *ol-maz i-se*).

ğ. Bazı edatların ekleşmesi

136. Metnimizde yaygın şekilde *ile* edatının ekleştiği görülür, ancak bu ekleşme metnimizde tamamlanmış değildir. Esasen bugün bile *ile* edatının tamamen ekleşmediği bilinmektedir. Metnimizde ekleşmeğe başlamış örnekleri kalınlık-incelik uyumuna bağlı halde okumayı uygun gördük. Bazı örneklerde edatın tamamen ekleşip *+la/+le* şeklini aldığı görülür : *cānıla* (< *cān+ıla* < *cān ile*), *derdile* (< *derd+ile* < *derd ile*), *kulağı-la* (< *kulağ+ı+la* < *kulağ+ı ile*), *sevgüsile* (< *sevgü+si+le* < *sevgü+si ile*), *benümle* (< *ben-üm+le* < *ben+üm ile*), *anuñıla* (< *anuñ+ıla* < *anuñ ile*) yanında *anuñla* (< *anuñ+la* < *anuñ ile*).

137. *içün* edatı da metnimizde bazı örneklerde ekleşmeğe başlamış, ancak ekleşmenin tamamlanmamış olduğu görülür. Eklenen örneklerde bile *içün* edatı kalınlık-incelik uyumuna bağlı değildir. Bunun sebebi edatın bünyesinde bulunan inceltici ç ünsüzüdür : *dōstiçün* (< *dōst içün*), *dünyā-çün* (< *dünyā içün*), *onuñ-çün* (< *anuñ içün*).

M E T İ N

I

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

3b	10		Ağ Şemse'd-dîn fermâyed <i>ḡaddesa'llāhu sırrehu</i>
	11	(1)	Şāha ma'şūḡuñ senüñ-çün saña itdi iḡtirāb
4a	1		'Ālemi tarḡ eyleyüben sini itdiler me'āb
	2		Kendüleriñ varlığını çün-kim itdiler fenā
	3		Zāhir oldı dōst cemālı zīre ref' oldı niḡāb
	4		'Ālem içre mest olıban her neye kim baḡdılar
	5		Gördiler kim kendüye Hāḡ kendü idermiş ḡiḡāb
	6		Küll-i şey'i gördiler kim cümle meclā-yı şıfāt
	7		Pes şıfatda gördiler mevşüfı hem-çün āfitāb
	8	(5)	Şāha mir'āt oldılar hem mā-sivānuñ ḡayderi
	9		Pes bulardan oldı 'ālem içre cümle fetḡ-i bāb
	10		Ma'rifet ḡülzārı içre 'andelīb-i cān olup
	11		Şeh cemālı ḡarşusına biñ biñ oḡurlar kitāb
4b	1		Cümle varlığı fenā fi'llāhda ifnā itdiler
	2		Pes beḡā bi'llāhda buldılar kemālıla şavāb
	3		Ravza-i 'irfān içinde mest olup 'ışḡdan bular
	4		Bu vücūduñ şışesini kesr iderler bī-riyāb
	5		Çün-ki baḡreyn mecma'idur hem İlāh'uñ maḡharı
	6		Pes bulardan ḡayrı 'ālem hep ḡayāldur ke's-serāb
	7	(10)	Zāhidā var 'ışḡıla hıç ta'ne vurma anlara
	8		Zīre dirler 'ışḡ içinde her ḡaḡāyı ḡoş şavāb
	9		Bilimezsın sen bularuñ sırlarını 'aḡlıla
	10		Zīre ḡülzār ḡıymetin bülbül bilür bilmez ḡurāb
	11		Sen ḡazer it anlara hıç ta'n u inkār İleme
5a	1		Yohsa cıfe olıarsın fi'l-caḡım içre kilāb

(1) *şāha* (<*şāhā*) : Vezin gereḡi شاهه şeklinde yazılmıştır.

me'āb : مائب şeklinde yazılmıştır.

(9) *çün-ki* : Metinde *çün-kim* şeklindedir, vezin gereḡi deḡiştirildi.

2 Sen muḳārin ile zerrātı vüçüduñ Ş e m s'i-le
3 Yoḫsa ḳalduñ sen muḫalled fi'd-duḫān ev fi's-seḫāb

II

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 4 *Ve lehü eyzen*
5 “*Ḳad tecellā fi'l-merāyā*” ol cemāl-ı bī-miṣāl
6 Pes zuhūra geldi 'ālem ez mücellā-yı cemāl
7 (15) Çün-ki mir'āt oldı 'ālem Ḥaḳ cemālın görmege
8 Pes bu 'ālemdede tecellī buldılar ehl-i kemāl
9 Her neye kim baḳdılarsa dōst cemālın gördiler
10 Zire ṭolu Ḥaḳ cemālı oldı 'ālem māl-a-māl
11 Cümle 'ālem 'aksidür ol ḫüb-cemāluñ iy cemil
5b 1 Hem daḫı bu küfr ü fāḫiṣ cism ü cān u ḫadd u ḫāl
2 Çün vüçüdü oldı Ḥaḳḳ'uñ kāyinātuñ varlığı
3 Pes dü-'ālem cān-ı Ḥaḳ'dur dü-cihān ansuz ḫayāl
4 Cümle 'ālemdür mezāhir sen ḫō cümle mazharı
5 Sende iste tā bulasın ḳalmaya ḫiç ḳil ü ḳāl
6 (20) Mecma'u'l-bahreyn olduñ hem Ḥudā'nuñ ma'suḳı
7 Pes senüñdür cümle 'ālem hem daḫı dōsta viṣāl
8 Şems-i neyyir çün öñüñde ṭālī' olur sen neçün
9 Anı ḳoyup ṭālib olduñ kevkebe her māh u sāl
10 Āsitānuñda ḫazīne çün-ki medfün ola sen
11 Müflis olup ne revādur idesin her dem su'āl
6a 1 Çün senüñ aduñ durur hem cümle deryā menba'ı
2 Susuz olup ne gezersin vādi vü ṣaḫrā cibāl
3 Ey dirīgā ḫubb-u dünyā ḳalbüñi itdi ḫarāb
4 Sen anuñ aḡusın içdüñ ṣanuban mā'-i zülāl
5 (25) Her hevā-yı nefse uyduñ kendüñi ḫor eyledüñ
6 Ehl-i hevā Ḥaḳ ḳatında zire oldılar zelāl

(13) *muḫalled* : محلد şeklinde yazılmıştır.

Şems'i-le : Kelimede tevriye sanatı yapılmıştır.

(16) *ṭolu* : طولوا şeklinde yazılmıştır.

māl-a-māl (< *māl-ā-māl*) : Vezin gereği مال مال şeklinde yazılmıştır.

(20) *ma'suḳı* (< *ma'sūḳı*) : Vezin gereği معشوق şeklinde yazılmıştır.

(23) *vādi* (< *vādī*) : Vezin gereği وادي şeklinde yazılmıştır.

- 7 Çün hevā-yı nefsi maḥbūb idesin ma'ḥūd olar
 8 Hāviyede iblisile ḳalasıñ zı-zışt-māl
 9 Ger hevāyı terk iderseñ ma'ḥūduñ tız bulasıñ
 10 Hem anuñla bākı ḳalup olasıñ sen lā-yezāl
 11 Sen mürīd-i Ḥaḳḳ'ısañ nefsin murādın ḳo ki tā
 6b 1 Cān murādına irüben görmeyesin hıç melāl
 2 Mağrūr olup mağbūn olma nefsuñe mekkāredür
 3 Cümle işi hep ḥiledür mekr ü küfr ü hem ḳalāl
 4 (30) Şems göñlüñ mā-sivādan tarḥ ide gör dōst-içün
 5 Tā ki ḳuds-i gülzār içre bulasıñ Ḥaḳ'dan nevāl

III

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 6 *Ve lehü eyzen*
 7 Maḳ'ad-ı şıdḳı dilerseñ olasıñ Allāh'ıla
 8 Sen tebettül ile aña 'ıřḳ-ı derd-i āhıla
 9 Mā-sivādan ḳalbüñi ger sen muřaffā idesin
 10 Őāfı vü şüfı olıban ḳalasıñ ol řāhıla
 11 Māl u milk ü cān u başı terk idesin dōst-içün
 7a 1 Ḥaḳḳ içinde 'izzeti vü rif'āti hem cāhıla
 2 Sen hevā-yı nefsiyle řanduñ taşavvuf bulasıñ
 3 Yoḥsa dünyā sevgüsü-le işbu lu'b u lāhıla
 4 (35) Sen hevā-yı nefse uyduñ şanma uyduñ Tañrı'ya
 5 Nefs hevāsı seni ilter hāviyeye cāhıla
 6 Bātınuñ çün ḫolu durur cümle esnām-ı hevā
 7 Nola dirsek zāhirā sen baş salarsuñ vāhıla
 8 Ey dirīgā bunlaruñ sen 'abdı olduñ ey faḳır
 9 Ol Ḥudā'dur böyle diyen şeh Ḥabıbu'llāh'ıla
 10 Kilset-i nefsi yaḳuban putları ile ḫarāb
 11 Yoḥsa ḳalursın cehennem içre sen ey vāhıla
 7b 1 Şems hevā-yı nefsi terk idüp taşavvuf bulasıñ
 2 Her kim iderse taşavvuf yürüsün bu rāhıla

(26) *iblisile* (<*iblisile*): Vezin gereği ابلسيلة şeklinde yazılmıştır.

(31) *şıdḳı* : صدق şeklinde yazılmıştır.

Allāh'ıla : الله şeklinde harekelenmiştir.

(35) *hāviyeye* : هاويابه şeklinde yazılmıştır.

IV

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 3 *Ve lehü eyzen*
- 4 (40) Ey ki derdüñ bu benüm derdüme dermân eyledüm
5 Vey ki zikrũñ 'ışık içinde münis-i cān eyledüm
- 6 Sīnemi 'ıřıkuñ odında cāna biryān eyleyüp
7 Gözlerümüñ yaşını hicrũñle 'ummān eyledüm
- 8 Şad-hezārān 'ıyd-u 'ışka ben de İsmā'il'üvār
9 Başumı itdüm fidā vü cānı ķurbān eyledüm
- 10 Hem şehem bāzār-ı 'ışkda bende-cān-bāz olıban
11 Dilde zikri dāyimā Allāhu Sübhān eyledüm
- 8a 1 Şāha 'uřřākuñ içinde "Faķru faķrī" nefħasın
2 Ben gedā da uruban 'ālemde i'lān eyledüm
- 3 (45) Ćün-ki sen řanduñ řarāb-ı řevķ-ı 'ıřkuñ cur'asın
4 Aldum içdüm cām-ı 'ışkdan mest ü ģayrān eyledüm
- 5 Ben řarāb-ı 'ışkı içüp ģoř selāmet oluban
6 Fışk u zühdü şerr ü ģayrı küfr ü imān eyledüm
- 7 Şāha 'ıřkuñ bir girişme itdi cāna şöyle kim
8 'Ar u nāmūsıla nāmı cümle tālān eyledüm
- 9 Ben anuñ 'ışkı řarābın içiben her dem-be-dem
10 Şeh cemālın görmek-içün 'Arş'ı meydān eyledüm
- 11 Ćün-ki ķalbüm māsivādan 'ıřk münezzeh iledi
- 8b 1 Dāyimā řāhen-şehi ben bende miħmān eyledüm
- 2 (50) Murg-ı ķudsam bu ķafařda hem řehin-řeh maźharı
3 Ol benümle ben anuñla bunda cevłān eyledüm
- 4 Ćün-ki buldum ben tecellī ol cemāl-ı řāhdan
5 Zerreyisem nola beni şems-i tābān eyledüm

(40) *ey ki* : *أى يك* şeklinde yazılmıştır.

(41) *cāna* (<*cānā*) : Vezin gereği *جانه* şeklinde yazılmıştır.

(42) *İsmā'il'üvār* : *إسماعيل واز* şeklinde yazılmıştır.

(44) *řāha* (<*řāhā*) : Vezin gereği *شاهه* şeklinde yazılmıştır.

(45) *cām* : Metinde *cān* şeklinde yazılmıştır.

(47) *řāha* (<*řāhā*) : Vezin gereği *شاهه* şeklinde yazılmıştır.

girişme : *گريشمه* şeklinde harekelenmiştir.

(51) *şems* : Kelimedede tevriye sanatı yapılmıştır.

6 Her-ki t̄alib olsa benden ol cemāluñ nūrına
7 K̄anda girçeklik bulursam ben de ihs̄an eyledüm

V

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 8 *Ve lehü eyzen*
- 9 S̄inelerin 'ıŝk elinden itdi biryān Őūfiler
10 D̄idelerin hicr elinden itdi giryān Őūfiler
- 11 Perde-i nefsi geçüben Ka'be-i k̄albe irüp
9a 1 Ol haremde nefslerini itdi k̄urbān Őūfiler
- 2 (55) Baş u cānlar terk idüben d̄östlerini gördiler
3 Őol cemāl-ı lā-yezālī cān u cānān Őūfiler
- 4 Kendülerden kendülere seyr ü seyrān itdiler
5 Kendülerde gördiler hem nūr-ı Yezdān Őūfiler
- 6 Hem cihānı gördiler kim cümle esmā zallıdur
7 Zallı koyup buldılar hoş dār-ı Sübhān Őūfiler
- 8 'Ayn-ı tevh̄id açıluban gördiler kim kāyināt
9 Cümle esmā vü mezāhir zāt-ı Sübhān Őūfiler
- 10 Mā-sivāyı terk idüben buldılar ma'ŝūkların
11 Pes anuñla bākī k̄alup itdi cevlān Őūfiler
- 9b 1 (60) Her neye kim baqdılarsa gördiler ŝehlerini
2 Enfüs ü āfāk içre mest ü hayrān Őūfiler
- 3 Kendülere 'āŝık oldı fi'l-ḥakīka kendüler
4 Pes anuñ-çün kendülere itdi seyrān Őūfiler
- 5 Cān u cismi çün münevver itdiler envārıla
6 Dü-cihānda oldılar hoş Őems-i t̄abān Őūfiler
- 7 Çün-ki mir'āt oldılar esmā vü zāta āŝikār
8 Oldılar pes dü-cihānda Ḥak̄k'a bürhān Őūfiler

VI

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 12a 9 Ak Şemse'd-din *raḥmetu'llāhi 'aleyhi*

(53) *itdi* : ایدی şeklinde yazılmıştır.

ŝūfiler (< *ŝūfīler*) : Redif olan kelime vezin gereği hep صوفى şeklinde yazılmıştır.

(62) *Şems* : Kelimede tevriye sanatı yapılmıştır.

- 10 Hiç nedendür bilmezem bu gönlümüñ sevdāsını
 11 Arturur gün geldügince başımuñ gavgāsını
- 12b 1 (65) Vālih ü hayrān olıban kendözümnden bî-ḥaber
 2 Şimdiyi bilmez bu ‘aqlum ne bile ferdāsını
 3 Her kişi görse şanur içim taşum hep ten durur
 4 Korkaram ‘aqlum yoğ-iken sır açā perdesini
 5 Sırrımı sır eyledüm bu vaқта dek fāş olmadı
 6 Ba‘d-ezān Allāh bilür ḥālım nite olasını
 7 Kendümi ısmarladum her ne iderse dōst bilür
 8 Gönlümü jeng İleye dilerse yuya pāsını
 9 Bu ‘acebdür dünyī kavmı nîk-nāmuñ kanı dir
 10 Bilimezler taşā çaldum nāmusum şışesini
- 13a 11 (70) Şemsiyā cānı cihānı nidesin şimden girü
 1 Hırka idin şāl idin dervişlerüñ pālāsını

VII

- Remel : *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*
 2 *Ve lehü eyzen*
- 3 Her gice direm ki yarım terk idem sevdāsını
 4 Şubḥ olıcağ tāzeler ‘ışkı girü gavgāsını
 5 Hiç nedendür bilmezem bu bağrımuñ kanı benüm
 6 Gözlerümnden tırmaz aḡar kim bilür nolasını
 7 Başımuñ sevdāsını bilmez meger ḥāldaş olan
 8 Kādadur ḥāldaşı bulam silse gönlüm pāsını
 9 Başımı top İledüm çevgān-ı ‘ışka çalmağa
 10 Nîk-nāmı nilerem nüş İledüm deryāsını
- 13b 11 (75) ‘Āşıka cān[lar] sezādur dōsta ḡurbān itmege
 1 Varlığın itsün umarsa vaşlına iresini
 2 Baḡr-ı ‘ışkdur maḡv iden zūlmātı mümkün varlığım
 3 Geydim esved eski hırka ya‘nī tıtdum yasını

(65) *kendözümnden* : كنداؤزمدن şeklinde yazılmıştır.

şimdiyi : شمدی şeklinde yazılmıştır.

(66) *perdesini* : پرداسینی şeklinde yazılmıştır.

(69) *nāmusum* (< nāmūsūm) : Vezin gereği نَامُسُM şeklinde yazılmıştır.

şışesini : شیشاسینی şeklinde yazılmıştır.

(75) *iresini* : ایراسینی şeklinde yazılmıştır.

- 4 Şems eger ölürse ayruķ kimse yasin tūtmasın
 5 Ne 'azā Sultān Maḥmūd gel dise Ayās'ını
 6 Yā İllāhī umaruz fazlıla cūduñ bol durur
 7 Sen hemişe benligim alıp seni viresini

VIII

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 18a 5 Aķ Şemse'd-dīn *ḳaddesa'llāhu sırrehu'l-'azīz*
 6 Yavı ḳılduñ göñlüñi gel gel berü cān iste bul
 7 Cān nedür kim añasın terk eyle cānān iste bul
 8 (80) Dün ü gün zulmet içinde ha yürürsin tūrmadın
 9 Zāyi' itdūñ 'ömrini gel āb-u ḳayvān iste bul
 10 Yūsuf-ı Mısrī göñüldür sen anı ḳabs eyledūñ
 11 'Āşıkısañ gel berü sultān-ı ḳübān iste bul
 18b 1 'Āşıkā ma'sūḳa maḳrem olmaķ isterseñ eger
 2 Derdile yār ola gör derdine dermān iste bul
 3 'Āşıkısañ ma'sūḳuñ cevrin taḳammül ilegil
 4 Gevheri bulmaķ dilerseñ baḳr-ı 'ummān iste bul
 5 Ḳanı sultān ḳulısañ ḳuluñ ḳanı sultānısañ
 6 Milki vīrān iledün bu milke sultān iste bul
 7 (85) Ğāfil olma genc içinde oturursın ey faķır
 8 Bī-nihāyetdür bili gör genc-i penhān iste bul
 9 Şems firāķı vaşlını yāruñ murād idinmegil
 10 İsteriseñ 'ālem içre mest ü ḳayrān iste bul
 11 Bir nefes ayrılmayasın eyle olsa şeksüzün
 19a 1 Dünyī 'uḳbī maḳrem olup yār-ı ḳayrān iste bul

IX

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 19b 10 Şeyḳ Aķ Şemse'd-dīn *ḳaddesa'llāhu sırrehu'l-'azīz*
 11 'Aḳreb ejdehā tolu deryāyımış
 20a 1 Bu cihān hem işleri ğavgāyımış
 2 Dünyede rāḳat bulunmaz kimseye
 3 Terk iden rāḳatda evliyāyımış

(77) *Sultān Maḥmūd* : سُلْطَانِ مُحَمَّدٍ şeklinde harekelenmiştir.

(78) *viresini* : ويراسيني şeklinde yazılmıştır.

(81) *eyledūñ* : أَيْلَدُوكُ şeklinde harekelenmiştir.

- 4 (90) Ol gönül mi'mârı ma'mûr ileme
 5 Bu cihânı kıl nazar gör neyimiş
 6 Cifedür yâhûd 'acûz-ı bî-vefâ
 7 Bî-vefâyı terk iden purnâyımış
 8 Gönlüni ma'mûr idendür zinde-dil
 9 Mürde-diller düşmeni Mevlâ'yımış
 10 ' Şırça gibi şınsa gönül bitmez ol
 11 Gönülü 'âkil niçün şıyayımış
 ' Āşık-ı dünyâ denî câhil delü
 Hâk muhibbi 'âkil-i dānâyımış
 (95) ' Şemsiyâ ger sözlerüñde merdiseñ
 Merde lâyıķ işlemek zibâyımış

X

Remel : *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 21a 4 *Ve lehü eyzen*
 5 Her-ki bunda 'ışk-ı Hâķķ'a yâr olur
 6 Oldur ol kim şâhib-ü esrâr olur
 7 'İşķa inkâr ileyen âdem degül
 8 Yâr şanma anı kim aġyâr olur
 9 Cân virüben 'ışķı şatun ala gör
 10 Şanma bundan aşşılı bāzâr olur
 11 Derdümend olġil ki dermân bulasın
 21b 1 Yoġsa bî-derde kaçan tîmâr olur
 2 (100) Yâr derdinden eger bîmârsañ
 3 Kim yine tîmâr iden dil-dâr olur
 4 'Āşık olan kişide olur nişân
 5 Gözi yaşlu vü özi bîmâr olur
 6 Varlıġuñ hâk ile sen ey Şemse'd-dîn
 7 Hâk olanlar yarın anda var olur

(91) *bî-vefâyı* : *بى و فآ* şeklinde yazılmıştır.

(94) Beyit sahife kenarına yazılmıştır.

(95) Beyit sahife kenarına yazılmıştır.

(102) *Şemse'd-dîn* : Vezin gereġi *Şemsedîn* şeklinde okumak gerekir.

XI

- Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*
- 24a 11 Şeyh Ak Şemse'd-dîn *kaddesa'llāhu sırrehu'l-'azîz*
- 24b 1 Mest-ü ezel olanlara 'ışık-ı ebed peymānedür
2 Cāndur қадеh ol meclise sākileri cānānedür
3 ManŐūr'layın dārda anuñ kendüyi ber-dār İleyen
4 Buldı "Ene'l-ħaķ" sırrını hoş 'āŐık-ı dīvānedür
5 (105) Dil-ber yolında varını terk İleyenler ey 'azîz
6 Şeksüz murāda irdiler anuñ-içün merdānedür
7 'Āķil midür Şol kimse kim ta'n ide ol 'ışık erine
8 'Āķil dime sen aña kim bu yolda ol bī-gānedür
9 DervīŐi gönlinden Őaķın Şüretde görüp baķma hoş
10 İŐitmedüñ mi anı kim gencüñ yiri vīrānedür
11 Diri yürürken öle gör terk it fenāyi bākī ol
25a 1 Ol Şem'a müŐtāk ola gör pervāne girip yanadur
2 Ĥāk it yüzüñi Şemse'd-dîn yolında ehl-i dillerüñ
3 Cehd itdügi sā'illerüñ hem Őāhibi sultānadur

XII

- Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*
- 4 *Ve lehü eyzen*
- 5 (110) Bu 'ıŐıkı ben bilmezidüm bu bir 'aceb sevdāyımıŐ
6 Bir zerresi ay u güneş bir қаtresi deryāyımıŐ
7 BaĥŐiŐde kemter baĥŐiŐi bu 'aķl u fehmi ü cān u ten
8 Himmetde ednā menzili ol çerh-ü heftüm-tāyımıŐ
9 Bu 'ıŐıkımıŐ varlıķ ķamu eyü yavuz uçmaķ ķamu
10 Girü ķalanı ey 'amü dek bir ķuru ğavğāyımıŐ
11 Geh yil gibi dönerimiŐ ğāh od olup yanarımıŐ
25b 1 ğāh toz olup tozarımış ğāh yağmur u ğāh ķayımıŐ
2 Tañ mı eger Belķis'e taĥt ile Süleymān göñlini
3 Kem nökeri İskender ü kemter ķulı Dārā'yımış

(104) *dārda* : دَارِنْدَه şeklinde yazılmıştır.

(106) *bu* : بُو şeklinde yazılmıştır.

(109) *Şemse'd-dîn* : Vezin gereği *Şemsedîn* şeklinde okumak gerekir.

(110) *ay u güneş* : اِي كُنْشُ şeklinde yazılmıştır.

(112) *bu* : بُو şeklinde yazılmıştır.

- 4 (115) Bu 'ışka ders idememiş Ebū Hanīfe, Şāfi'
 5 Hıketleri şāgirdi hem ol Bū 'Alī Sīnā'yımıŝ
 6 Ey Şemse'd-dīn gel hūdhūde uy kim bulasın 'ışkı sen
 7 Kim lā-mekān Kāf'ında ol bir bī-niŝān 'Ankā'yımış

XIII

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 8 *Ve lehü eyzen*
 9 Kılmadın cān murğı bu ten merğızārından güzer
 10 Rūzi kıl gözlerüme envār-ı "Mā-zāge'l-başar"
 11 Tūtiyā-yı 'ışkuñı ŝal būte-i kalbüme kim
 26a 1 Hāliŝ ola naqd-ı cān nite ki gilden sīm ü zer
 2 Sem'-i cāna irmedin zevk-ı hıtab-ı kāf u nūn
 3 Bağlamışdum yoluña ney gibi 'ışkıla kemer
 4 (120) Cennet-i me'vāda ŝađlađıl 'uķūluñ rahtını
 5 Kārübān-ı 'ömr itdükde [ol] iķlime sefer
 6 Mūsā-yı cāna tecellī nūrını erzānī kıl
 7 Ğam degüldür küh-u nefsum ger ola zīr ü zeber
 8 Şaff-ı rūhānīde kıl mescūd-ı cānı mürtefi'
 9 Kim döger kerrübī 'aķl ol havāda bāl u per
 10 Yā İlāhī Şemsi'nüñ mir'āt-ı kalbin ile pāk
 11 Şayķal ur olsun mücellā kalmasun kalbi ķamar

XIV

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 49b 7 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed *raħmetu'llāhi 'aleyhi*
 8 Her zamān gönlüm evin vīrān iden ğavgā-yı 'ışķ
 9 Dār-ı zūlfinden beni ber-dār iden sevdā-yı 'ışķ
 10 (125) 'Aķl elinden taŝa çaldum ŝiŝe-i nāmūsı çün
 11 Lāubālī olmuŝam dirler baña rüsvā-yı 'ışķ

(116) *Şemse'd-dīn* : Vezin gereği *Şemsedīn* şeklinde okumak gerekir.

(117) *merğızārından* : مَرغِ ذَارِنْدَانْ şeklinde yazılmıştır.

rūzi (<*rūzī*) : Vezin geređi رُوز ŝeklinde yazılmıŝtır.

(118) *gilden* : غِلْدَنْ şeklinde yazılmıştır.

(119) *kāf u nūn* : كَافِ نُونْ ŝeklinde yazılmıŝtır.

(123) *Şemsi'nüñ* (<*Şemsi'nüñ*) : Vezin gereği شَمْسِيْكَ şeklinde yazılmıştır.

- 50a 1 Mā-sivādan Őūfiyā dem urma sađın zinhār
 2 Bāl u perden geçemez her kim kıılır pervā-yı 'ışk
 3 Şad-hezārān zāhid-i derdmendeye irŐād ider
 4 GūŐe-i mey-ĥāneden ser-mest olan Őeydā-yı 'ıŐk
 5 'ıŐkdan dem urduği-çün ĥoŐ nefesdür nāy-ı ney
 6 'ışkıla söz eyle kim ĥoŐdur nevā-yı nāy-ı 'ışk
 7 Neçe ğavvāŐ oldu bir deryā-yı bī-sāĥilde ğarĥ
 8 Gör ne Őūr-engīz deryādur bilūñ deryā-yı 'ıŐk
 9 (130) Tīb-ü enfāsuñ cihānı tutdı Şemse'd-dīn tamām
 10 Bir araya gerçi micmer gibi dikdi pāy-ı 'ışk

XV

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 51a 8 Őeyĥ Aĥ Şemse'd-dīn fermāyed *raĥmetu'llāhi 'aleyhi*
 9 Bir 'aceb deryāya ğarĥ oldum anuñ pāyānı yok
 10 Mübtelā kim olmuŐam bu derdimūñ dermānı yok
 11 Derdimūñ dermānı dertdür ben anuñ müŐtākıyam
 51b 1 Derdi kim buldıyısı ol dimesün dermānı yok
 2 'ışkı meydānında Őāhuñ ben ki ser-bāz olmuŐam
 3 Niderem ol cān u başı kim anuñ cānānı yok
 4 Biñ temennā idici der-kūy-i ma'Őūĥ az ola
 5 Bencileyin içlerinde ĥor olup vīrānı yok
 6 (135) 'ıŐk Őarābın nūŐ idüp oldum ĥarābātī bu ğün
 7 'ĀŐıĥ olan kiŐinūñ 'ālemde ad u Őanı yok
 8 Ma'Őūĥuñ 'ıŐkıyıla ser-mest ü ĥayrān olmuŐam
 9 Niderem ol ğöñli kim ma'Őūĥaya miĥmānı yok
 10 Zerĥ u sālūsī bu 'ıŐk yolında Őıĥmaz zāhidā
 11 'ĀŐıĥuñ maĥŐūdı ma'Őūĥ kūfri yok īmānı yok
 52a 1 Kim ki ma'Őūĥ yüzünü ğörmedi bunda Őeksüzün
 2 Ger söz oldur ğörmeyiser ğözinūñ insānı yok
 3 Şems nigāruñ vuŐlatı yolında 'uryān olıban
 4 VāŐıl oldu ölmeye her kiŐinūñ 'irfānı yok

(127) *zāhid-i derdmendeye* : زاهد درمندی şeklinde yazılmıştır.

(128) *urduği-çün* : Vezin ğereği i ünlüsü uzun okunmalıdır.

XVI

Recez : *Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün*

- 5 *Ve lehü eyzen*
- 6 (140) Ölümdür yârdan ayru zindigānī
7 Belādur ansuz olan şādumānī
8 Belāsı 'aşıkuñ ayruksı olur
9 Ne bilsün 'ışkı yok kimseler anı
10 Belālar 'aşıka cān rāhatıdur
11 Belālu kişilerdür kāmuranī
- 52b 1 Güzin itdüm belāsın başum açdum
2 Hābībūñ yolına kırbānı cānı
3 Nedür cān kim yolında minnet idem
4 Vücūdum terk idem hem dü-cihānı
- 5 (145) Yolında şādıkısañ Şemsiyā ger
6 Bulnur da'visine ma'nī kānı
7 İlāhī luţfımuñ pāyānı yoqdur
8 Seni kııl mūnisim dāyim nihānī

XVII

Recez : *Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün*

- 9 *Ve lehü eyzen*
- 10 Bu gün seyr itmişemdür lā-mekānı
11 Nişānsuz görmişem ol bī-nişānı
- 53a 1 Cemālī perdesin gördüm götürdi
2 'Ayān oldı gidüp şekk ü gümānı
3 Bu vīrān içre gizlenmiş şehin-şāh
4 Hārābāta kıoyup genc-i nihānı
5 (150) Düriş vaşla nigārı bunda bulsañ
6 Ya bul bārī anı bunda bulanı
7 Dimeñ rü'yet muhāldur saña bunda
8 Berü gel sen baña kıo imtiḥānı
9 Vücūduñ kıatresini bahra irgür
10 Yu gitsün anda bu nām u nişānı

(145) *da'visine* (<*da'vīsine*) : Vezin gereği دَعْوَسَه şeklinde yazılmıştır.

(150) *ya* (<*yā*) : Vezin gereği يَا şeklinde yazılmıştır.

- 53b 11 Murād idindi didi Mūsā “Ernī”
 1 Cevāb anı iŐitdi “Len terānī”
 2 Çü benlik gitdi benden maḥva vardum
 3 Neye kim baḫdumısa gördüm anı
 4 (155) O vaḫdet bürcine çün çıḫdı gördi
 5 Cemālī Şems bu zerre-i ‘ayānī

XVIII

Remel : *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*

- 6 *Ve lehü eyzen*
 7 ‘IŐḫ geldi yaḡmā kıldı gönli tārāŐ iledi
 8 Nık-nāmı yile virdi ‘āleme fāŐ iledi
 9 UŐlu-y-iken delü oldum Şimdi delü tolıyam
 10 Minnetüm çün benden aldı ‘ıŐḫa pādāŐ iledi
 54a 11 İy baña ta‘ne uran zerḫ u riyāyı ‘ıŐḫa vir
 1 ‘IŐḫ gözinden her ne görseñ aña ŐāpāŐ iledi
 2 ‘Ālim olduñ ‘āmil olduñ ḫaccı kılduñ hem ḡazā
 3 Mezhebüñ ‘ıŐḫ olmazısa seni ḫuffāŐ iledi
 4 (160) Őemsiyā sen ḫurbetüñ bil ḫāmuŐı kıll ihtiyār
 5 Saña meşreb baŐuña ‘ıŐḫ gözüñi yaş iledi

XIX

Recez : *Müfte‘ilün mefā‘ilün müfte‘ilün mefā‘ilün*

- 6 *Ve lehü eyzen*
 7 Bir kiŐinüñ ki bāḫını derdile āŐinā degül
 8 Zāhirā kılduḡı ‘amel bī-Şekk ü bī-riyā degül
 9 Açmadı uyḫudan gözin Őaymadı yoḡa kendözin
 10 Pes nice göre dōst yüzün āyinesi Őafā degül
 54b 11 Bir kiŐinüñ ki gözgüsi göz yaşı-la silinmedi
 1 Baḫma yüzine sen anuñ kim yüzi Ḥaḫ-nümā degül
 2 Ḥasta gönül devāsını Şor kişiden ki derdi var
 3 Őormaḡıl ol taḫıbe ki derdile mübtelā degül
 4 (165) Őorma ki dōstı ḫandadır ḫanda dilerseñ andadır
 5 Sende gözet ki sendedür senden ol [hem] cüdā degül

(165) *sende* : Metinde *senden* Şeklindedir.

6 Şems-i pürhene rāzuñı şakla ki vākıf olmasun
7 Şol kişiden ki bātını derdile mübtelā degül

XX

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

55b 5 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed *ħaddesa'llāhu sırrehu'l-'azīz*
6 Cānı terk itmek gerek bu evde cānān isteyen
7 Ķahrı nūş itmek gerek derdine dermān isteyen
8 Ma'şūķuñ yolında 'āşık nā-murād olmak gerek
9 Ma'şūķa vaşl olmaya hicrinde pāyān isteyen
10 Ben ki ma'şūķuñ rızāsın [isteyüp] buldum bu gün
11 Şādıķu'l-ķavl olmaya küfrine imān isteyen
56a 1 (170) Ben bu şüret milkini ķıldum ħarāb anuñ-içün
2 Genci buldısa 'aceb olmaya vīrān isteyen
3 Şems firāķı aģusın nūş ile vaşl-ı yār içün
4 Ħār cevrini çeker şol gül-i ħandān isteyen

XXI

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

5 *Ve lehü eyzen*
6 'Āşıkısañ ma'şūķ içün şöyle sen merdāne gel
7 Şem'-i 'ışķı göricek pervāne gibi yana gel
8 Da'vi-yi bātıl kıla mı tālib-i Ħaķ ey 'aceb
9 Da'visüz ma'nī kılasın gel berü meydāna gel
10 Nice bir seg-bān olasın şoħbet-ü şāhuñ ķanı
11 Meclisini ķo bu nefsüñ şoħbet-i sultāna gel
56b 1 (175) Ma'şūķuñ yolında cān [u] başuñı terk ilegil
2 'Işķ şarābın içibenüñ mest olup ħayrāna gel
3 Nice bir gözsüz ħicāb ardında tāģi olasın
4 Çün-ki islām zāhir oldu küfri ķo imāna gel
5 Nice bir rencūr u maĥcūr olasın gözsiz gibi
6 Çün tabībüñ ħāzık oldu derdüñ al dermāna gel
7 Sen vücūduñ fānī ķılmayınca bulmazsın beķā
8 Vaşlın isteriseñ anuñ cānı ķo cānāna gel
9 Şems'e yoldaş olmak isteriseñ olģıl bī-mekān
10 Lā-mekān şāhrāsına anuñıla seyrāna gel

(173) *da'visüz* (<da'visüz) : Vezin gereģi دَعْوَسُز şeklinde yazılmıştır.

XXII

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 11 *Ve lehü eyzen*
- 57a 1 (180) Cān-ı cānān isteyenler terk-i cān olmak gerek
2 'Ālem-i devr-i zamānda bī-niṣān olmak gerek
3 Lā-müsellim kaydımıṣ ğavvāṣ olan gevher bulur
4 Gevher-i ğayb isteyenler bī-niṣān olmak gerek
5 Rük-n-ü a'zam Őıdķ u himmet i'tikād-ı pākimiṣ
6 Bī-riyā ihlāṣ-ı maḥz bī-ğümān olmak gerek
7 Naḥv u Şarf u mantıķ u hey'et nücüm u 'ilm-ü tıb
8 Meclisin terk İleyüp andan revān olmak gerek
9 Sen seni altun Şanursın altunuñ oda bırak
10 Őāfī olup ğill u ğıṣdan pāk-cān olmak gerek
11 (185) Bildüğüñ terk eylegil hestiligüñ elden bırak
57b 1 'Iṣķıla pervāne tek bī-cism ü cān olmak gerek
2 Şems istersin ki sultān Őoḥbetine iresin
3 Kāpusında çok zamānlar pāsubān olmak gerek

XXIII

Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

- 60a 10 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed *raḥmetu'llāhi 'aleyhi*
- 60b 1 'Iṣķ ḥastası olanlaruñ dōst derdidür dermānları
2 'Iṣķa esīr olanlaruñ dōsta fidādur cānları
3 'Iṣķa esīrdür ehl-i māl bu 'ıṣķa sığmaz ķil ü ķāl
4 'Iṣķuñ 'aceb ḥālātı var ķul İledi sultānları
5 'Iṣķıla bu cān milkini bir dem 'imāret ķılmaduñ
6 Henüz bu nefsuñ bayķuṣı terk itmedi vīrānları
7 (190) Ḥaķ'dan cüdā görmeñ eri erdür dü-'ālem serveri
8 Eger ķılurlarsa nazar altun iderler tağları
9 Çün mest ü ḥayrān oldılar deryā-yı 'ummān oldılar
10 Kātrede penhān oldılar belürmez ad u Őanları
11 Ey Şemse'd-dīn 'ālemde bil 'āṣıķlara yoķdur ḥicāb
61a 1 Kāṭ'-ı menāzil idicek 'Arṣ'dan yüce seyrānları

(182) *maḥz* : محص şeklinde yazılmıştır.(184) *pāk-cān* : پاک جان şeklinde harekelenmiştir.(192) *Şemse'd-dīn* : Vezin gereği *Őemsedīn* şeklinde okumak gerekir.

XXIV

Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

2 *Ve lehü eyzen*

3 Gördüm bu vechüñ haqqını 'ayne'l-yağın "Yā Hū" direm

4 Ger şüfî "lā"dan dem urur ben her dem "İllā Hū" direm

5 [Ben] mā-sivā'llāh'ı koyup geçdüm bu kälüñ hālına

6 'Ayne'l-yağın gördüm 'ayān Haqq'ı kim "İllā Hū" direm

7 (195) Hem küfr ü hem imān benem hem put u hem ruhbān
benem

8 Hem cismile hem cān benem bilgil kim "İllā Hū" direm

9 Hem 'āşıküñ ma'sūkıyam 'ışkında benden özge yok

10 Kürsî vü 'Arş'a müstevî her şeyde "İllā Hū" direm

11 Hem zākirüñ zikri benem hem şākirüñ şükri benem

61b 1 Hem şüfinüñ fikri benem kalbinde "İllā Hū" direm

2 Ey şüfiyān ey cāhilān lāf urma Haqq'ı bilmedüñ

3 Men pehlevān-ı vaḥdetem hem tığam "İllā Hū" direm

4 Men Şemse'd-dīn'em toğmışam her dil-berüñ vechinde
kim

5 Haqq'ı 'ayān görenlerüñ 'aynında "İllā Hū" direm

XXV

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

6 *Ve lehü eyzen*

7 (200) Dōst derdin iste ki dermānıdur 'āşıklarüñ

8 Hemme cām-ı 'ışkı koma peymānıdur 'āşıklarüñ

9 'Āşık ol 'ışk odına pervāne gibi yana gör

10 'Işka yanan kişiler pes cānıdur 'āşıklarüñ

11 Her gice cevlān urur yāruñ cemālī seyrine

62a 1 'Arş-ı a'zam dem-be-dem meydānıdur 'āşıklarüñ

2 'Ālem-i 'ulvīyi hergiz sevmeye 'āşık olan

3 Pes anuñ-çün lā-mekān seyrānıdur 'āşıklarüñ

(194) Vezin gereği [ben] ilāve edildi.

(197) şüfinüñ (<şüfīnūñ) : Vezin gereği صُوفِيٌّ şeklinde yazılmıştır.

(198) pehlevān-ı vaḥdetem : İzafet kesresi ى ile belirtilmiştir.

(199) Şemse'd-dīn'em : Vezin gereği Şemsedīn'em şeklinde okumak gerekir.

(200) hemme : هَمَّ şeklinde yazılmıştır ve mısradaki vezin bozuktur.

- 4 H̱or baħma sen ‘azizüm ‘ışk erine zĩnẖar
 5 Sırr-ı Mevlā’sıyıla penẖanıdur ‘ařıqlaruñ
 6 (205) Cān u serden geħse ‘aşık nola ey dil ğamda ğul
 7 Cānıla baş oynamak ĉün şanıdur ‘ařıqlaruñ
 8 Her-ki bu ‘ıřkuñ řarābın nūř ider ey Őemse’d-dĩn
 9 Sen aña ayık dime mestānidur ‘ařıqlaruñ

XXVI

Recez : *Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün*

- 10 *Ve lehü eyzen*
 11 Ben ‘aşık-ı cānāneyim cān u cihāndan geħmiřem
 62b 1 Ben lā-mekān seyrin bulup seyr ü mekāndan geħmiřem
 2 Bāzār-ı ‘ışka gelmişem cān viriben derd almuşam
 3 İrüp ğınāya faħrıla sūd u ziyāndan geħmiřem
 4 ‘Ayne’l-yaħĩn ol dil-beri cānum iħinde ğormişem
 5 Ben ‘ārif-i H̱aħk‘um bu ğun şann u ğumāndan geħmiřem
 6 (210) Ey ğoca milk ü mālunu ‘arz itme baña faħrıla
 7 Ben genc-i bĩ-pāyan bulup ğānıla māndan geħmiřem
 8 Bende olaldan ol şehe sultān-ı ‘ālem olmuşam
 9 Dūnyā sarāyın terk idüp mĩrile ğandan geħmiřem
 10 ‘İsĩ gibi rāh-ı semā tutdum anuñ-ĉün cānıla
 11 Nefsüm ğūyun terk eyleyüp bu ğākidāndan geħmiřem
 63a 1 Ben Şems-i fāniyem beni ol şems-i cān maħv ideli
 2 Ma‘nĩ ğoğın seyr itmeğe ĉerħ-i duğāndan geħmiřem

XXVII

Remel : *Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*

- 65a 10 Őeyħ Aħ Şemse’d-dĩn ğaddesa’llāhu sırrehu’l-‘aziz
 11 Dōst elinden iħmiřimdür cām-ı ‘ışk-ı aħmeri
 65b 1 Şöyle mestem lā-yezāl añmazam āb-u kevşeri
 2 (215) Nūř idelden ol mey-i ‘ıřkı ki ser-ħoř olmuřam
 3 Nola ben maħmũrĩ řāhā yazsa ‘ıřkuñ sāğarı

(206) Vezni düzeltmek için birinci mısra başındaki “pes” ve ikinci mısra başındaki “ĉün” kelimeleri metne dahil edilmemiştir.

Şemse’d-dĩn : Vezin ğereği *Őemsedĩn* şeklinde okumak ğerekir.

(212) *ħākidāndan* : خالوكاندن şeklinde yazılmıştır.

(214) *añmazam* : انمازم şeklinde yazılmıştır.

(215) *maħmũrĩ* : ماħمور şeklinde yazılmıştır.

- 4 Ben ki 'ışık meydānı içre seyr iderken nā-gehān
 5 Cānuma cellād-ı 'ışkuñ urdı çün-kim hanceri
 6 Zulmet-i hicri firākından anuñ buldum vişāl
 7 Furkat-ı 'ayn-ı vişāl oldu bu zulmet enveri
 8 Zerre ser-gerdān olupdur sen dağı ey Şemse'd-dīn
 9 Bı-ķarār ol 'ışkıla bulmak dilerseñ hāveri

XXVIII

Recez : *Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*

- 10 *Ve lehü eyzen*
 11 Zihī dil kim münevverdür bu gün nūr-ı tecellādan
 66a 1 Zihī cān kim mu'aṭṭardur hevā-yı 'ışk-ı Mevlā'dan
 2 (220) Ciger ķanın içen 'āşık şarāb-ı fāniyi nitsün
 3 Şarāb-ı bākī var-iken dem urmaz cām-ı şahbādan
 4 Eger ehl-i hicāb anı muḥakķak bilmese kimdür
 5 Çü görmez Yūsuf'uñ ḥüsnin ne ḥāşıl çeşm-i a'mādan
 6 Dağı sen kendü özüñi ķubūr ehlinden olmuş bil
 7 Ki ya'nī terk-i dünyā kıl geçüp sarrā vü zarrādan
 8 Didi dünyāda şöyle ol ki ya'nī bir ğarīb insān
 9 Ki ya'nī hiç vatan tutma Semerķand u Buḥārā'dan
 10 'Amel kıl didi dünyā-çün cihānda durduğıñ miķdār
 11 'Amel kıl didi cennet-çün beķā bulduķça me'vādan
 66b 1 (225) Ḥudā'nuñ 'āşığı çokdur velī bu Şemse'd-dīn gibi
 2 Ƙanı bir dertlü 'āşık kim yanupdur 'ışk-ı Mevlā'dan

XXIX

Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

- 3 *Ve lehü eyzen*
 4 Çün sākī-i bezm-i ezel şundi bize peymāneyi
 5 Ol mestlikile tā ebed terk itmezüz mey-hāneyi
 6 Fāyide ķılmaz 'āşıkā zāhidlerüñ efsānesi
 7 Var sen ey zāhid fāriğ ol hiç söyleme efsāneyi

(218) *zerre* : زَرْرَ şeklinde yazılmıştır.

Şemse'd-dīn : Vezin gereği *Şemsedīn* şeklinde okumak gerekir.

(220) *fāniyi* (<*fānīyi*) : Vezin gereği فَانِي şeklinde yazılmıştır.

(225) *Şemse'd-dīn* : Vezin gereği *Şemsedīn* şeklinde okumak gerekir.

(226) *ebed* : اَبَدَ şeklinde yazılmıştır.

- 8 Kūy-i ĥarābātīlerūñ rūsvāhķ olur ĥāşılı
 9 Zīrā ĥalk içinde Ĥaķ 'uryān ider dīvāneyi
 10 'Işķuñ meyinden her kişı kim içmedi olmaz 'aceb
 11 Gördügi dem ta'n itdügi bir 'āşık-ı mestāneyi
 67a 1 (230) 'İzzet ki [ey] Őems her evüñ ma'mūrına olur velī
 2 Kim genc-i penhān istese ĥor görmesün vīrāneyi

XXX

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

- 69a 6 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed
 7 Sākīyā gel bizi ĥayrān eylegil
 8 Ben ĥarībi 'ışķa mihmān eylegil
 9 Derd-i yāri cān içinde şaķlaram
 10 Ol ĥadar kim derde dermān eylegil
 11 'Işķ-ı ma'şūk göñlümi yaĥmāladı
 69b 1 Gel benüm ĥarşuma cevlan eylegil
 2 Bilmezem ma'şūk ben mi yoĥsa sen
 3 Gel benüm müşķilüm āsān eylegil
 4 (235) 'Āşıkısañ ma'şūķa ey Őems eger
 5 Ma'şūķuñ sırrını penhān eylegil

XXXI

Recez : *Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*

- 86b 1 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed
 2 Düşelden ten ĥuyusına gözüm Yūsuf'layın aĥlar
 3 Ĥalup ĥurbet diyārında gözüm Ya'ķūb'layın aĥlar
 4 Baña dōstum belā şaldı meger iñildimi sevdi
 5 Direm "Mesenni'z-zurru" gözüm Eyyüb'layın aĥlar
 6 Bu cān ĥuşı ĥafaş tenden diler uça gide anda
 7 Şanasın batn-ı balıķda gözüm Yūnus'layın aĥlar
 8 Ezel görüp biz işidüp "Terānī" va'desin dōstum
 9 Yine görem diyü dün gün gözüm Mūsā'layın aĥlar
 10 (240) Bu Şemse'd-dīn diler cānı içe ol āb-u ĥayvānı
 11 Temāşā İleye anı gözüm ırmaķlayın aĥlar

(235) eger : Metinde ger şeklindedir.

(240) anı : ابوانی şeklinde yazılmıştır.

XXXII

Recez : *Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

- 91a 2 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed
 3 Gel isteyen 'ıŝkdan niŝān derd 'aŝıkuñ dermānidur
 4 Kāfir dimeñ 'aŝıklara 'ışkı anuñ ĩmānidur
 5 Bu küfr ü ĩmān nisbeti vācib degül 'aŝıklara
 6 Her küfri ĩmān ĩlemek 'aŝıklarauñ ol ŝanıdur
 7 Bilmeyen bilmez bu derdi bī-derd olanlar ne bilsin
 8 Eyyüb otaçı neylesin derdi anuñ dermānidur
 9 Bu cism ü cān terk itmeyen vāŝıl olamaz cānana
 10 Bir cāna virgil gönlüñü ol her vüçüduñ cānidur
 11 (245) ĩrse gedā sultān olur taĥķik hümānuñ zıllında
 91b 1 Zıll-ı hümāyı neylesin 'aşık hümā sultānidur
 2 Ol pādıŝāh-ı lem-yezel zātı ebed ĥod hem ezel
 3 [Ey] Şems saña 'ilm ü 'amel ol ĥākimüñ iĥsānidur

XXXIII

Hece : 4+4=8

- 93a 2 Aķ Şemse'd-dīn fermāyed
 3 Biz ol 'uŝŝāk-ı ser-bāzız Bize 'ākıller yār olmaz
 4 Mey-i 'ıŝkuñda ser-mestiz Bize hergiz ĥumār olmaz
 5 Ŝarāb-ı 'ışk-ı çün içdük Ferāgat milkine geçdük
 6 Yanup 'ıŝkuñla tutuŝduķ Bize taĥrīk-ı nār olmaz
 7 Biz bunda varımız virdük Kāmu maĥŝūda biz irdük
 8 Mevlā'nuñ cemāln gördük Bize andan ŝumār olmaz

(242) *küfri* : كُفْرٍ şeklinde yazılmıştır.

(244) *olamaz* : أَوْلَمَزْ şeklinde harekelendiği halde vezin için düzeltildi.

cāna : خانة şeklinde yazılmıştır.

(245) *taĥķik* : تَحْقِيقٌ şeklinde yazılmıştır.

(246) *'ilm ü 'amel* : عِلْمٌ وَعَمَلٌ şeklinde yazılmıştır.

(93a) Sol yanda siyah kurşun kalemle

Bizüm gülŝende ger güller

Dururlar tāze solmazlar

Ĥazān olup dökülmezler

Zemistān u bāhar olmaz

dörtlüğü ilāve edilmiştir.

(247) “Bize ‘ākıller yār olmaz” mısraı, “‘Āķil uç bize yār olmaz” şeklinde, “Mey-i ‘ıŝkuñda ser - mestiz” mısraı da “Ĥaĥķ’uñ ‘ışkıla ser - mestiz” şeklinde siyah kurşun kalemle mısra altında tashih edilmiştir.

ser - bāzız : سَرَبَازِيزْ şeklinde yazılmıştır.

	9	(250)	Diriyüz dâ'im ölmezüz	Çürüyüp toprak olmazuz
	10		Ƙarañulukda Ƙalmazuz	Bize leyl ü nehâr olmaz
	11		Ƙıyamazsañ başa cāna	İraƘ ol girme meydāna
93b	1		Bu meydānda nice cānlar	Baş oynar i'tibār olmaz
	2		Ƙo bu nāmūsıla nengi	Müdām it nefsilē cengi
	3		Durma vur başuña sengi	Buña nāmūs [u] 'ār olmaz
	4		İrelden Şemsī nūrına	Vücūdum zerresi Ƙatre
	5		Ne Ƙatre 'ayn-ı baħr oldu	Aña Ƙa'r u kenār olmaz

XXXIV

Hece : 4+4=8

	6		AƘ Şemse'd-dīn fermāyed	
	7		Girelden mekteb-i 'ıřƘa	Unutdum dersi fetvāyı
	8		Düşüp mey-ħāne-i derde	Yañıldum zühd ü taƘvāyı
	9	(255)	Göñül levħinde yazaldan	Muħabbet nāmesin pīrem
	10		Gözüme görünmez evrāƘ	Seçemez ağı Ƙarayı
	11		Gözüm yaşı gibi gönlüm	Revāndur bī-Ƙarār oldu
94a	1		Arar maƘşūdunı bulmaz	Gezer yancara hercāyı
	2		Olup fermānına muħkem	Esīr oldu dili 'ıřƘa
	3		Muħabbet kātibi anda	Yazaldan ħūnī tuğrayı
	4		Münezzehken [niƘābında]	Anuñ ol vech-i enfesi
	5		NiƘāb olundu ol yüze	Bu yüzden vaşf-ı esrārı
	6		Gehī yanmaƘdayam gāhī	Ğarīb-i çeşm-i giryānam
	7		Tuħanum göklere ağdı	Başum yirlerde arayı

(251) Şiirin altında siyah kurşun kalemle şu not kaydedilmiştir :

"Seyyid Seyfī dīvānında bu beyit şöylece mevcüddür :

Ƙıyamazsañ başa cāna   *İraƘ dur girme meydāna*
Bu meydānda nice başlar   *Kesilür hiç sorar olmaz"*

(252) *it* : ائد şeklinde yazılmıştır.(253) *nūrına* : نُورِيَه şeklinde yazılmıştır.*zerresi* : زِرر şeklinde, *Ƙatre* : Ƙَتْرَه şeklinde yazılmıştır.*Şemsī* : شَمْسِي şeklinde yazılmış, altta ise siyah kurşun kalemle tashih edilmiştir.*Ƙa'r u kenār* : Ƙَاْرِي كَنَار şeklinde yazılmıştır.

Dörtlüğün ilk iki mısraı sağ yanda siyah kurşun kalemle şu şekilde tashih edilmiştir :

Yetiřti Şems nūrınuñ   *Vücüduñ Ƙatresi baħra*

(257) 'ıřƘa : Metinde 'ıřƘuñ şeklindedir.

(258) Dipte siyah kurşun kalemle "Bu beytin ilk mısraı eksiktir." şeklinde not düşülmüştür. Beytin kafiyesi de bozuktur.

- 8 (260) Tabîbe dahı şerh itme Çü bildüm ki yine vaşlı
9 Bu şadruñ şerhasın Şemsî Diker ancak bu yarayı

XXXV

Hece : 4+4=8

- 97b 1 Ak Şemse'd-dîn fermâyed
2 Vuşlat eri olan kişi Gözinde bil olmaz niķâb
3 Vaħdet dadın dadan 'azîz Keşret aña olmaz hiçâb
4 Vuşlat eri olan kişi Küfr ü İmân yeksân olur
5 Vaħdet dadın dadan 'azîz Göñlünde doğdı âfitâb
6 Vuşlat eri olan kişi Ol mâ-sivâ terk İledi
7 Vaħdet dadın dadan 'azîz Her hâlda kılmaz inķilâb
8 Vuşlat eri olan kişi Oldı kamu sinde muħit
9 Vaħdet dadın dadan 'azîz Taħķik kim oldu şeyh ü şâb
10 (265) Vuşlat eri olan kişi İsm ü şıfat ol 'ayn-ı zât
11 Vaħdet dadın dadan 'azîz Pes cümle oldu fetħ-i bâb
98a 1 Vuşlat eri olan kişi Vaşl u firâķ birdür aña
2 Vaħdet dadın dadan 'azîz Oldı 'arîf-i dört kitâb
3 Vuşlat eri olan kişi Haķdur anuñ cümle işi
4 Vaħdet dadın dadan 'azîz Âb-ı hayât içdi şarâb
5 Vuşlat eri olan kişi Terk itdi cümle teşvişi
6 Vaħdet dadın dadan 'azîz Bildi ol ki aşlı türâb
7 Vuşlat eri olan kişi Oldur yed-i kudret işi
8 Vaħdet dadın dadan 'azîz İtmez su'al virmez cevâb
9 (270) Vuşlat eri olan kişi Ol yirmede irkek dişi
10 Vaħdet dadın dadan 'azîz Bilmez haķâ añmaz şavâb
11 Vuşlat eri olan kişi Bil Şems'dür ol yoķdur işi
98b 1 Vaħdet dadın dadan 'azîz Ol şüretin kıldı harâb
2 Vuşlat u vaħdet keşreti 'Ayn-ı Hudâyî hâmuş ol
3 Sen vaħdete irdüñ yaķın Şamt it yürü ürsün kilâb

(266) *vaşl u firâķ* وَصَلْ فِرَاقْ şeklinde yazılmıştır.

(267) *cümle* : جُمْلَةً şeklinde yazılmıştır.

haķdur : Metinde *haķ oldu* şeklindedir.

(268) *aşlı* : Metinde *aşlıdur* şeklindedir.

(269) *iş* : Metinde *kişi* şeklindedir.

(272) *şamt* : Metinde *şumt* şeklinde harekelenmiştir.

'ayn-ı Hudâyı : Metinde 'ayn-ı ol Hudâyı şeklindedir.

XXXVI

Hece : 4+4=8

	4	<i>Ve lehü eyzen</i>	
	5	‘Işık başa urdı işimüz	Kesdi elümle başımız
	6	Benden ayırdı gör bu ‘ışık	Ol sevgülü yoldaşımız
	7	Hasret beni zâr iledi	Giñ ‘alemi tar iledi
	8	Derd gülşenüm hâr iledi	Ağu yedürdi aşımız
	9	(275) ‘Işık az işüm çoğ iledi	Varlığımı yoğ iledi
	10	Çārüb yüzüm sürdüm yirde	Cân u gönül ferrâşımız
	11	Derd bağrumı baş iledi	‘Işık sırrımı fâş iledi
99a	1	Zahm urdı bağrum kanadur	Gör gözden ağan yaşımız
	2	Cānumda yandı nâr-ı ‘ışık	Ağrıtdı gönlüm nūr-ı ‘ışık
	3	Āh u duḥānum derdile	Çıkıdı kararlı taşımız
	4	Kāfir anuñ-çün didiler	Atum anın halk yaydılar
	5	Bî-derd ne bilsün hālumu	Bilmez bilen hâldeşimiz
	6	Ben küfr ü imān hil‘atın	Yağdum elümle odlara
	7	Zāhir ezel hükmi ebed	Böyle itdi sırdeşimiz
	8	(280) Bu Ka‘be ol büt-hāne bir	Oldı bize ‘akluñı dir
	9	Sen benven ol ma‘şūka ir	Nūr istemez huffâşımız
	10	Bilgil Hudā’yı Şemse’ d-dīn	Olduñsa ger ehl-i yakīn
	11	Top eylemişdür gör bu ‘ışık	Meydān-ı ‘ışıkda başımız
99b	1	Ḳudret eli çevgān şalar	Çalar benüm başum tolar
	2	Dōst derdi cān virdüm diler	Dek sen kurutma yaşımız

XXXVII

Hece : 4+4=8

	3	<i>Ve lehü eyzen</i>	
	4	‘Işık atdı cānum boynına	Zülfüñ kemend zencirine
	5	Gönlüm diler vaşluñ ire	Bak ben delü tedbirine

(271) *Şems’dür* : Kelimede tevriye san’atı yapılmıştır.(273) *urdu* : Metinde أرّدى (?) şeklindedir.*kesdi* : Metinde *kesdürdi* şeklindedir.(274) *yedürdi* : Metinde ایدردی şeklinde yazılmıştır.(279) *sırdeşimiz* : Metinde *ol sırdeşimiz* şeklindedir.(280) *bir* : Metinde بين şeklinde yazılmıştır.(281) *ger* : Metinde eger şeklindedir.(283) *kemend* : Metinde كَمَنْد şeklinde harekelenmiştir.*vaşluñ* : Metinde *vaştuña* şeklindedir.

	6	Kaşuñ yasın kırmış atar	Kirpük oğın cānum siper
	7	Afağa urma tizrek ur	Emr it gözüñ te'hîrine
	8	(285) Ben ol melâmet gönlegin	Geydüm harâbât ehliyem
	9	Bil bu sa'âdet t̄alibüñ	İrmedi biñde birine
	10	Al küfrü ver imānuñı	Al derdi ver dermānuñı
	11	Böyle naşihat cānuma	İtdi irdüm 'ışk pîrine
100a	1	Terk iledüñ ben cism ü cān	Cāna niçün kevn ü mekân
	2	Tedbîr irürdüm ben ne hoş	Ol Tañrı'nuñ taqdirine
	3	Ben kara toprakda yüzüm	Kıldumsa oldı kîmiyâ
	4	Qalbi hâliş altun itdi	Cān erdi 'ışk iksîrine
	5	Ey bî-şafâ şüfî saña	İmān virsün küfrüñ baña
	6	Sen bil ki irmez zâhidüñ	'Āşıklarauñ zikr irine
	7	(290) Ben rind-ü rüsvâ dertlüyem	'Āşık dü-'âlem şıdkıla
	8	Derd yoğurmuş 'ışk-ı ezel	Bil şüretüm tahmîrine
	9	Şems ben bu 'ışk ma'sümüyam	Küfrüm imān mağrûriyam
	10	Ol zâhir ü penhân ider	Bu cism ü cān taqşirine
	11	Ma'sûk rızâsı 'âşıkam	Ben her nidem ta'n ileme
100b	1	Bil bağlamış cān boynunı	Göñlüm bu 'ışk zencîrine

XXXVIII

Remel : *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

103a	10	<i>Ve lehü eyzen</i>
	11	'Işkuñı göñlüme mihmān iledüñ
103b	1	Her ne küfrüm olsa imān iledüñ
	2	Ağlar-idüm hasretile dün ü gün
	3	Vaşluñı ben kula ihsān iledüñ
	4	(295) Öyle olsa şüretüm kıldum harâb
	5	Genci vîrân içre penhân iledüñ
	6	Şüretâ hor u zelil ü nâ-tüvân
	7	'Ālem içre beni sultān iledüñ

(285) *sa'âdet* : Metinde سعادات şeklindedir.

(286) *'ışk* : Metinde ol 'ışk şeklindedir.

(288) *cān erdi* : Metinde çün cān erdi şeklindedir.

(290) *derd* : Metinde derdin şeklindedir.

- 8 Kim [ne] bildi Őāha maħrem olduğum
9 Mühri virüben Süleymān İledüñ
- 10 Dōst u düşmen bu cihān ħalkı ħamu
11 Her birini baña yiksān İledüñ
- 104a 1 Ķanda olsam vaşlınuñ yoğ firĶatı
2 Ķandasam müşkilüm āsān İledüñ
- 3 (300) 'IşĶ Őarābını elüñden içmişem
4 Kim ezelden mest ü ħayrān İledüñ
- 5 Şems'i vaħdet baħrına ħarĶ İleyüp
6 Yiri gögi aña seyrān İledüñ

---

(299) *müşkilüm* : Metinde مشكيلوم şeklinde yazılmıştır.

S Ö Z L Ü K

A

āb (F) : su
 ‘abd (A) : kul, köle
 āb-ı hayāt (F, hayāt A) : hayat suyu, içeni
 ölümsüzleştirdiğine inanılan efsanevî su.
 İnanışa göre karanlıklar ülkesinde bu-
 lunan bu suyu İlyâs Peygamber ile
 ermişlerden Hızır bulmuş ve içerek ölümsüz-
 lüğe kavuşmuşlardır.
 āb-u hayvân (F, hayvân A) : hayat suyu;
 bk. āb-ı hayāt
 āb-u kevşer (F, kevşer A) : kevser suyu;
 bk. kevşer
 ‘aceb (A) : acep, tuhaf, şaşılacak, akıl al-
 maz
 ‘acüz (A) : koca karı, cadı karı
 ‘acüz-ı bî-vefâ (F, kelimeler A) : vefasız
 koca karı, güvenilmez yaşlı kadın; mec.
 bu dünya
 aç- : açmak
 açıl- : açılmak
 ad : ad, isim, nâm; krş. at
 ‘ad (<A ‘add) : sayma, sayılma
 âdem (A) : adam, kişi, insan oğlu
 ad u şan (F, kelimeler T) : ün, şöret
 * ad u şanı belürme- : bilinmemek, ta-
 nınmamak, unutulmak
 âfâk (A) : ufuklar; madde âlemi
 âfitâb (< F âf-tâb) : güneş; mec. ilâhi aşk
 ağ : ak
 * ağı karayı seçeme- : ak ile karayı bir-
 birinden ayırt edemeyecek derecede yaş-
 lanmak, çok ihtiyarlamak
 ağ- : çıkmak, yükselmek
 ağla- : ağlamak
 ağrıt- : ağrı vermek, incitmek
 ağu : zehir
 agyâr (A) : başkaları, yabancılar; başkası,
 yabancı
 âh (F) : ah, yazık. Edebiyatımızda alev gibi
 göğüsten çıkarak göğe yükseldiği ta-
 savvur edilir.

āhır (< A âhir) : son, nihayet, son bulan;
 sonunda, en sonra
 aħmer (A) : kırmızı, kızıl
 aç- : akmak, dökülmek
 ‘âkil (A) : akıllı, akıl sahibi, insan
 ‘âkil-i dānā (F, ‘âkil A) : bilgili kimse,
 çok iyi bilen kimse
 ‘âkı (A) : akıl, insandaki anlama, bilme,
 ayırt etme ve sonuç çıkarma kabiliyeti.
 Tasavvuf ehline göre akıl, ilâhi bir nur-
 dur, hak (doğru) ile bâtil (yanlış) onunla
 ayırt edilir.
 ‘akreb (A) : akrep
 ‘aks (A) : akis, yansıma
 al- : almak
 ‘âlem (A) : âlem, dünya, cihan, Hak’tan
 gayrı her şey. Eski düşüncede varlığı
 kabul edilen âlemlerin başlıcaları şun-
 lardır : *âlem-i asgar* “en küçük âlem”,
âlem-i berzah “geçit âlemi, dünya ile
 âhiret arasındaki âlem, kabir hayatı”,
âlem-i ceberût “ululuk ve kudret âlemi,
 Tanrı katı”, *âlem-i ekber* “en büyük
 âlem, kâinat”, *âlem-i emr* “Allah’ın
 emriyle her şeyin var olduğu âlem,
 bu dünya”, *âlem-i ervâh* “ruhlar âlemi,
 öbür dünya”, *âlem-i esbâb* “sebepler âlemi,
 her şeyin bir sebebe bağlı olarak meydana
 geldiği âlem, bu dünya”, *âlem-i fenâ*
 “fânîlik âlemi, bu dünya”, *âlem-i gayb*
 “gayb âlemi, insana gizli olan âlem”,
âlem-i hâb “uyku âlemi”, *âlem-i kevn ü*
fesâd “var olma ve bozulma âlemi,
 Allah’ın kün (ol) emriyle her şeyin var
 olduğu ve sonunda mâhiyeti gereği bo-
 zulum yok olacağı âlem, bu dünya”,
âlem-i kitmân “gizlilikler âlemi”, *âlem-i lâ-*
hût “ulûhiyet âlemi, Tanrı katı”, *âlem-i*
mâna “mâna âlemi, maddenin dışındaki
 âlem”, *âlem-i melekût* “melekler âlemi”,
âlem-i misâl “rüya âlemi”, *âlem-i nâsût*
 “yaratıklar âlemi”, *âlem-i süflî* “bayağı
 yaratıklar âlemi, bu dünya”, *âlem-i*

- şühûd* “görülen, duyu organları vasıtasıyla kavranılan âlem, bu dünya”, *âlem-i zuhûr* “eşyanın meydana geldiği âlem, bu dünya”
- ‘âlem-i devr-i zamân (F, kelimeler A) : içinde yaşanan âlem, bu dünya
- ‘âlem-i ‘ulvî (F, kelimeler A) : yüce varlıklar âlemi, bu dünyanın dışındaki âlem
- ‘âlim (A) : âlim, bilgin
- Allâh (A) : Allah, Hakk’ın bütün isim ve sıfatlarını kapsayan zâtının adıdır ve *İsm-i A’zam*’dır.
- Allâhu Sübhân (A) : zâtında, sıfatında ve fiillerinde her türlü noksandan ve kusurdan münezze (arınmış) olan Yüce Allah
- altun : altın
- a‘mâ (A) : âma, gözleri görmeyen
- ‘amel (A) : iş, fiil, davranış; dinî emirleri yerine getirme. Allah’ın emirlerine uygun amellere “amel-i sâlih”, aykırı, hayırsız amellere de “amel-i tâlih” adı verilir.
- ‘âmil (A) : amel eden, yapan, işleyen; hüküm sahibi
- ‘amû (< A ‘amm) : amca
- añ- : anmak, hatırlamak, sözünü etmek
- aña : ona
- ancağ : ancak
- anda : onda, orada, o zaman
- andan : ondan
- ‘andelîb (A) : bülbül
- ‘andelîb-i cân (F, ‘andelîb A) : can bülbülü
- anı : onu
- anın : o sebeple
- ‘Ankâ (A) : halk arasında “Zümrüdüanka” adı verilen, ismi var cismi yok efsanevî bir kuş. İnanişâ göre Kaf dağında yaşamış ve boyu pek uzun olduğundan bu ad verilmiş. Rivayete göre Hz. Mûsâ zamanında peyda olmuş, sonradan erkeği de yaratılarak nesli çoğalmıştır. Hz. Mûsâ’dan sonra Necid ve Hicaz taraflarına güçmüş, çocuklara saldıрмаğa başlayınca zamanın peygamberinin duası kabul edilerek nesli yok olmuştur. Bir yere konmadan pek yükseklerde uçarmış. Otuz kuş büyüklüğünde olduğu için Farsça’da “Sîmurg” denmiş. Tasavvuf’ta zamanın kutbu durumunda olan “insan-ı kâmil”e de Anka denilir.
- anlar : onlar
- anlara : onlara
- ansuz : onsuz
- anuñ : onun, onun için, o sebeple
- anuñ-çün : onun için
- anuñla : onunla
- ‘âr (A) : utanma, haya, edep
- ara : ara, arasında
- ara- : aramak
- ard : ard, arka
- ‘ârif (A) : ârif, irfan sahibi; Hakk’ı tam mânasıyla bilen. Sûfilere göre irfan Allah’ın lutfu ve ihsanı olduğu için ilimden üstündür.
- ‘ârif-i dört kitâb (F, dört T, kitâb A) : Semavî dört kitap olan *Zebûr*, *Tevrât*, *İncil* ve *Kur’ân-ı Kerîm*’i Hak kitabı olarak kabul eden ve inanan
- ‘ârif-i Hâk (F, kelimeler A) : Hakk’ı bilen
- ‘Arş (A) : Arş. Kelime mânası “tavan, çatı, dam, örtü, taht”tır. Eski telakkiye göre Arş, dokuzuncu göktür. Arş, bütün âlemleri içine alan, varlığı kaplayan, âlem tasavvurunun en yüce yeri kabul edilen nuranî bir varlıktır. *Kur’ân-ı Kerîm*’de, Allah’ın yerleri ve gökleri altı devirde yarattıktan sonra Arş’ta karar kıldığı (bk. sûre : LVII “*el-Hadîd*”, âyet : 4), meleklerin Arş’ı başları üzerinde taşıdıkları (bk. sûre : XL “*el-Mü’min*”, âyet : 7) buyurulmuştur. Arş’i taşıyan dört ulu melek, “Hamele-i Arş” adıyla anılırlar. Yine *Kur’ân-ı Kerîm*’de Hz. Cebrâil’in Arş katında mevki sahibi olduğu buyrulur (bk. sûre : LXXXI “*el-Tevkîr*”, âyet : 19-20). Arş Hakk’ın kudretinin tecelli yeri olduğundan taht kabul edilir ve “Arş-ı a’lâ, Arş-ı Rahmân, Felek-i a’zam” gibi adlarla da anılır.
- ‘Arş-ı a’zam (F, kelimeler A) : yüce Arş
- artur- : artırmak, çoğaltmak
- âsân (F) : kolay
- âsitân (< F âstân) : kapı, eşik; dergâh
- aşşılı : faydalı
- aş : aş, yemek, yiyecek
- ‘âşık (A) : âşık, çok fazla seven; gönlü Allah sevgisi ile dolu olan
- ‘âşık-ı cânâne (F, ‘âşık A) : sevgiliye âşık; mec. Hak âşığı

‘âşık-ı dīvāne (F, ‘âşık A) : divane âşık, sevgisinin Őiddetinden kendisini kaybetmiş âşık
‘âşık-ı dünyā (F, kelimeler A) : dünya hayatına ve dünya nimetlerine âşık olan, dünyaya sıkıca bağlanan
‘âşık-ı mestāne (F, ‘âşık A) : mest olan âşık, kendisinden geçen âşık
âşikār (< Ā âşkār) : açık, belli, meydanda
âşinā (< F âšnā) : tamdık, bildik
at : ad, isim; krş. ad
at- : atmak
‘atā (A) : bağış, ihsan, lütuf
ay : ay
‘ayān (A) : açık, belli, gözle görülebilir
* ‘ayān gör- : gözle açık şekilde görmek
* ‘ayān kıl- : gözle görülür hale getirmek, açık hale getirmek
‘ayānī (A) : gözle görülür halde
Ayās (k.a) : Gazneli Sultan Mahmud’un pek sevdiği nedimi ve müşaviri olup, bilgisi, güzelliği ve kahramanlığı ile meşhurdur. Hicrî 449 tarihinde vefat etmiştir. Metinlerde adı Ayâz şeklinde de geçmektedir.
ayık : ayık
ayır- : ayırmak
āyine (F) : ayna
‘ayn (A) : göz
‘ayne’l-yaķın (A) : gözle görerek bilme
‘ayn-ı āşinā (F, ‘ayn A) : bir Şeye tama- miyle vakıf olma, bizzat tanıma
‘ayn-ı baħr (F, kelimeler A) : denizin tâ kendisi, deniz gibi
‘ayn-ı Ĥudāyī (F, ‘ayn A) : Allah’a tama- miyle kendisini teslim etmiş
‘ayn-ı kīmiyāyī (F, kelimeler A) : kimya gibi
‘ayn-ı tevħīd (F, kelimeler A) : tevhid gözü, Allah’ın birliğini gören göz
‘ayn-ı vişāl (F, kelimeler A) : kavuşmanın tâ kendisi, tam kavuşma
‘ayn-ı zāt (F, kelimeler A) : zâtın tâ kendisi
ayrıl- : zayırlamak
ayru : ayrı
ayruk : başka diğer
ayruķsı : başka türlü, farklı, değişik
az : az
‘azā (A) : başsağlığı ziyareti
a‘zam (A) : en büyük, en yüce
‘aziz (A) : aziz, muhterem

B

bāb (A) : kapı
ba‘d-ezān (F, ba‘d A) : bundan sonra
bağır : bağır, ciğer, yürek
bağla- : bağlamak
baħr (A) : deniz
baħreyn (A) : iki deniz, Basra körfezi ile Hind denizi, bazılarına göre Akdeniz ile Hind denizi; mec. iki temel, iki esas
baħr-ı ‘ıřķ (F, kelimeler A) : aşk denizi
baħr-ı ‘ummān (F, kelimeler A) : okyanus
baħşıř (F) : bağış, ihsan
baķ- : bakmak
bāķī (A) : ebedi, ölümsüz, daimi, zevali olmayan; krş. bāķi
bāķi (< A bāķī) : ebedi, ölümsüz, daimi, zevali olmayan; krş. bāķī
bāl (F) : kanat
balık : balık
baña : bana
baş : baş
* baş oyna- : bir inanç veya bir gāye uğruna kendisini feda etmek
* baş sal- : bir inanç veya bir gāye uğruna baş koymak
baş : yara
bātıł (A) : boş, çürük, gerçek olmayan, doęru olmayan
bātıın (A) : iç, iç yüz, iç hakikat; sır
baıın (A) : kuytu yer; karın
baıın-ı balık (F, baıın A, balık T) : babğın karnı
baykuş : baykuş, ötüşünün uğursuzluk ge- tirdiğine inanılan bir kuş
bāzār (F) : pazar yeri
bāzār-ı ‘ıřķ (F, ‘ıřķ A) : aşk pazarı
beķā (A) : bāki kalma, ölümsüzlük, ebedilik
beķā bi’llāh (A) : Hak ile bāki olma, Hakk’ın varlığında ölümsüzleşme
belā (A) : belā, gam, keder, musibet
* belā şal- : belāya uğratmak
* belā dart- : belā çekmek
belālu : belālı
Belķis (k.a.) : Belkis, Sebā Melikesi. Hz. Süleyman ile Belkis’in hikāyesi Kur’ân-ı Kerim’in XXVII. “en-Neml” sūresinin 19-44. āyetlerinde anlatılır. Aynı sūrenin 22. āyetinde zikri geçen Sebe’ (Sebā), Yemen’de dedelerinin ismiyle anılan bir kabilenin adıdır. Belkis babasının

vefatından sonra tek vâris olduğu için Yemen hükümdarı oldu. Bu sebeple Sebâ Melikesi Belkis olarak anılır. Hz. Süleyman, Hüdhüd adlı kuş vasıtasıyla Sebâ ülkesinden ve melikesinden haberdar olmuştu. Hz. Süleyman Hüdhüd'ün elçiliği ile güneşe tapan bu kavmi Hak dinine, imana dâvet eden bir mektup göndermişti. Sebâ halkı bu dâvete, hediyeler göndermekle cevap verdiler. Hz. Süleyman, Belkis'in elçilerini hediyeleri ile birlikte geri gönderip karşı koyamayacakları ordularla gelip kendilerini yurtlarından çıkaracağı haberini ilettiler. Daha sonra Hz. Süleyman göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir zaman içinde Bekis'in tahtını Kudüs'e getirtti. Bunun üzerine Belkis, Hz. Süleyman'a inanarak Kudüs'e gelip Hak dinine girdi.

belür- : belirmek, belli olmak

ben : ben; krş. men

bencileyin : benim gibi

bende (F) : kul, köle

bende-cân-bâz (F) : camı ile oynayan köle, canını inancı uğruna tehlikeye atan köle

benden : benden

beni : beni

benüm : benim

benümle : benimle

ber-dâr (F) : asılmış

* *ber-dâr ile-*, *ber-dâr it-*: asmak

berü : beri

bezm (F) : içkili meclis, eğlence meclisi

bezm-i ezel (F, ezel A) : ezel meclisi, Allah'ın ruhları yarattıktan sonra bütün ruhlara "Elestü birabbikum?" (Ben sizin rabbiniz değil miyim?) diye sormasına karşılık ruhların "Belâ" (Evet) şeklinde cevap verdikleri meclis. Bu sebeple bu meclise "Bezm-i elest, Elest meclisi" adları da verilir. bk. *Kur'ân-ı Kerîm*, sûre : VII "el-A'râf", âyet : 172

bırak- : bırakmak

bî-'ad (F, 'add A) : sayısız

bî-cism ü cân (F, cism A) : cisimsiz ve cansız

bî-derd (F) : dertsiz

bî-gâne (F) : kayıtsız, ilgisiz, yabancı

bî-gümân (F) : şüphesiz

bî-ḥaber (F, ḥaber A) : habersiz

bî-ḫarâr (F, ḫarâr A) : kararsız

bil- : bilmek

bīmār (F) : hasta

bî-mekân (F, mekân A) : yersiz

bî-miṣâl (F, miṣâl A) : benzersiz

biñ : bin

bî-nihâyet (F, nihâyet A) : nihayetsiz, sonsuz

bî-niṣân (F) : belirsiz

bî-pâyân (F) : sonsuz

bir : bir

bî-riyâ (F, riyâ A) : riyasız

bî-riyâb (F, riyâb A) : şüphesiz

biryân (F) : kebab

bî-şafâ (F, şafâ A) : sâf olmayan; huzursuz

bî-sâhil (F, sâhil A) : sahilsiz, kıyısı olmayan

bî-şekk (F, şekk A) : şüphesiz

bit- : bitişmek, kaynaşmak, onarılmak

bî-vefâ (F, vefâ A) : vefasız

bize : bize

bizi : bizi

bol : bol, pek fazla

boyun : boyun

* *boyun bağla-*: itaat etmek, emrinde olmak

böyle : böyle

bu : bu (işaret zamiri)

bu : bu (işaret sıfatı)

Bü 'Alî Sînâ (k.a.) : milâdi 980-1037 yılları arasında yaşamış ve aslen Behl'i olan büyük Türk filozofu ve bilgini. Bilhassa tıp alanındaki eserleri uzun süre temel kitap olarak doğu ve batı dünyasında okutulmuştur. Daha ziyade İbn Sînâ olarak anılır.

Buḫārâ (y.a.) : Buhara

bul- : bulmak

bular : bunlar

bulardan : bunlardan

bularuñ : bunların; krş. bunlaruñ

bulın- : bulunmak; krş. bulun-

bulun- : bulunmak; krş. bulın-

bunda : bunda, burada

bunlaruñ : bunların; krş. bularuñ

büte (F) : pota, kuyumcuların altın ve gümüş erittikleri kap

büte-i ḫalb (F, ḫalb A) : kalb potası

bülbül (A) : bülbül

burc (A) : burç, kule; güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri, yıldız kümesi
 bürhân (A) : delil, tanık
 büt (F) : put; mec. çok güzel, sevgili
 büt-ḥāne (F) : puthane, putların bulunduğu yer

C

cāh (F) : yer, mekân, mevki; itibar
 cāhil (A) : cahil, bilgisiz, hakikatten habersiz
 cāhilān (F, cāhil A) : cahiller
 caḥīm (A) : yedi kat cehennemden birinin adı ;bk. cehennem
 cām (F) : kadeh
 cām-ı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk kadehi
 cām-ı 'ışk-ı aḥmer (F, 'ışk, aḥmer A) : kırmızı renkli şarap
 cām-ı şahbā (F, şahbā A) : şarap kadehi; kırmızı şarap
 cān (F) : can, ruh
 * cān kuşu : gönül
 * cān kulağıla işit- : dikkatlice dinlemek
 * cānıla baş oynat- : kendini feda etmek
 * cān milki : gönül
 * cān milkini 'imâret kıl- : gönlü mâmur etmek, gönüldeki bozuklukları yok etmek, gönlü her türlü pislikten arındırmak, gönlü Hak sevgisi ile doldurmak
 cāna (< F cānā) : ey sevgili
 cānān (F) : sevgili
 cānāne (F) : sevgili
 cān-bāz (F) : can oynayan, canını feda etmekten çekinmeyen
 cān-ı cānān (F) : sevgilinin canı, kutsal ruh
 cān-ı Ḥaḳ (F, Ḥaḳḳ A) : İlâhi ruh
 cehd (A) : çalışma çabalama
 cehennem (A) : cehennem. *Kur'ân-ı Kerîm'* de yedi kat cehennem adı zikredilmiş bulunmaktadır. Bunlar, *Sa'ir Sakar, Cahîm, Hutâme, Lezâ, Hâviye, Süur*'dur. Kâfirler günahlarının derecesine göre bu cehennemlerden birinde ceza göreceklerdir.
 cellād (A) : cellat; mec. çok merhametsiz
 cellād-ı 'ışk (F, kelimeler A) : aşk celladı
 cemal (A) : yüz güzelliği
 * cemāl perdesin götür- : cemalini göstermek

cemāl-ı bî-miṣāl (F, cemāl, miṣāl A) : eşsiz cemal
 cemāl-ı lâ-yezālî (F, kelimeler A) : zevali olmayan güzellik, yok olmayacak güzellik
 cemāl-ı şāh (F, cemāl A) : Hakk'ın cemali
 cemîl (A) : güzel
 ceng (F) : vuruşma, savaş
 cennet (A) : "gölgeli ve ağaçlı bahçe" mânasına gelen cennet, İslâmiyet'te mümin kişilerin âhirette gidecekleri, nimetlerle dolu yerin adıdır. İnanışa göre cennet Arş'in sağında olup sekiz kapısı bulunmaktadır. Cennet "*Huld, Me'vâ, Naîm, Âliye, Adn, Firdevs, Hayevân, Dâru's-selâm*" gibi isim ve sıfatlarla da anılır. Bu sekiz isim ve sıfata göre sekiz cennetin varlığı kabul edilir. Her cennet farklı vasıfta ve mertebededir. Cennette peygamberlere mahsus ve "*Havz-ı kevser*" denilen bir pınardan başka bir çok tatlı pınarlar ve ırmaklar mevcuttur. Bunlardan bazılarının adları şöyledir : *Rahika, Tesnîm, Kâfûr, Selsebil, Şarab-ı Tâhûr*. Tasavvura göre bu sekiz cennet iç-içe, birbirlerini kuşatmış vaziyettedir. En sonuncusu en yücesidir. Cennet ehli ihtiyaçlamaz, sonsuz nimet ve lütuflara nâil olur.
 cennet-çün : cennet için
 cennet-i me'vâ (F, kelimeler A) : sekiz cennetten biri ;bk. cennet
 cevâb (A) : cevap
 cevlân (A) : dolaşma, gezinme
 *cevlân ur- : gezinmek
 cevr (A) : eziyet, cefa
 cibâl (A) : dağ
 cîfe (A) : leş, lâşe
 ciger (F) : ciğer, bağır
 cihân (F) : cihan
 * cihâni tut- : cihanı kaplamak, cihana yayılmak
 cism (A) : cisim, beden
 cūd (A) : cömertlik
 cur'a (A) : yudum
 cüdâ (F) : ayrı, ayrı düşmüş
 cümle (A) : bütün, hep

Ç

çal- : çalmak
 çārüb (F) : süpürge
 çek- : çekmek
 çerh (F) : gök, felek
 çerh-i duhān (F, duhān A) : duman göğü
 çerh-ü heftüm-tā (F) : yedinci kat gök
 çeşm (F) : göz
 çeşme (F) : çeşme, pınar
 çeşme-i hayvān (F, hayvān A) : hayat suyu çeşmesi; bk. āb-ı hayāt
 çeşm-i a'mā (F, a'mā A) : görmeyen göz hakikate kapalı göz
 çeşm-i giryān (F) : ağlayan göz
 çevgān (F) : cirit oyununda atlıların birbirlerine fırlattıkları değnek; Tasavvuf'ta Allah'ın ezeldaki takdiri; kader
 çevgān-ı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk çevgānı, aşk takdiri. Tasavvuf'a göre ilâhi aşk, insanlara Allah'ın bir lütfudur ve ezelde takdir edilmiştir.
 çık- : çıkmak
 çoğ : çok; krş. çok
 çok : çok; krş. çoğ
 çü (< F çü) : çünkü, zira, gibi
 çün (< F çün) : çünkü, zira, mâdemki
 çün-ki (< F çün-ki) : çünkü, zira, şu sebepten, şundan dolayı; krş. çün-kim
 çün-kim (F, kim T) : çünkü, zira, şu sebepten, şundan dolayı; krş. çün-ki
 çürü- : çürümek

D

da : dahi; bk. de
 dahı : dahi
 dā'im (A) : daima, devamlı şekilde; krş. dāyim
 dalāl (A) : doğru yoldan sapma, Hak yolundan ayrılma
 dānā (F) : bilen, bilgili, çok iyi bilen
 dār (A) : eşik, ev, dergâh, huzur
 dār (F) : darağacı
 Dārā (k.a.) : İran'da Keyâniyân sülâlesinden gelen dokuzuncu hükümdar. Babasının adı Dārâb'dır. Babasına Dārâ-yı ekber, kendisine Dārâ-yı asgar denilir.
 dār-ı Sübhān (F, kelimeler A) : Allah katı
 dār-ı zülf (F) : darağacına benzeyen sevgilinin saçı. Eski edebiyatımızda âşkı

gönülü için sevgilinin saçı darağacı olarak tasavvur edilir.

dart- : tartmak
 dat : tat
 dat- : tatmak
 da'vi (< A da'vā) : mes'ele, iddia
 da'visüz : dâvasız, iddiasız
 da'vi-yi bā'ıl (F, kelimeler A) : boş iddia, çürük iddia
 dāyim (< A dā'im) : daima, devamlı olarak, devamlı olan; krş. dā'im
 dāyimā (< A dā'imā) : daima
 de : dahi; bk. da
 degül : değil
 dek : yalnız, sadece, ancak
 delü : deli, aklını yitirmiş
 dem (F) : an, vakit, zaman; soluk, nefes
 * dem ur- : söz etmek, bahsetmek
 dem-be-dem (F) : zaman zaman
 denī (A) : alçak, soysuz
 derd (F) : dert, keder, gam; ağır, acı, ızdırıp; krş. dert
 derd-i yār (F) : sevgilinin verdiği acı
 derdmend (F) : dertli, tasalı
 derdümend (< F derdmend) : dertli, kaygılı, gamlı
 der-küy-i ma'sūk (F, ma'sūk A) : sevgilinin sokağında
 dermān (F) : ilaç, çâre; güç, kuvvet
 ders (A) : ders
 dert (< F derd) : dert; krş. derd
 dertlü : dertli
 dervîş (F) : derviş, maddî varlığından, nefis arzularından sıyrılıp hakikat yoluna giren, ömrünü ibadet ve riyazetle geçiren, bir tarikate bağlanan kimse
 deryā (F) : deniz
 deryā-yı bī-sāhil (F, sāhil A) : sahili olmayan deniz, çok büyük deniz, umman
 deryā-yı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk denizi
 deryā-yı 'ummān (F, 'ummān A) : okyanus
 devā (A) : deva, ilaç, çâre
 devr (A) : dönme, dönüp dolaşma
 di- : demek, söylemek
 dide (F) : göz
 dik- : dikmek
 dil : dil
 * dile düş- : her yerde sözü edilmek, bahsedilmek

dil (F) : gönül, yürek
 dil-ber (F) : gönül alıp götüren, güzel;
 sevgili
 dil-dâr (F) : gönlü elinde tutan; sevgili
 dile- : dilemek, arzu etmek
 dir- : dermek, toplamak
 diri : diri, canlı
 dirîgâ (F) : yazık, eyvahlar olsun
 dişi : dişi
 dîvâne (F) : deli
 diyâr (A) : memleket, ülke
 doğ- : doğmak
 dōst (F) : dost, sevilen kimse; Tasavvuf'ta
 gerçek sevgili, Allah
 dōst-çün : dost için
 dōg- : dögmek, çırpamak
 dön- : dönmek
 dört : dört
 duḥān (A) : duman; krş. tuḥān
 dur- : durmak
 dü-‘âlem (F, ‘âlem A) : iki âlem, dünya ve
 âhîret, bu dünya ile öbür dünya; krş.
 dü-cihān
 * *dü-‘âlem serveri* : iki âlem ulusu, Hz.
 Muhammed
 dü-cihān (F) : iki cihan, dünya ve âhîret;
 krş. dü-‘âlem
 dün : gece
 * *dün gün* : gece gündüz
 dün ü gün (F, kelimeler T) : gece ve gündüz
 dünyā (A) : dünya; krş. dünye, dünyî,
 * *dünyā sarāyın terk it-* = dünya nimet-
 lerinden vaz geçmek, öbür dünyaya
 göçmek
 dünyā-çün : dünya için
 dünye (< A dünyā) : dünya; krş. dünyā,
 dünyî
 dünyî (< A dünyā) : dünya; krş. dünyā,
 dünye
 düriş- : çalışmak, çabalamak
 dürlü : türlü, çeşitli
 düş- : düşmek
 düşmen (F) : düşman

E

ebed (A) : sonu olmayan
 Ebû Hanîfe (k.a.) : İmam-ı A'zam ünvanıyla
 anılan Ebû Hanîfe Nu'mân bin
 Sâbit, hicri 699 yılında Kûfe'de doğmuş
 ve 766 yılında vefat etmiştir. Adı Nu'-

mân, babasının adı Sâbit, künyesi
 Ebû Hanîfe'dir. Fıkıh ve akaid âlimi
 olup sünni mezheplerden Hanefilik'in
 kurucusudur. Sahabilerden bir kaç kişi
 ile görüştüğü için Tâbiin'den sayılır.
 Yüksek dinî yaşayışı, kuvvetli sevgisi,
 alçak gönüllü oluşu, zekâsı ve kuvvetli
 hafızası, tath sözlülüğü ile tanınır. Ebû
 Hanîfe'nin mezhebi bilhassa Türkler
 arasında çok yayılmıştır.

ednâ (A) : en aşağı, pek bayağı
 efsâne (F) : efsane, nakledilen haber, asılsız
 hikâye, boş söz, dillere düşmüş hadise
 eger (F) : eğer, şâyet
 egerçi (F) : gerçi, her ne kadar
 ehl (A) : sahip, mâlik; bir yerde oturan; bir
 şeyden iyi anlayan
 ehl-i dil (F, ehl A) : gönül ehli, halden
 anlayan
 ehl-i hevâ (F, kelimeler A) : heva ehli,
 geçici heveslere kapılan, nefis arzularına
 düşkün
 ehl-i hicâb (F, kelimeler A) : hicap ehli,
 haya ehli; hayalî, edepli
 ehl-i kemâl (F, kelimeler A) : kemal sahibi,
 olgun
 ehl-i mâl (F, kelimeler A) : mal-mülk sahibi;
 dünyaya değer veren
 ehl-i yakîn (F, kelimeler A) : sağlam bilgiye
 sahip olan
 ejdehâ (F) : ejderha, korkunç ve hayalî
 canavar, büyük yılan
 el : el
 emr (A) : iş, hadise, buyruk
 Ene'l-Ḥak (A) : hicri 244-309 (milâdî 857-
 922) yılları arasında yaşayan ve devrine
 aykırı fikirleri yüzünden Bağdad'da
 idam edilen büyük mutasavvıf Hallâc-ı
 Mansûr'un "Ben Hakk'ım, Hak bende
 tecelli etti." mânasına gelen sözü. Hal-
 lâc-ı Mansûr'un bu sözü küfre girdi-
 ğine, Tanrılık iddiasında bulunduğu
 delil sayılarak idamına fetva verilmiştir.
 * *Ene'l-Ḥak sırrı* : Vahdet-i vücûd, Hakk'-
 ın birliği sırrı. Tasavvuf'a göre hakiki ve
 mutlak olan varlık tektir ki o da Allah'tır.
 Allah'tan gayri her şey hakiki bir
 varlığa sahip değildir, bir hayal durumun-
 dadır. Birbirinden ayrı ve farklı görü-
 nen eşya, aslında Tek Varlık (Allah)'ın

sifatlarının tecellisinden ibarettir. Bu sebeple kesrette (çoklukta) vahdet (birlik), vahdette kesret bulunmaktadır. Hak insanın gönlünde tecelli eder, onun için gönül kutsaldır. Tecelliye mazhar olan kişi *Fenâ fi'llâh* mertebesine ermiş, yani Allah'ın varlığında yok olmuş, başka bir deyişle Hak ile var olmuş demektir. Şüphesiz Hallâc-ı Mansûr bu sözüyle tecelliye mazhar olduğunu, bu sebeple benliğinden sıyrıldığını ifade etmek istemiştir.

enfâs (A) : nefesler, uluların irşad edici duaları

enfes (A) : pek nefis, pek iyi, pek güzel

enfüs (A) : ruhlar

enfüs ü âfâk (F, kelimeler A) : ruhlar ve ruh dışında kalanlar, mâna ve varlık âlemi

envâr (A) : nurlar

envâr-ı Mâ-zâğâ'l-başar (F, kelimeler A) : Mâ-zâğâ'l-basar nurları; bk. Mâ-zâğâ'l-başar

enver (A) : pek nurlu

er : er, erkek; krş. ir

er- : ulaşmak, erişmek, krş. ir-

Ernî (A) : bu sözle *Kur'ân-ı Kerîm*'in VII. "el-A'râf" sûresinin 142. âyeti olan "Rabbî erinî enzur ileyke" (Rabb'im, bana kendini göster, seni göreyim.) âyetine işaret edilmiştir. Âyet Hz. Mûsâ'nın Tûr dağındaki münâcatında yer alır. bk. Len Terânî

erzânî (F) : lâyık, kolay

esîr (A) : esir, tutkun

eski : eski

esmâ (A) : isimler

eşnâm (A) : putlar

eşnâm-ı hevâ (F, kelimeler A) : heves, istek putları

esrâr (A) : sırlar

esved (A) : siyah

eşyâ (A) : nesnelere, mevcut olan şeyler, maddî varlıklar

ev : ev

evliyâ (A) : veliler, ermiş kimseler, Tanrı dostları

evrâk (A) : varaklar, yapraklar

ey : ey :, krş. iy

eyle : öyle

eyle- : eylemek, yapmak; krş. İle-eyü : iyi

Eyyüb (k.a) : *Kur'ân-ı Kerîm*'de adı geçen ve kıssası anlatılan İsrâiloğulları peygamberlerindendir. Sabrın timsali olarak gösterilir. Çeşitli belâlara uğradığı, yaralarına kurt düşecek kadar hastalandığı halde Allah'a olan inancının sarsılmadığı ve sabırla her belâyaya katlandığı anlatılır. Allah'ın lütfuna mazhar olduğu için duası kabul edilir, Allah'ın emriyle ayağını yere vurur, fişkiran sudan içip yıkanır, böylece içte ve dışta bütün dert ve hastalıklarından kurtulur, tekrar eski sıhhat ve servetine kavuşur (bk. sûre : XXXVIII "Sâd", âyet : 41-44). İslâm kaynaklarına göre babası Hz. İbrâhim'in oğlu Avs. karısı Hz. Yûsuf'un oğlu Efrâim'in kızı Rahma veya Hz. Ya'kûb'un kızı İlyâ'dır. Yahudi kaynaklarına göre de Eyyüb Peygamber, Hz. Lût'un kızlarından birinin oğludur. Rivayete göre çok zengin ve cümert idi, on iki oğlu ve on iki kızı vardı. Peygamber olarak memleketi Havrân halkına gönderilmişti. Doksan üç yaşında vefat edince yerine oğlu Bişr peygamberlikle görevlendirildi.

Eyyüb'layın : Eyyüb gibi

ezel (A) : başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik, ezel bezmi : bk. bezm-i ezel
ez mücellâ-yı cemâl (F, mücellâ, cemâl A) : cemalin parlaklığından

F

fâhiş (A) : aşırı, taşkın; ahlâka aykırı, çirkin, kötü

fağr (A) : öğünme; şeref; büyüklük, ululuk; fazilet

fağîr (A) : fakir, fakr sahibi, maddî ve mânevî bakımdan sıkıntı içinde olan, Allah'a muhtaç olan ve her hususta O'na tevekkül eden

fağr (A) : ihtiyaç, yoksulluk; kulun Allah'a karşı fakirliğini bilmesi. Sûfilere göre fakr, mevhum varlıktan ayrılıp *Fenâ fi'llâh*'a mazhar olmaktır.

Fağru fağrî (A) : "Fakr benim iftiharım"dır." mânasına gelen bu söz mevzû Hadîs'tir.

fānī (A) : ölümlü, geçici; krş. fāni
 fāni (< A fānī) : ölümlü, geçici; krş; fānī
 fāriğ (A) : vazgeçmiş; rahat
 fāyide (< A fā'ide) : fayda
 fażl (A) : fazilet, üstünlük; iyilik, lütuf
 fenā (A) : fānilik, yok olma, yokluk; geçici olma, geçip gitme, bu dünya, madde âlemi
 fenā fi'llāh (A) : Allah'ta yok olma, kulun benliğinden tamamen sıyrılması, Hakk'ın varlığında yok olmak suretiyle bekaya ermesi
 ferāğat (A) : vazgeçme, el çekme
 *ferāğat milki : mâna âlemi, insanın her türlü maddî ve geçici bağlardan sıyrıldığı âlem
 ferdā (F) : yarın
 fermān (F) : emir, buyruk
 ferrāş (A) : süpüren
 fetḥ (A) : açma, açılma
 fetḥ-i bâb (F, kelimeler A) : kapının açılması; gayb âleminin kapılarının açılması, hakikatlerin üstündeki perdenin kalkması, ilâhi hakikatlerin ortaya çıkması, belirilmesi
 fetvā (A) : müftü tarafından verilen şeriate uygun hüküm veya karar
 fısk (A) : Hak yolundan sapma, Allah'a isyan içinde bulunma, dinsizlik
 fidā (< A fedā) : feda
 fi'd-duḥān ev fi's-seḥāb (A) : duman içinde veya bulut içinde
 fikr (A) : fikir, düşünce
 fi'l-caḥīm (A) : cehennem içinde, cehennemde
 fi'l-ḥākīka (A) : hakikatte, gerçekten
 firāk (A) : ayrılık
 firkat (A) : ayrılık; krş. furkat
 furkat (A) : ayrılık; krş. firkat
 furkat-ı 'ayn-ı vişāl (F, kelimeler A) : visalın kendisi olan firkat

G

gāfil (A) : gaflet içinde olan, Hakk'ın emirlerini unutan, Hakk'ın emirlerinden habersiz, ilâhi hakikatlerden habersiz
 gāh (F) : bazen, arasıra; krş. geh
 gāhī (F) : bazen, arasıra; krş. gehī
 gāhi (< gāhī) : bazen, arasıra
 ğam (A ğamm) : gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü

ğarīb (A) : garip, kimsesiz, yurdundan ayrı olan
 ğarīb-i çeşm-i giryān (F, ğarīb A) : göz-yaşı döken garip
 ğarḳ (A) : batma, gömülme
 ğavġā (F) kavga
 ğavġā-yı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk kavgası
 ğavvāş (A) : dalgıç
 ğayb (A) : gizli olan, gözle görülmeyen, belirsiz, bilinmeyen
 ğayrı (< A ğayr) : başka, diğer
 ğazā (A) : din uğruna yapılan savaş
 geç- : geçmek
 gedā (F) : dilenci
 gedāyī (F) : bir dilenci
 geh (F) : bazen; krş. gāh
 gehī (F) : bazen, arasıra; krş. gāhī
 gel- : gelmek
 genc (F) : hazine
 genc-i bī-pāyān (F) : hudutsuz hazine
 genc-i nihān (F) : gizli hazine
 genc-i penhān (F) : gizli hazine
 ger (F) : eğer
 gerçi (F) : gerçi, her ne kadar
 gerdān (F) : dönen
 gerek : gerek, lüzumlu
 gevher (F) : cevher, inci
 gevher-i ğayb (F, ğayb A) : gizlilik cevheri
 gey- : giymek; krş. giy-
 gez- : gezmek
 ğıll u ğış (F) : kin ve hile
 ğınā (A) : zenginlik; mânevi zenginlik
 gibi : gibi, benzer
 gice : gece
 gil (F) : balçık, kil
 giñ : geniş
 gir- : girmek
 girçeklik : gerçeklik
 girişme (F) : nâz, işve
 girü : geri, tekrar
 giryān (F) : ağlayan
 git- : gitmek
 giy- : giymek; krş. gey-
 gizlen- : gizlenmek
 gök : gök. Kur'ân-ı Kerîm'de gök kubbenin yedi kat olduğu buyrulur. Eski astrolojide dünya merkez olmak üzere etrafında dokuz kat göğün bulunduğu, göklerin iç içe küreler halinde yer aldığı kabul edilirdi. İlk yedi gökte her göğe

mahsus bir gezegenin dolaştığı kabul edilir ve gök o gezegenin adıyla anılırdı. Gezegenler ve gökler dünyaya yakınlıklarına göre şöyle sıralanırdı: *Ay, Utarit, Zühre (Afrodit, Venüs), Güneş (Şems), Merih (Ares, Mars, Behrâm), Müşteri (Zeüs, Jüpiter), Zühal (Saturn, Uranus, Keyvân)*. Sekizinci kat gökte burçlar bulunduğu için bu gök *Burçlar göğü* adını alırdı. Bir şey bulunmayan dokuzuncu kat ve en yüksek göğe de *Felek-i atlas* denirdi.

göñlek : gömlek

göñül : gönül. İslâm telakkisinde gönül, Hakk'ın tecelli yeri olduğu için kutsal kabul edilir, Kâbe gibi düşünülür. Bu yüzden gönül kırmak günah sayılır.

**göñülde âfitâb doğ-*: gönül ilâhi nurla aydınlanmak, ilâhi aşkla nurlanmak

**göñül pāsını sil-*, *göñül pāsını yu-*: gönlü pisliklerden, geçici istek ve tutkularından arındırmak, dünya bağlarından koparmak

* *göñli mâ-sivâdan tarh it-*: gönlü Hak'tan gayri şeylerden uzak tutmak, ilgisini kesmek, Hakk'a yönelmek

gör- : görmek

götür- : kaldırmak, gidermek

göz : göz

gözet- : gözetmek

gözü : ayna

gözsiz : gözsüz, krş. gözsüz

gözsüz : gözsüz; krş. gözsiz

gurâb (A) : karga

güşe (F) : köşe

güşe-i mey-hâne (F) : meyhane köşesi

gül- : gülmek

gül-i handân (F) : açılmış gül

gülşen (F) : gül bahçesi

gülzâr (F) : gül bahçesi

gümân (F) : zan, sanma; şüphe

gün : gün, gündüz

güneş : güneş; mec., ilâhî aşk

güzer (F) : geçme

güzîn (F) : seçme, seçilme; seçkin

H

ha : ha

habîb (A) : sevgili, sevilen

Ḥabîbu'llâh (A) : Allah'ın sevgili kulu;
Hz. Muhammed

ḥabs (A) : hapis, alıkoyma, tutma

ḥacc (A) : İslâm'ın beş şartından biri olan ve belli zamanlarda, belli esaslara uyularak Mekke'deki *Kâbe-i şerîf*'i ziyaret etme

ḥadd (A) : yanak

Ḥaḳ (< A Ḥaḳḳ) : Hak; krş. Ḥaḳḳ

ḥāk (F) : toprak

ḥākîdân (< F ḥākḏân) : çöplük, mezbele; mec. bu dünya

ḥaḳîḳat (A) : hakikat

ḥākîm (A) : hüküm sahibi; Allah

ḥāk-i pây (F) : ayağın bastığı toprak; mec. değersiz

Ḥaḳḳ (A) : Hak, Tanrı, Allah; krş. Ḥaḳ

Ḥaḳ-nümâ (F, Ḥaḳḳ A) : Hakk'a yönelen

ḥâl (A) : hal, durum, sûret, keyfiyet, görünüş. Sûfiler bu sözle kulun bir gayret sarfetmeden kalbine giren sevinç, keder, heyecan, şevk, ferahlık gibi duyguların yarattığı durumu kastederler. Haller Allah vergisi olup kula O'nun bir lüftudur. Kulun kendi gayretiyle ulaştığı mertebeye ise "makam" denilir.

ḥâl (F) : ben

ḥâlât (A) : haller

ḥâldaş (ḥâl A) : aynı halde olan, hal ortağı

ḥâliş (A) : halis, sâf, karışık olmayan; kalbinde Allah'tan başka hiç bir şeye yer vermeyen, her türlü pislikten arınmış olan, dünya bağlarından (mâ-sivâdan) sıyrılmış bulunan

ḥalk (A) : halk, insanlar

ḥāmuş (F) : susmuş, suskun

ḥāmuşî (F) : sessizlik, susma

ḥan : han, hükümdar

ḥān (F) : ev

ḥancer (F) : hançer

ḥandân (F) : gülen, sevinçli; açılan, açılmış

ḥâne (F) : ev

ḥār (F) : diken

ḥarâb (A) : harap

ḥarâbât (F) : viraneler, harabeler; meyhane

ḥarâbâtî (F) : meyhane ehli, vaktini meyhanede geçiren; süflî

ḥarem (A) : herkesin girmesine izin verilmeyen kutsal yer

ḥāşıl (A) : husul bulan, ortaya çıkan

- ḥasret (A) : hasret, özleyiş, istenilen şeye kavuşamamanın verdiği üzüntü
 ḥasta (F) : hasta
 ḥaṭā (A) : hata, kusur; günah
 havā (A) : hava
 ḥāver (F) : gün doğusu, doğu
 hāviye (A) : yedi kat cehennemden birinin adı
 ḥayāl (A) : hayal
 ḥayāt (A) : hayat, canlılık, dirilik; krş. ḥayvān
 ḥayder (A) : arslan
 ḥayr (A) : hayır, iyilik
 ḥayrān (A) : şaşma, şaşırma
 ḥayvān (A) : hayat, canlılık, dirilik; krş. ḥayāt
 ḥazer (A) : sakınma, korunma, çekinme
 ḥāzıḳ (A) : hazakat sahibi, işinin ehli, maharetli
 ḥazīne (A) : hazine, kıymetli eşyaların saklandığı ve korunduğu yer
 heftüm-tā (F) : yedinci kat
 hem (F) : hem
 hemān (F) : hemen
 hem-çün (F) : böylece, gibi
 hemīşe (F) : daima
 hemme (F heme) : bütün, daima
 henüz (F) : henüz, şimdi
 hep : hep, bütün
 her (F) : her
 hercāyī (F) : kararsız, sebatsız
 hergiz (F) : asla, kat'iyen
 her-ki (F) : her kimse, herkes
 hestilik (hestī F) : var olma, mevcudiyet
 hevā (A) : heves, istek, arzu
 hevā-yı 'ıṣḳ-ı Mevlā (F, kelimeler A) : Hak aşkına arzu duyma, ilâhi aşk arzusu
 hevā-yı nefis (F, kelimeler A) : nefis arzusu
 hevāyī (F) : nefesine düşkün
 hey'et (A) : astronomi
 hezārān (F) : binlerce
 ḥırka (A) : hırka, dervişlerin giydikleri kollu ve yakasız uzun üstlük
 ḥicāb (A) : utanma, sıklıma
 hicr (A) : ayrılık
 hiç (F) : hiç
 hikmet (A) : Allah'ın birliğini, kudretini, yüceliğini, Allah sevgisini, ilâhi hakikatleri ifade eden dinî, ahlâkî özlü söz
 hil'at (A) : süslü hırka, kaftan
 ḥile (A) : hile
 himmet (A) : gayret, çalışma, çabalama; lütuf, yardım, mânevî yardım
 ḥiṭāb (A) : hitap
 ḥō (F) : kendi, bizzat
 ḥoca (< F ḥvāce) : hoca
 ḥōd (F) : kendi
 ḥor (F) : değersiz, hakir
 * ḥor baḳ- : değersiz görmek
 * ḥor gör- : değer vermemek
 ḥoş (F) : hoş, iyi, güzel
 ḥüb (F) : güzel, iyi
 ḥübān (F) : güzeller
 ḥubb (A) : sevme; sevgi
 ḥubb-u dünyā (F, kelimeler A) : dünya sevgisi
 ḥüb-cemāl (F, cemāl A) : güzel cemal sahibi
 Ḥudā (F) : Hüda, Tanrı
 Ḥudāyī (F) : Hüda'ya mensup, Hak yolunda
 ḥuffāş (A) : yarasa
 ḥumār (A) : içkiden sonra gelen başağrısı, sersemlik
 ḥünī (F) : kanlı
 ḥurşīd (F) : güneş
 ḥüy (F) : huy, tabiat, yaradılış, âdet
 ḥüdhüd (A) : çavuş kuşu. *Kur'ân-ı Kerîm*'in XXVII. "en-Neml" sûresinin 20-44. âyetlerinde Hz. Süleyman'ın hizmetine girdiği, Sebâ diyarına uçarak vardığı ve Belkis'ten haber getirdiği, Hz. Süleyman'ın mektubunu Belkis'e iletmediği anlatılır. Ḥüdhüd kuşları arasında akli temsil eder.
 ḥüküm (A) : hüküm
 ḥümā (F) : devlet kuşu, başına konduğu kimselere devlet, saadet getirdiğine inanılan kuş
 ḥüsn (A) : güzellik
 ḥüzn (A) : gam, keder, üzüntü

I

ıraq : uzak

ırmaklayın : ırmak gibi

ışmarla- : emanet etmek

ıṣḳ (A) : aşk, şiddetli sevgi. Sûfilere göre aşk Rahmanî, Allah'tan gelen ve hayırlı olan bir üflettir. Allah bu duyguyu her ruh sahibine vermiştir.

- ‘ışk-ı ebed (F, kelimeler A) : edebiyete kadar devam edecek aşk, ebedî olan aşk; ilâhî aşk
 ‘ışk-ı ezel (F, kelimeler A) : ezeli aşk, ilâhî aşk
 ‘ışk-ı Hakk (F, kelimeler A) : Hak aşkı, ilâhî aşk
 ‘ışk-ı ma‘şûk (F, kelimeler A) : sevgilinin aşkı; ilâhî aşk
 ‘ışk-ı Mevlâ (F, kelimeler A) : Allah’a karşı duyulan aşk, ilâhî aşk
 ‘ıyd (A) : bayram
 ‘ıyd-u ‘ışk (F, kelimeler A) : aşk bayramı

İ

- iblis (< A iblis) : şeytan
 iç : iç
 iç- : içmek
 içre : içinde
 içün : için
 idin- : edinmek, temin etmek
 ifnâ (A) : yok etme
 ihlâş (A) : iç temizliği, riyasız sevgi, karşılıksız sevgi, kalbi her türlü kötülüklerden arındırıp sâf hale getirme; Allah’a sadece rızası için ibadet etme ve mutlak şekilde O’na bağlanma
 ihlâş-ı maḥz (F, kelimeler A) : sâf ihlas, mutlak ihlas
 ihsân (A) : bağış, lütuf
 ihtiyâr (A) : seçme, seçilme; razı olma, kabullenme
 iklim (A) : iklim, bölge. Eskiler dünyayı yedi iklime ayırdılar.
 iksîr (A) : Ortaçağ kimyaacılarının herhangi bir madeni altın yapacağına inandıkları tesiri çok kuvvetli olan bir madde
 iktirâb (A) : yaklaşma, yakın olma, yaklaşma
 ilâh (A) : tanrı; Allah
 i‘lân (A) : bildirme, açığa vurma
 ile : ile, birlikte, beraber
 ile- : eylemek; krş. eyle-
 illâ Hû (A) : O’ndan, yâni Allah’tan başka ilâh yoktur; bk. tevḥîd
 ‘ilm (A) : ilim
 ‘ilm-ü tıb (F, kelimeler A) : tıb ilmi
 ilt- : yollamak, yöneltmek, göndermek

- imân (A) : inanma, Hakk’ı kabul ve tasdik etme, Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği şeriate kesin olarak bağlanma
 imâna gel- : iman etmek
 ‘imâret (A) : mâmur hale getirme, bayındır kılma
 imtiḥân (A) : imtihan
 inildi : inilti
 inkâr (A) : inkâr, reddetme, tanımama
 inkilâb (A) : değişme
 insân (A) : insan, kişi; göz bebeği
 ir : er, er kişi, hakikate ulaşmış kişi krş. er
 ir- : ulaşmak, erişmek; krş. er-
 ‘irfân (A) : bilme, anlama; Tasavvuf’ta ilâhî bir feyiz olarak hakikati bilme, idrâk etme
 irgür- : ulaştırmak, eriştirmek; krş. irür-
 irkek : erkek
 irşâd (A) : doğru yolu gösterme, hakikati bildirme, öğretme; Tasavvuf’ta müridin müride tarikatın erkân ve âdâbını öğretmesi, Hak yolunu göstermesi, onu gafletten uyarması
 irür- : ulaştırmak, eriştirmek; krş. irgür-
 ‘İsî (k.a.) : *Kur’ân-ı Kerîm*’de adı geçen peygamberlerdendir (bk. sûre : XIX “Meryem”, âyet : 19-24). Doğum yeri Kudüs (Beytü’l-Makdis) veya Filistin (Beytü’l-Lahim) gösterilir. Doğum tarihi milâdî tarihin başlangıcı kabul edilir. Annesi Hz. Zekeriyya’nın karısının kız kardeşi Hanne’nin kızı Hz. Meryem’dir. Hz. Meryem bâkire olduğu halde Allah’ın kudretiyle Hz. Îsâ’ya hamile kaldı. Çocuğu dünyaya gelince kendisini büyütüp gözeten Hz. Zekeriyya’nın yanından ayrılarak kavmine geldi. Kavmi çocuğun habası belli değil diye onu recmetmek (taşlamak) istedi. Hz. Meryem suçsuz olduğunu, kimseyle münasebette bulunmadığını, inanmaları için çocuğuna sormalarını bildirdi. Bunun üzerine dile gelen Hz. Îsâ, Allah’ın hak, kendisinin de peygamber olarak gönderildiğini bildirince, bu mucize karşısında kavmi Hz. Meryem’e inandı ve kendisini rahat bıraktı. Hz. Îsâ, *Kur’ân-ı Kerîm*’de “Rûhu’llâh, Kelimetu’llâh, Mesîh” gibi adlarla anılır. Kendisine *İncil* (Ahd-ı cedîd) indirildi.

Edebiyatta ölüleri diriltmesi, körlerin gözünü açması, beşikte iken konuşması, göğe yükselmesi gibi mucizeleriyle yer alır.

İskender (k.a.) : Makedonya kralı Filip'in oğludur. Milâddan önce 356 yılında doğdu. Eski çağın ünlü filozofu Aristo tarafından yetiştirildi. Yirmi yaşında babasının yerine hükümdar oldu. Bütün Yunanistan'ı hükmü altına aldıktan sonra, doğuya yürüdü, Anadolu, Suriye ve Mısır'ı zaptetti. İran hükümdarı Dârâ'yı yendikten sonra İran ve Hindistan'ı ele geçirdi. Doğu seferinden dönüşünde otuz üç yaşında Babil'de vefat etti (milâddan önce 323 yılında). Büyük İskender lakabıyla anılır. Divan şiirinde zekâsı, cesareti, haşmet ve kudreti ile sözü edilir.

islâm (A) : itaat, bağlanma, bir şeye teslimiyet; Hz. Muhammed tarafından bütün insanlara tebliğ edilen din

ism (A) : isim

İsmâ'il (k.a.) : Hz. İbrâhim'in oğludur. *Kur'ân-ı Kerim*'in XIX. "Meryem" sûresinin 54. âyetinde, sözüne sadık, halkını namaz kılmaya ve zekât vermeye dâvet eden bir peygamber olarak anılır. Hz. İbrahim'in Hacer adlı karısından olan ilk çocuğudur. Hz. İsmail de babası gibi Kâbe'nin bakımı ve temizliği ile vazifeliydi. *Kur'ân-ı Kerim*'in XXXVII. "es-Saffât" sûresinin 102-113. âyetlerinde Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmail'i Allah yolunda kurban etme hadisesi anlatılır. Buna göre Hz. İbrâhim, Allah'tan kendisine hayırlı bir evlat vermesini niyaz eder. Duası kabul edilerek kendisine uysal bir evlat sahibi olacağı müjdelendir. Hz. İsmâil dünyaya gelip biraz büyüdükten sonra, babası oğluna, kendisini rüyasında kurban ettiğini söyler. Bu söz üzerine Hz. İsmâil, babasına kendisine emrolunan şeyi yapmasını bildirir. Hz. İbrâhim kurban etmek üzere oğlunu alını üzerine yere yatırır. Bu sıra Allah tarafından kendisine rüyasında gördüğü şeyin yerine getirildiği tebliğ edilir ve oğlu yerine kurban etmesi için gökten bir koç indirilir.

Hz. İbrâhim inen koçu kurban eder. Bu konu edebiyatımızda pek çok işlenmiş konulardan biridir. İnanışa göre Kâbe civarındaki Zemzem kuyusunu Hz. İsmâil bulmuştur.

İsmâ'il'üvâr : Hz. İsmâil gibi

iste- : istemek

iş : iş

iş : eş

işbu : işbu

işit- : işitmek

işle- : işlemek, yapmak

it- : etmek, yapmak

i'tibâr (A) : itibar, değer, şeref, haysiyet

i'tikâd (A) : inanma, gönülden tasdik ederek inanma

i'tikâd-ı pâk (F, i'tikâd A) : temiz itikad

iy : ey, krş. ey

'izzet (A) : ululuk, kudret, saygı

J

jeng (F) : pas, kir

K

Ka'be (y.a.) : Mekke'de Harem-i Şerif'in ortasında İslâm âlemince kible olarak kabul edilen kutsal yer, Beytu'llah. Kâbe Mekke civarındaki dağlardan getirilen siyah taşlarla inşa edilmiştir. İslâm inancına göre Kâbe'nin bânisi Hz. İbrâhim ile oğlu Hz. İsmâil'dir. Cahiliye devrinde Kâbe putların muhafaza edildiği kutsal bir yerdi.

Ka'be-i kalb (F, kelimeler A) : Kâbe gibi kutsal olan kalb

kaçan : nasıl

kadar : kadar

kadeh (A) : kadeh, içki bardağı

Ûad tecellâ fi'l-merâyâ (A) : Görünenlerde kesin olarak tecelli etti.

Ûâf (y.a.) : eski telakkiye göre dünyayı çepçevre kuşattığı kabul edilen efsanevî dağ. Ankâ kuşu bu dağda yaşamış. Kaf dağı (Kûh-i Kâf) şark edebiyatında yükseklik ve ihtişam sembolü olarak kullanılır.

kafaş (A) : kafes; mec. beden

kâfir (A) : kâfir, küfre giren, Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden

kāf u nūn (F, kelimeler A) : Arap alfabesinde k ve n harfi. Arap dilinde bu iki harf "kūn" (ol!) kelimesine işaret eder. İslâm inancına göre varlık âlemi Allah'ın "kūn" emriyle var olmuştur ve "fe-yekūn" (olma!) emriyle de yok olacaktır.

ķahr (A) : zorlama, zorla iş yaptırma; mahvetme, helâk etme

ķāl (A) : söz, lâf

ķal- : kalmak

ķalb (A) : kalb, yürek, gönül. Sûfilere göre kalb, nûrânî bir cevherdir ve insanlık onunla tahakkuk eder. Kalb Tanrı'nın tecelli yeri olduğundan kutsaldır. Hakk'ın kıblegâhı olan kalbi kırmak büyük bir günah sayılırdı.

ķalem (A) : kalem

ķamar : çiçek bozuğu, benek, leke

ķamu : bütün, hep

kāmurānî (< F kāmranî) : mutluluğa ermiş, mutlu olan

ķan : kan

kān (F) : menba, kaynak

ķanat- : kanatmak

ķanda : nerede

ķanı : hani, nerede; hangi

ķapu : kapı

ķa'r (A) : dip; nihayet; derinlik

ķara : kara

* *ķara gey-* : mâteme bürünmek

ķarañuluk : karanlık

ķarar- : kararmak

ķarşu : karşı

kārubān (< F kārban) : kervan

kārubān-ı 'ömr (F, 'ömr A) : ömür kervanı

ķaş : kaş

* *ķaşuñ yasın ķur-* : kaşlarını çatmak

ķat : kat, huzur, nezd

ķat' (A) : kesme, kesilme ; aşma

ķat'-ı menāzil (F, kelimeler A) : menzilleri aşma

kātib (A) : kâtip

ķatre (A) : katre, damla

ķavm (A) : kavim

ķay : yağmur, sağanak, bora

ķayd (A) : bağ

kāyināt (< A kā'ināt) : kâinat, âlem, cihan, yaratıkların cümlesi

kem (F) : eksik, az

kemāl (A) : olgunluk, tamlık, eksiksizlik, güzel vasıflarla donanmış olma. Allah'ın sıfatlarından biri de "Kemāl"dir. Bu sözle Allah'ın her türlü noksanlık ve kusurlardan münezzeh (arınmış) olduğu ifade edilir.

kemend (F) : kemend

kemer (F) : kemer, bele takılan kuşak

kemter (F) : çok eksik, pek az

Ken'ān (k.a.) : Ken'ânilerin ceddî. Rivayetlere göre Nemrûd'un babası veya bütün ısrarlara rağmen Tûfân hadisesinde gemiye binmeyen Hz. Nûh'un oğludur. Bir başka rivayete göre de Nûh Peygamber'in oğlu Sām veya Hâm'in oğludur. Gemiye binmeyen diğer imansızlarla birlikte helâk olmuştur. Ken'ân oğullarının yurtlarına "Ken'ân ili" denilir.

kenār (F) : kenar, kıyı, çevre

kendöz : kendi, kendisi,

kendü : kendi

kerem (A) : cömertlik, lütuf, bağış

kerīm (A) : kerem sahibi, cömert; ulu, asil

kerrübî (< A kerübî) : büyük melek, Allah'a en yakın melek

* *kerrübî 'aql* : Cebraîl

kes- : kesmek

kesr (A) : kırma, kırılma, parçalama

kesret (A) : çokluk; varlık âleminde görülen çeşitlilik

ke's-serāb (A) : serap gibi

kevkeb (A) : yıldız

kevn (A) : var olma; varlık

kevşer (A) : *Kur'ân-ı Kerīm*'de zikri geçen cennetteki pınarlardan biri

ķıl- : kılmak, yapmak

ķıy- : kıymak, feda etmek

ķıymet (A) : kıymet, değer

ki (F) ki (bağlama edatı)

kibrît (A) : kükürt

kibrît-i aħmer (F, kelimeler A) : kırmızı kükürt, simya ilminde toprağı altın yapmaya yarayan müessir madde; mec. mürşid, Hacı Bayram-ı Velî

kilāb (A) : köpekler

kilset (A) : kilise

kilset-i nefis (F, kelimeler A) : nefis kilisesi

* *ķilset-i nefsi yak-* : nefis arzularını terketmek, nefsin esaretinden kurtulmak

kıl ü kâl (F, kelimeler A) : dedi-kodu, boş lâf
 kim : kim (soru zamiri)
 kim : kim (bağlama edatı)
 kîmiyâ (A) : kimya
 kîmiyâyî (A) : kimya ile ilgili, kimya gibi
 kimse : kimse
 kirpük : kirpik
 kişi : kişi
 kitâb (A) : kitap
 ko- : koymak, bırakmak, terketmek; krş.
 koy-
 kork- : korkmak
 koy- : koymak, bırakmak, terketmek; vaz-
 geçmek; krş. ko-
 kubûr (A) : kabirler
 * *kubûr ehli* : ölümler, kabirde yatanlar
 kudret (A) : kudret, muktedir olma, her şeyi
 yapacak güçte olma
 * *kudret eli* : Allah'ın takdiri
 kuds (A) : kudsiyet, kutsallık
 kuds-i gülzâr (F, kuds A) : gül bahçesinin
 kudsiyeti; mâna âleminin kutsallığı
 küh (F) : dağ
 küh-u nefis (F, nefis A) : nefis dağı. Eski
 telakkide nefis aşılması çok güç bir dağa
 benzetilirdi.
 kul : kul, köle
 kur- : kurmak
 kurbân (A) : kurban, Allah'a yaklaşmak
 ve rızasını kazanmak için veya bir şükran
 ifadesi olmak üzere belli zamanlarda
 usûlüne uygun şekilde kesilen ve eti
 usûlüne uygun şekilde dağıtılan belli
 vasıftaki koyun, keçi, sığır ve deve gibi
 hayvan; bir gâye uğruna feda olma
 kurbet (A) : yakınlık; Allah'a yakınlık
 kuru : kuru
 kurut- : kurutmak
 kuş : kuş
 küy (F) : köy, mahalle, sokak
 küy-i harâbâtî (F) : meyhanelerin bulun-
 duğu sokağa mensup olanlar, orada
 gününü geçirenler, sarhoşlar
 kuyu : kuyu
 küfr (A) : Allah'a ortak koşma, dinsizlik,
 imansızlık
 küfr ü imân (F, kelimeler A) : küfür ve iman
 * *küfr ü imân hil'atin yak-* : küfür ve iman
 arasında fark gözetmemek, ikisini bir

tutmak. Tasavvuf anlayışına göre vahdet
 esas olduğu için, küfür ve iman ayrımı
 yapmak kesrettir.

küll-i şey (F, Kelimeler A) : varlıkların
 tamamı, mevcut olan her şey

Kürsî (A) : kürsü, üstünde oturulan yer,
 taht, makam; Arş-ı a'zam'ın altında
 Levh-i mahfuz'un bulunduğu yer. *Kur'-
 ân-ı Kerîm*'de Kürsî'nin gökleri ve yerleri
 kapladığı buyrulur (bk. sûre : II "el-
 Bakara", âyet : 255). Bu sebeple bu âyet
 Âyetü'l-Kürsî adını alır. Bazı sûfîler
 Kürsî'yi sekizinci gök kabul ederler.

L

lâ (A) : "değil, hayır" mânasında olumsuzluk
 edatı. Sûfîler bu sözle "Lâ mevcûde
 illa'llâh" (Allah'tan başka mevcud yok-
 tur.) anlayışını belirtirler, dolayısıyla
 "Vahdet-i vücûd" esasına işaret ederler.
 bk. illâ Hû

lâf (F) : lâf, söz, lakırdı

* *lâf ur-* : bahsetmek, söz etmek

la'î (A) : kırmızı, kırmızı renkli kıymetli
 bir taş; mec. sevgilinin dudağı

lâ-mekân (A) : mekâsız, bir mekâna
 ihtiyacı olmayan, Allah katı

* *lâ-mekân milki* : Tanrı katı

* *lâ-mekân şahrâsı* : Tanrı katı

* *lâ-mekân seyrin bul-* : Tanrı katına
 erişmek

lâ-müsellim (A) : "hiç doğru bulmam,
 hayır" mânasında bir söz

lâubâlî (A) : kayıtsız, ilgisiz; saygısız

lâ-yezâl (A) : zevalsız, zevali olmayan,
 ebedî olan, daima var olacak olan

lâ-yezâlî (A) : ebedî olan

lâyıķ (A) : yaraşır, uygun

lem-yezal (A) : zevali olmayan, baki olan,
 kahcı, ebedî. Allah'ın sıfatlarından.

Len terânî (A) : "Sen beni görmeyeceksin."
 mânasına gelen ibare *Kur'ân-ı Kerîm*'in
 VII. "el-A'râf" sûresinin 143. âyetinde
 geçer. Hz. Mûsa Tûr dağında Allah'a
 "Rabbî erîni enzur ileyke" (Rabb'im
 bana kendini göster, seni göreyim.) şek-
 lindeki Âyet-i Kerîme ile münacatta
 bulunduğu, cevap olarak yukarıdaki
 âyet gelir; bk. Erîni

- levh (A) : levha, üstü düz nesne, üzerinde yazılan şey; Tanrı kudretiyle üzerinde olacak şeylerin yazıldığı mücerred levha
 leyl (A) : gece
 lu' b (A) : oyun, eğlence
 lâh (A) : mâbud, ilâh
 lu' t (A) : Lütuf, iyilik, iyi muamele; bağış, ihsan

M

- mâ (A) : su
 ma' bûd (A) : kendisine ibadet edilen, tapınılan
 mağbûn (A) : şaşkın, şaşırılmış
 mağrûr (A) : gururlanan, gururlu, büyüklük taslayan, kibirlenen
 * *mağrûr ol-* : kibirlenmek
 mâh (F) : ay
 mağbûb (A) : sevilen, sevgili
 mağcûr (A) : hacr altına alınmış
 mağlûk (A) : yaratılan, halk edilen, yoktan var edilen, Allah tarafından yaratılmış olan
 mağmûr (A) : sarhoşluğun verdiği sersemlik, uykulu
 mağrem (A) : birine ait hususi şey, gizli olan; çok samimi, içli dışlı; kendisine nikâh düşmeyen
 mağv (A) : yok etme, ortadan kaldırma; yok olma. Tasavvuf'ta beşerî eksikliklerden, nefis bağlarından kurtulma hali
 mağz (A) : halis, sâde; tam, eksiksiz
 mâ-i zülâl (F, kelimeler A) : sâf, berrak, tath su
 mağ'ad (A) : oturulacak yer; minder
 mağ'ad-ı şıdk (F, kelimeler A) : sadakat mevkii, doğruluk mevkii; takva sahiplerinin cennette buluşacakları makam
 mağşûd (A) : maksat, gâye, istek
 mâl (A) : mal, maddî varlık, servet, bir kimşenin tasarrufunda bulunan şey
 mâl-a-mâl (< F mâl-â-mâl) : dopdolu, çok dolu
 ma' mûr (A) : mâmur, bayındır
 mân (F) : aile; topluluk
 ma' nî (< A ma' nâ) : mâna, anlam
 Manşûr (k.a.) : Tam adı Ebu'l-Muğîs el-Hüseyin bin Mansûr el-Beyzâvî'dir. Ebu'l-Muğîs künyesi, el-

Beyzâvî nisbesi, Hüseyin adı, Mansûr ise babasının adıdır. Lakabı Hal-lâc'dır. Hicrî 244 (milâdî 857) yılında Fars eyaletinin Beyzâ şehri civarındaki Tûr kasabasında dünyaya geldi. Büyük babası zerdüşti (Zerdüşti dininde) idi. Basra'ya yerleşip Tasavvuf yoluna girip sıkı bir zühd ve itikâfa çekildi. Üç defa Hac farızasını yerine getirdi. Hind ve Türk illerine yaptığı seyahatlerde İslâmiyet'i yaymağa çalıştı. Üçüncü haccından sonra Bağdad'a yerleşti. Devrin ileri gelenleri arasında pek çok dostları ve muhalifleri vardı. Bilhassa "Ene'l-Hak" sözü ulema arasında derin bir infiale sebep oldu. Küfre girdiği ileri sürülerek hapse atıldı. Sekiz yıl kaldığı hapiste *Tavâsin* adlı eserini yazdı. Çeşitli sözleri ve inancından dolayı mahkemeye verildi. O sıra Karmatî'lerin Kâbe'yi tahrip etmeleri Hallac'm sözlerine bağlanarak ve Bağdad'daki Hanbelî ayaklanması da bahane edilerek Kadı Ebû Ömer-i Hammâdî'nin verdiği katli fetvasını halifenin tasdik etmesiyle hicrî 309 (milâdî 922) yılında önce kançılanmak, sonra da vücudu parça parça edilip darağacına çekilmek suretiyle idam edildi.

Manşûr'layın : Mansur gibi

mançık (A) : mantık, doğru düşünmenin yollarını gösteren ilim

ma' rifet (A) : bilme; bir şeyin özünü, vasıflarını, aslını, esasını bilme; idrâk etme; Tasavvuf'ta insanın Rabb'ini ve kendisini bilmesi. Mârifete akıl ile değil, zevk ile varılır. Tasavvuf ehli mârifeti ilimden üstün tutar.

mâ-sivâ (A) : Allah'tan gayri her şey, dünya ile ilgili şeyler. Mâ-sivâ'yı terketmek Tasavvuf'un temel esaslarından biridir.

* *mâ-sivânuñ hayderi* : mâ-sivâ'nın arslanı, insanı pençesi altına alan dünyevî ilgiler, nefis arzuları

mâ-sivâ'llâh (A) : Allah'tan gayri her şey

ma' şüm (A) : suçsuz, günahsız

mâ' şük (A) : sevilen, sevilmiş olan; krş. ma' şuk

ma' şuk (< A ma' şük) : sevilen, sevilmiş olan; krş. maş'ük

ma' şüka (A) : sevilen, sevilmiş olan; Allah

- Mâ-zâğē'l-başar (A) : "Gözü oradan kaymadı." mânasına gelen ibare *Kur'ân-ı Kerim*'in LIII "en-Necm" sûresinin 17. âyeti olan "Mâ-zâğē'l-başar ve mâ-ṭağā" (Hz. Muhammed'in gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı.) ibaresinde yer almaktadır. Âyet Hz. Muhammed'in Mirâc'da Allah katına varması ve Hakk'ın didarını görmesi ile ilgilidir.
- maẓhar (A) : zuhur yeri, bir şeyin ortaya çıktığı yer. Tasavvuf'a göre Hakk'ın sıfatlarının en güzel şekilde tecelli ettiği yer insandır. Bu sebeple insan "eşref-i mahlukat" (yaratıkların en şerefli) 'tir.
- me'âb (A) : geri dönülecek yer, sığılacak yer, korunulacak yer
- meclâ (A) : çıkma yeri, görünme yeri; ayna
- meclâ-yı şıfât (F, kelimeler A) : sıfatların görüldüğü ayna, suretlerin zuhur ettiği, belirmediği yer
- meclis (A) : meclis, toplanma yeri, oturulacak yer
- mecma' (A) : toplanılan yer
- mecma'u'l-bahreyn (A) : iki denizin kavuştuğu yer, birleştiği nokta; "kabe kavseyn" mertebesi. Kabe kavseyn, kinaye yoluyla Hz. Muhammed'in Mirâc'da Hakk'a yakınlık derecesini ifade eder. Tasavvuf'ta ise, mutasavvıfın Hakk'a yakınlığını belirtir.
- medfûn (A) : defnedilmiş, gömülmüş
- meger (F) : meğer
- mekân (A) : mekân, yer
- mekkâre (A) : düzenbaz, hileci, çok aldatıcı
- mekr (A) : aldatma
- mekteb (A) : mektep
- mekteb-i ışk (F, kelimeler A) : aşk mektebi
- melâl (A) : usanma, usanç, sıkıntı
- melâmet (A) : ayıplama, kınama, azarlama; kendini herkesten aşağı ve hakir görme, benlikten sıyrılmayı esas alıp aşk ve cezbeyle zikrederek Allah'a varılacağını kabul etme
- * melâmet gönülegin gey- : melâmet yoluna girmek, melâmet anlayışını benimsemek
- men : ben; krş. ben
- menâzil (A) : menziller
- menba' (A) : kaynak, pınar
- menzil (A) : konak yeri, bir günlük yol, mesafe
- merd (F) : sözünde ve kararında duran, ahdinde sadık olan
- merdâne (F) : mertçe, yiğitçe
- mergızâr (< F merğ-zâr) : çayırılık, çimenlik
- mescüd (A) : secde edilmiş, kendisine tapılmış; Allah
- mescüd-ı cân (F, mescüd A) : ruhun kendisine secde ettiği, taptığı; Allah
- Mesenni'z-zurru (A) : "Başıma bir belâ geldi" mânasına gelen ibare, *Kur'ân-ı Kerim*'in XXI "Enbiyâ" sûresinin 83. âyeti olan "Ve Eyyübe iz nâdâ Rabbehu enni messeni'z-zurru ve ente erḥamu'r-raḥîmîn" (Eyyüb da, "Başıma bir belâ geldi, sana sığındım, sen merhametlilerin merhametlisin." diye Rabb'ine nidâ etmişti.) ibaresinde yer almaktadır. Hz. Eyyüb'un bu duası kabul olarak bütün dertlerinden kurtulur.
- mest (F) : mest, sarhoş, kendinden geçmiş; ilâhî aşkla kendini kaybetmiş
- mestân (F) : mest olanlar
- mestâne (F) : sarhoşça, sarhoşçasına, mest olarak
- mestlik (mest F) : mestlik, mest olma, kendinden geçme
- mest-ü ezel (F, ezel A) : ezel mesti; bk. bezm-i ezel
- meşreb (A) : yaradılış, tabiat, huy, mizaç
- me'vâ (A) : yurt; yer
- Mevlâ (A) : Hz. Allah
- mevşûf (A) : vâsfedilmiş, belirtilmiş
- mey (F) : şarap
- meydân (A) : meydan
- meydân-ı ışk (F, kelimeler A) : aşk meydanı
- mey-ḥâne (F) : meyhane
- meyḥâne-i derd (F) : dert meyhanesi
- mey-i ışk (F, ışk A) : aşk şarabı; mec. ilâhî aşk
- mezâhir (A) : görüntüler
- mezheb (A) : mezhep, gidilen yol, bir dinin şubesi
- Mısrî (A) : Mısırlı
- micmer (A) : buhurdân, tütsü kabı
- mihmân (F) : misafir
- miqdâr (A) : miktar
- milk (A) : mülk, birinin tasarrufu altında bulunan şey

mi'mâr (A) : mimar, mâmur hale getiren
 minnet (A) : bir iyiliğe karşı kendini borçlu görme, şükran; esirgeme
 mîr (F) : emir, bey
 mir'ât (A) : ayna
 mir'ât-ı kalb (F, kelimeler A) : kalb aynası
 * *mir'ât-ı kalbı pāk ile-* : kalb aynasını temiz hale getirmek, kalbdeki kirleri, pislikleri temizlemek, Hak'tan gayrı şeylere gönülde yer vermemek
 mu'aţţar (A) : güzel kokulu
 mu'âyen (A) : gözle görülen
 * *mu'âyen gör-* : gözle görmek, bizzat görmek
 muḥabbet (A) : sevgi
 muḥakkak (A) : muhakkak, kesin şekilde
 muḥalled (A) : sürekli olan, daimî olarak kalan, ebedî
 muḥibb (A) : seven, sevgi besleyen, dost
 muḥîṭ (A) : ihata eden, çevreleyen; kuşatan
 muḥkem (A) : sağlam, kuvvetli
 muḳârin (A) : bitişik, ulaşılmış, erişmiş, bir yere gelmiş, birleşmiş, bir araya gelmiş
 * *muḳârin ile-* : bir araya getirmek, birleştirmek
 mûnis (A) : cana yakın, sevimli
 mûnis-i cân (F, mûnis A) : can dostu, cana yakın olan
 murâd (A) : arzu, istek, dilek; maksad, gâye
 mürġ (F) : kuş
 mürġ-ı ḳuds (F, ḳuds A) : kutsal kuş, mec. can, ruh
 Mûsâ (k.a.) : Hz. Mûsâ. *Kur'ân-ı Kerîm*'de kıssası ayrıntılı şekilde anlatılan İsrâiloğulları peygamberlerindendir (bk. sûre : XX "Tâhâ" ve XXVIII "el-Kasas"). Hz. Mûsâ'nın yaşadığı çağda Fir'avn Mısır hükümdarı bulunuyordu. Hz. Yûsuf'un Mısır'a yerleştirdiği İsrâiloğulları zamanla çoğalıp zenginleştiği, Fir'avn'ın zulmüne uğrayıp köle edilerek çalıştırıldılar. Kâhinler Fir'avn'a Mısır'da bir çocuk doğacağını, büyüünce Mısır tahtına oturacağını haber verdiler. Fir'avn veziri Hâmân'ın tavsiyesine uyarak doğacak bütün erkek çocukların öldürülmelerini emretti. Anası, gelen bir vahiy üzerine,

Hz. Mûsâ doğunca onu bir sepete yerleştirerek Nil'in sularına bıraktı. Fir'avn'ın karısı Âsiye tarafından kurtarılan Hz. Mûsâ sarayda büyütüldü. Bir gün şehirde dolaşan Hz. Mûsâ, bir Mısırlının bir yahudiye kötü muamele ettiğini görünce onu bir yumrukla öldürüp yahudiyi kurtardı. Öldürüleceğini anlayan Hz. Mûsâ, Medyen'e kaçtı, orada Hz. Şu'ayb ile karşılaştı ve onun kızı ile evlendi. Medyen'de on yıl kalan Hz. Mûsâ, Mısır'a dönerken peygamberlik dâveti aldı. İsrâiloğulları'nı Fir'avn'ın zulmünden kurtarmak ve Mısır'dan çıkarmak için mücadeleye girişti. Fir'avn'ın huzuruna çıkan Hz. Mûsâ onu imana dâvet ettiyse de Fir'avn kabul etmeyip mucize göstermesini istedi. Hz. Mûsâ, asasının yılan olması, elinin beyaz bir renk alması gibi dokuz mucize gösterdiği halde Fir'avn yine inanmadı. Bu sıra şiddetli bir baş ağrısına yakalanan Fir'avn, dua edip kendisini iyileştirirse, inanacağını ve iman edeceğini bildirdi. Hz. Mûsâ'nın duası ile iyileşen Fir'avn, yine de inanmamakta ısrar etti. Kavmine sabır tavsiye eden Hz. Mûsâ Mısır'dan kavmiyle ayrılma emrini aldı ve Kızıldeniz'i aştı. Kendilerini takip eden Fir'avn ve askerleri Kızıldeniz'den geçerken denizin kapanmasıyla hep helâk oldu. Bundan sonra Hz. Mûsâ kırk gün civardaki Tûr dağına çekilip Allah'ın emirlerine intizar etti. Hz. Mûsâ Allah'a yalvararak kendisine görünmesini diledi. Ancak gelen ilâhî cevapta bunun mümkün olamayacağı, Tûr dağına tecelli edileceği buyuruldu. Hakk'ın Tûr dağına tecelli etmesiyle şiddetli bir sarıntı oldu ve Hz. Mûsâ kendinden geçip bayıldı. Bir müddet sonra ayıldı. Bu sıra kendisine *Tevrât* vahyolundu. Hz. Mûsâ'nın "Kelîm, Kelîmu'llâh" sıfatlarına mazhar oluşu bu sebeptedir (bk. sûre : VII "el-A'râf", âyet : 143). Hz. Mûsâ, Tûr dağında iken yerine kardeşi Hz. Hârûn'u vekil bırakmıştı. Kavmi Hz. Hârûn'un ikazlarını dinlememiş, bir buzağı yaparak ona tapınmaya başlamışlardı. Bunu gören Hz. Mûsâ kavmi

hakkında ümitsizliğe düşmüş, kavminin iftiralarna maruz kalmıştır. Nihayet Allah'ın izniyle kavmine Arz-ı mev'ûd (vâdedilen yer, Filistin)'a yürümelerini bildirdi. Kavmi bunu dinlemeyip kırk yıl çöllerde dolaştılar, daha sonra Filistin'e geldiler. Hz. Mûsâ'nın şeriatî sâdece İsrâiloğulları'na mahsustur.

Mûsâ'layın : Hz. Mûsâ gibi
Mûsâ-yı cān (F) : can Mûsâsı
muşaffâ (A) : süzölmüş, yabancı maddelerden arınmış, her türlü pislikten arınmış
mübtelâ (A) : tutkun, düşkün
mücellâ (A) : parlatılmış, cilâlanmış, parlak, cilâh
mücellâ-yı cemâl (F, kelimeler A) : cemâlin parlaklığı; ilâhî nur, Hakk'ın nuru
müdâm (A) : devam eden, sürekli
müflis (A) : iflas etmiş, varını yoğunu yitirmiş
mühr (F) : mühür
mümkün (A) : mümkün, imkân dahilinde olan, olabilir
münevver (A) : nurlandırılmış, parlatılmış, parlak
münezzeh (A) : tenzih edilmiş, arınmış, temiz
mürde (F) : ölü
mürde-dil (F) : gönlü ölü, ölü gönüllü; gönlünde Allah aşkı bulunmayan
mürîd (A) : irade eden, dileyen; tarikat adabına göre bir şeyhe bağlı olan, kendi iradesinden sıyrılıp Allah'ın iradesine mutlak şekilde boyun eğen ve sülûk mertebesini tamamlamış tarikat ehli. Mürid, başına gelen her şeyi Hakk'ın muradı olarak bilen ve kendi iradesini Hakk'ın iradesinde yok eden kişidir.
mürîd-i Haq (F, kelimeler A) : Hakk'ın iradesine bağlanan, Hakk'ın takdirine teslim olan
mürşid (A) : irşad eden, aydınlatan, doğru yolu gösteren, Hakk'a yönelten, tarikat piri, şeyh
mürtefi' (A) : yükselen, yükselmiş; yüksek, yüce
müstevî (A) : düz, eşit
müşkil (A) : müşkül, güç, zor
müştâk (A) : iştihak duyan, çok özleyen, şiddetli istek duyan

N

nâ-gehân (F) : ansızın
naḥv (A) : bir dilin cümle yapısı; cümle bilgisi
naḥd (A) : para, servet; bedel
naḥd-ı cān (F, naḥd A) : can bedeli
nām (F) : isim, ad, şöhret, ün, lakab
nāme (F) : mektup, yazı
nām u nişān (F) : ad ve iz, belirti
nā-murād (F, murād) A : muradına ermemiş, isteğini elde edememiş
nāmūs (A) : ar, edep, haya; krş. nāmūs
nāmūs (< A nāmūs) : ar, edep, haya; krş. nāmūs
nār (F) : ateş
nār-ı 'ışk (F) : aşk ateşi
naşîḥat (A) : nasihat, öğüt
nā-tüvân (F) : güçsüz, âciz, zavallı
nāy (F) : kamış
nāy-ı ney (F) : ney kamışı
naẓar (A) : bakış, bakma
* *naẓar kıl-* : bakmak
ne : ne
neçe : nasıl, ne kadar
neçün : niçin; krş. niçün
nefes (A) : nefes, soluk
nefha (A) : esinti; nefes
* *nefha ur-* : seslenmek
nefs (A) : nefis, ruh, öz, öz varlık. Sûfiler bu sözle kulun kötü vasıflarını, yerilen huy ve amellerini kastederler. Onlara göre nefis, kötülüğe, dünya nimetlerine yönelen mâneviyattır. Tasavvuf ehline göre nefis insanı bu dünyaya bağlar, Hak'tan uzaklaştırır. Onun için nefis isteklerine kapılmamak gerekir. Nefs yapısı icabı kötülüğe meyl edicidir. Bu sebeple nefis ile mücadele cihad sayılır. Nefis mücadelesinde başarı Allah'ın lütuf ve yardımı ile mümkün olur.
* *nefs baykuşu* : baykuş gibi kötülüğün habercisi olan, insanı Hak'tan uzaklaştıran nefis
nehār (F) : gündüz
neng (F) : ayıp, utanma
nevā (F) : ses, seda, âhenk
nevāl (A) : talih, kısmet, bahşış, bağış
nevā-yı nāy-ı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk neyinin sedası

ney (F) : kamış; ney, kamıştan yapılan
musiki âleti

neyle- : ne eylemek; krş. nile-

neyyir (A) : nurlu, parlak

nice : nasıl

niçün : niçin; krş. neçün

nigâr (F) : resim, resim gibi güzel sevgili

nihân (F) : gizli

nihânî (F) : gizli, gizlice

nîk (F) : iyi, hoş, güzel

niķâb (A) : peçe, yüz örtüsü

nîk-nâm (F) : iyi ad

nile- : ne eylemek; krş. neyle-

nisbet (A) : ilgi, bağıllık

nişân (F) : iz, belirti

nişânsuz (nişân F) : belirsiz

nit- : ne etmek

nite : nasıl

nol- : ne olmak

nöker : kul, köle, hizmetçi

nür (A) : nur, aydınlık, parlaklık, ışık. Nur dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki türlü telakki edilirdi. Dünyevî nur, Allah'ın lütfu ile maddî varlıklarda beliren nurdur. Uhrevî nur ise, *Kur'ân-ı Kerîm*'in bir çok âyetlerinde ifade edilen ve âlemleri mânen aydınlatan nurdur. bu sebeple nur *Kur'ân-ı Kerîm*'e ve Hz. Muhammed'e de itlak olunur.

nür-ı 'ışık (F, kelimeler A) : aşk nuru, ilâhî aşkın nuru

nür-ı tecellâ (F, kelimeler A) : tecelli nuru

nür-ı Yezdân (F, nür A) : Tanrı'nın nuru

nüş (F) : içki, işret

nücûm (A) : yıldızlar

nümâ (F) : gösteren, bildiren

O

od : ateş

oķ : ok

oķu- : okumak

ol : o (işaret zamiri)

ol : o (işaret sıfatı)

ol- : olmak

olar : onlar

olun- : olunmak

otaçı : hekim

otur : oturmak

oyna- : oynamak

Ö

öl- : ölmek

ölüm : ölüm

'ömr (A) : ömür

öñ : ön

öyle : öyle

öz : öz, kendi

özge : başka

P

pādâş (F) : mükâfat

pādîşâh (< F pād-şâh) : padişah, hükümdar; Allah

pādîşâh-ı lem-yezel (F, lem-yezel A) : zevali olmayan padişah, ebedî padişah; Allah

pâk (F) : temiz, sâf

pâk-cân (F) : temiz ruhlu

pâlâs (F) : aba, çul

pâs (F) : pas, gam, keder, üzüntü

pâsubân (< F pâs-bân) : bekçi

pây (F) : ayak

pâyân : (F) son, nihayet ayağı, aşk

pây-ı 'ışık (F, 'ışık A) : aşk ayağı

pehlevân (F) : pehlivan

pehlevân-ı vahdet (F, vahdet A) : vahdet pehlevanı, Allah'a kavuşma yolunda nefisle mücadele edip onu yenen

penhân (F) : gizli; krş. pinhân

per (F) : kanat

perde (F) : perde; insanı Tanrı hakikatinden uzaklaştıran örtü ; gaflet

* perde aç- : hakikatleri ortaya çıkarmak

* perde götür- : hakikatin görünmesini engelleyen örtüyü kaldırmak

perde-i nefis (F, nefis A) : nefis perdesi, nefis bağları

* perde-i nefsi geç- : nefis bağlarından kurtulmak, Hakk'a varmayı engelleyen nefsi aşmak

pervâ (F) : korku, çekingenlik; ilgi, bağ

pervâne (F) : geceleyin ışık etrafında dönen kelebek. Edebiyatta sevgili ışığa, âşık da onun etrafında dönen pervaneye benzetilir. Pervane nasıl etrafında döndüğü kandil alevine kendisini atıp yanarsa, âşık da kendisini sevgilinin aşkına kapılarak yanar, kavrulur. Tasavvuf'ta

ışık ilâhî aşk, pervane ise bu aşkla
tutuşan tarikat ehli, yâni Hak âşığıdır.
pervâ-yı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk korkusu
pes (F) : öyle ise, imdi, o halde
peymân (F) : yemin, and
peymâne (F) : kadeh
pinhân (F) : gizli; krş. penhân
pîr (F) : pir, yaşlı, ihtiyar; bir tarikat veya
mesleğin kurucusu, en ulusu; mürşid
purnâ (< F bernâ) : genç
put (< F büt) : put
pürhene (< F bürehne) : çıplak

R

râh (F) : yol
râhat (A) : rahat, tasasız, kedersiz bir halde
bulunma
râh-ı semâ (F, semâ A) : semaya ulaştırarak
yol, gökler âlemine giden yol
* *râh-ı semâ tut-* : göğe yükselmek
raht (A) : yol levazımı, azık
ravza (A) : bahçe, cennet bahçesi
ravza-i 'irfân (F, kelimeler A) : irfan
bahçesi
râz (F) : sır
ref' (A) : yukarı kaldırma, yükseltme;
giderme
rencür (F) : incinmiş, sıkıntılı, dertli, hasta
revâ (F) : yakışır, uygun, lâyük
revân (F) : yürüyen, giden; akıcı
rızâ (A) : razı olma; Allah'ın takdirine gönül
rahathğı ile boyun eğme
rif'at (A) : yükseklik, yücelik
rind (F) : dünyaya değer vermeyen, dünya
nimetlerini hor gören, kalender
rind-ü rüsvâ (F) : rüsva olan rind
riyâ (A) : riya, iki yüzlülük
rühânî (A) : âhiretle ilgili, ruhlar âlemi ile
ilgili
ruhbân (A) : evlenmeyen papaz
rûzi (< F rûzî) : nasip, kısmet
rûkn (A) : temel, esas
rûkn-ü a'zam (F, kelimeler A) : en büyük
temel, en önemli esas
rüsivâ (F) : rüsiva, rezil, hayasız, itibarsız
rüsivâlık (rüsivâ F) : rüsvalık, rezillik, haya-
sızlık
rüsivâ-yı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk rüsvası,
aşktan rezil duruma düşmüş

S

sa'âdet (A) : saadet, mutluluk
şad (F) : yüz
şad-hezârân (F) : yüz binlerce
şâdıķ (A) : sadık, sözünde ve ahdinde duran,
dürüst
şâdıķu'l-ķavl (A) : sözünde duran
şadr (A) : göğüs, yürek
şafâ (A) : sâflık; gönül rahathğı, huzur
şaff (A) : saf, dizi, sıra
şaff-ı rühânî (F, kelimeler A) : ruhlar safı
şâfî (A) : sâf olan, yabancı unsurlardan
arınmış olan, hilesiz, temiz
sâğar (F) : kadeh, içki bardağı
şahbâ (A) : şarap
şâhib (A) : sahip, mâlik
şâhib-ü esrâr (F, kelimeler A) : sırlara
sahip olan, sırlara vâkıf, sırlardan haberi
olan
şahrâ (A) : sahra, ova, kır
sâ'il (A) : dilenci
sakın- : sakınmak
sâķî (A) : içki sunan
sâķî-i bezm-i ezel (F, sâķî, ezel A) : ezel
meclisinin içki sunucusu; mec. ezel mec-
lisinde ilâhî aşkı veren Allah
sâķiyâ (A) : ey sâķi
şakla- : saklamak, korumak
sâl (F) : sene, yıl
şal- : salmak, bırakmak
şamt (A) : susma, sükût
şan : ün, şöret
şan- : sanmak
saña : sana
sarây (F) : saray
şarf (A) : kelime bilgisi
sarrâ vü zarrâ (F, kelimeler A) : genişlik
ve darlık; mec. sevinç ve keder
sarrâ vü zarrâdan geç- : sevinç ve keder
arasında fark görmemek, ikilikten kur-
tulumak
şatun : satın
şavâb (A) : doğruluk, dürüstlük, iyilik;
doğru, dürüst
şay- : saymak
şayķal (A) : cilâ, yıldız
şayķal ur- : *cilâlamak*, parlatmak
sefer (A) : sefer, yola çıkma
seg-bân (F) : köpek çobanı

selâmet (A) : salımlık, emınlık, her türlü endişeden uzak olma, kurtuluş, kurtulma
sem^c (A) : işitme, duyma; kulak
semâ (A) : gök
Semerkând (y.a.) : bugün Özbekistan sınırları içinde bulunan önemli bir kültür merkezi
sem^c-i cân (F, sem^c A) : can kulağı
sen : sen
sende : sende
senden : senden
seng (F) : taş
seni : seni; krş. sini
senlik : sana âit olan benlik, kişilik
senüñ : senin
ser (F) : baş
ser-bâz (F) : başıyla oynayan, cesur, yiğit
ser-gerdân (F) : başı dönmüş, sersem, şaşkın, perişan
ser-hoş (F) : sarhoş
ser-mest (F) : başı dönmüş, sersem, şaşkın, kendinden geçmiş
server (F) : baş, reis, kumandan
sev- : sevmek
sevdâ (A) : sevdâ, şiddetli arzu
sevdâ-yı 'ışık (F, kelimeler A) : aşk sevdası
sevgü : sevgi
sevgülü : sevgili
seyr (A) : gezme, dolaşma
seyrân (A) : gezinme
sezâ (F) : uygun, münasip
şı- : kırmak
şiddk (A) : doğruluk; iç temizliği
şifat (A) : hususiyet, özellik; suret, şekil, hal
şifât (A) : vasıflar, özellikler
şığ- : sığmak
şın- : kırılmak
sır (< A sırr) : gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey; Allah'ın hikmeti; krş. sırr
* sır eyle- : gizlemek
sırça : sırça
sırdaş (sırr A) : sırdaş, sır ortağı
sırr (A) : gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey; Allah'ın hikmeti; krş. sır
sırr-ı Mevlâ (F, kelimeler A) : Allah'ın hikmeti
sil- : silmek
silin- : silinmek
sım (F) : gümüş
sin (< A sinn) : yaş

sine (F) : göğüs
sini : seni; krş. seni
siper (F) : siper
şoĥbet (A) : sohbet, karşılıklı konuşma. Bâzi sûfiler Vahdet'e ulaşmak, yâni hakikate erip benlikten sıyrılmak için sohbeta çok önem verirler. Ancak sohbetin hakikatten habersiz kişilerle yapılmasını uygun bulmazlardı.
şoĥbet-i sultân (F, kelimeler A) : sultanla, yâni Hak'la yapılan sohbet
şoĥbet-ü şâh (F, şoĥbet A) : şahla, yâni Hak'la yapılan sohbet
şor- : sormak
söyle- : söylemek, demek
söz : söz
su'âl (A) : sorma, soruşturma; dilenme
* su'âl it- : dilenmek
şubĥ (A) : sabah
sûd (F) : fayda, kazanç, kâr
şûfî (A) : sûfi, Tasavvuf ehli. Kelimeyi yün mânasına gelen "sûf" sözüyle ilgili görenler olduğu gibi, Hz. Peygamber zamanında Mescid-i Nebevî'nin avlusunda yatıp kalkan, yedirilip içirilen ve "Ehl-i suffe" denilen fakir sahabe ile ilgili görenler de vardır. Bazıları ise kelimeyi temiz, arınmış manasına gelen "sâf" sözüyle ilgili görmekte-dirler. Sûfi adını alan ilk kişi, Şâm'da ilk zaviyeyi yaptıran Ebû Hâşim es-Sûfî'dir (ölmü, hicrî 150/miladî 767-768).
şûfi (< A şûfî) : sûfi; bk. şûfî
şûfiyâ (A) : ey sûfi
şûfiyân (F) : sûfiler
sultân (A) : sultan, padişah, hükümdar
sultân-ı 'âlem (F, kelimeler A) : âlem sultanı
sultân-ı ĥübân (F, sultân A) : güzellerin sultanı
Sultân Maĥmûd (k.a.) : Büyük Türk hükümdarı olan Gazneli Mahmud, Sâ-mân-oğulları'nın Gazne valisi Alp-Tigin tarafından satın alınıp sonra kumandanlığa yükselen Âdil Nâsirü'd-dîn Sebük-Tigin'in oğludur. Milâdî 970-1030 yılları arasında yaşamıştır.
şun- : sunmak
şûret (A) : suret, görünüş, biçim, kılık, tarz. Sûfilere göre sûret halinde görülen mâ-

nadır. Bu sebeple sûret geçici, mâna ise ebedîdir. Sûret ârâz (belirti), mâna ise cevher (öz)'dir. Mâna Tanrı, sûret madde-
dedir.
**şûret millkini harâb kııl* : madde âlemini harap etmek, maddeye değer vermemek, maddeden, yâni benlikten, dünyevî bağ-
lardan kurtulmak
şûretâ (A) : görünüşte
şusuz : susuz
Sübhân (A) : "her türlü kusur ve eksiklik-
lerden arınmış" mânasına gelen kelime
Allah'ın adlarındandır.
Süleymân (k.a.) : Hz. Süleyman *Kur'ân-ı
Kerîm*'de ismi anılan peygamberlerden-
dir. Hayvan ve cansız varlıklara ken-
disine Allah'ın lutfettiği ilim sâyesinde
hükmeder, kuşların dilini bilirdi. Sebâ
Melikesi Belkis ile olan hikâyesi *Kur'ân-ı
Kerîm*'in XXVII. "en-Neml" sûresinin
19-44. âyetlerinde anlatılır; bk. Bel-
kis
sür- : sürmek

Ş

şâb (< A şâbb) : genç, delikanlı
şâdumânî (< Fşâd-mânî) : sevinç, neş'e,
mutluluk
Şâfi'î (k.a.) : İmam Şâfi'î. Gazze'li olup
asıl adı İdris'tir. Hicrî 150-204 (milâdî
767-820) yılları arasında yaşadı. Sünnet
ehlinin bağlı olduğu dört mezhepten
biri olan *Şâfi'î* mezhebinin kurucusudur.
şâgird (F) : çırak; talebe
şâh (F) : şah, padişah
şâhâ (F) : ey şah, ey padişah; krş. şâha
şâha (< F şâhâ) : ey şah, ey padişah; krş.
şâhâ
şâhen-şeh (F) : şahlar şahı; krş. şehin-şâh,
şehin-şeh
şâkir (A) : şükr eden, Allah'ın verdiği ni-
metlere şükran duyan
şâl (F) : şal
şân (A) : şan, şöret, ün
şâpâş (< F şâbâş) : saç
şarâb (A) : şarap
şarâb-ı bâkî (F, kelimeler A) : ebedî şarap;
mec. ilâhî aşk
şarâb-ı fâni (F, kelimeler A) : fâni şarap;
mec. dünyevî aşk

şarâb-ı 'ışk (F, kelimeler A) : aşk şarabı
şarâb-ı şevk-ı 'ışk (F, kelimeler A) :
aşk coşkununun şarabı, aşk coşkun-
luğunun verdiği sarhoşluk
şeh (F) : şah, padişah
şehin-şâh (F) : şahlar şahı, padişahlar pa-
dişahı; krş. şâhen-şeh, şehin-şeh
şehin-şeh (F) : şahlar şahı, padişahlar pa-
dişahı; krş. şâhen-şeh, şehin-şâh
şekk (A) : şüphe
şeksüz (şekk A) : şüphesiz
şeksüzün (şekk A) : şüphesiz, şüphe etmeden
şem' (A) : mum
şem'-i 'ışk (F, kelimeler A) : aşk mumu,
aşk alevi
şems (A) : güneş
şems-i cân (F, şems A) : can güneşi, ruha
canlılık veren güneş; mec. ilâhî aşk
şems-i neyyir (F, kelimeler A) : parlak
güneş, nurlu güneş
şems-i tâbân (F, şems A) : parlak güneş
şerh (A) : açma, açıklama
şerha (A) : dilim, parça
şerr (A) : kötülük, fenalık; Allah katında
makbul olmayan, günah sayılan fiiller
şevk (A) : şiddetli arzu, neş'e, sevinç, coş-
kunluk
şey (A) : şey, nesne
şeydâ (F) : aşktan aklını yitirmiş, deli-
divane olmuş; düşkün
şeydâ-yı 'ışk (F, 'ışk A) : aşk düşkünü
şeyh (A) : yaşlı
şimden : şimdiden
* *şimden girü* : şimdiden sonra, bundan
böyle
şimdi : şimdi
şîşe (F) : şişe, cam
şîşe-i nâmûs (F, nâmûs A) : namus şişesi
* *şîşe-i nâmûsı taşa çal* : namus endişe-
sini bırakmak, çevre baskısından kur-
tulumak, melâmet yoluna girmek
şol : şu
şöyle : şöyle
şür-engiz (F) : karıştıran
şükr (A) : şükür, Allah'a verdiği nimetlerden
dolayı minnettarlık duyma ve ifade
etme. Eskilere göre şükür üç türlü idi :
1) Bedenle yapılan şükür. İbadet şeklinde
yapılan bu şükür, âbidlerin şükrüdür.
2) Dil ile yapılan şükür. Bu türlü şükür

âlimlerin şükrüdür. 3) Kalb ile yapılan şükür. Bu şükür, Allah'a iman ve hürmeti koruyarak inzivaya çekilmek suretiyle âriflerin şükrüdür.

şümâr (F) : sayı, hesap

* şümâr ol- : sayılmak

T

tâ (F) : kadar, değin

tâbân (F) : parlak

tabīb (A) : tabip, hekim

tağ : dağ

tâgî (A) : azgın, isyan eden

taḥammül (A) : tahammül, katlanma

taḥkîk (A) : hakikaten, gerçekten

taḥmîr (A) : mayalandırma

taḥrîk (A) : yakma, yakılma

taḥrîk-ı nâr (F, taḥrîk A) : ateşin yakması

taht (F) : taht, koltuk; hükümdarlık makamı

taḥdîr (A) : beğenme, değer biçme; ezelde

Allah'ın olmasını istediği şeyler

taḥşîr (A) : suç, kabahat, kusur

taḥvâ (A) : Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma

tâlân (F) : yağma, çapul

tâli' (A) : tulu eden, doğan

* tâli' ol- : doğmak

tâlib (A) : isteyen, istekli

tâlib-i Ḥaḳ (F, kelimeler A) : Hakk'ı isteyen

tamâm (A) : tamam, bütün

ṭamu : cehennem

ṭaḥ : şaşma, hayret etme; hayret

ṭa'n (A) : ayıplama, yerme, suçlama

ṭa'ne (A) : ayıplama, yerme, suçlama

* ṭa'ne ur-, ṭa'ne vur- : ayıplamak, yermek, suçlamak

Taḥrî : Tanrı; Allah

* Taḥrî'ya uy- : Hak yolunda olmak, Allah'a bağlanmak

ṭar : dar

târâş (< F. târâc) : yağma, çapul, talan

ṭarḥ (A) : atma, bırakma, çıkarma

taşavvuf (A) : arınmış olma, sûfilik yoluna girme, gönlü Allah sevgisine bağlama, Hak yoluna girmiş olma, Hak'tan gayri şeylerle ilgiyi kesme

* taşavvuf bul- : arınmış olmak, arınmak, Hak'tan başka şeylerle ilgiyi kesmek

* taşavvuf it- : gönlü arınmış hale, sâf hale getirmek, Hak yoluna girmek

taş : dış

taş : taş

tâzele- (tâze F) : tazelemek

tebettül (A) : dünya işlerinden el çekme, Allah'a yönelme, inzivaya çekilme

tecellâ (A) : tecelli; bk. tecellî

tecellî (A) : görünme, belirme, meydana çıkma; Allah'ın lütfuna nâil olma : Allah katında makbul olan kulların kalbinde ilâhî sırların belirmesi

tedbîr (A) : tedbir, çâre

te'ḥîr (A) : geriye bırakma

tek : gibi

temâşâ (A) : bakıp seyretme, gezme

temennâ (A) : dileme, dilek

ten (F) : beden

* ten kuyusına düş- : bedenî isteklerin esiri olmak, maddî varlığın tesiri altına girmek

Terânî (A) : "göreceksin" mânasına gelen söz için bk. Len terânî

terk (A) : terk, bırakma, vazgeçme. Sûfilere göre terk dört türdür : 1) Terk-i dünya : Dünya bağlarından sıyrılmak, dünya nimetlerine değer vermemek. 2) Terk-i ukbâ : Âhret düşünce ve endişesini terketmek. 3) Terk-i hestî : Varlık bağlarından kurtulmak, kendi varlığından geçmek. 4) Terk-i terk : Terketmek düşüncesini dahi terketmek.

terk-i cân (F, terk A) : canından vazgeçmek

terk-i dünyâ (F, kelimeler A) : dünya bağlarından sıyrılmak, dünyaya değer vermemek

teşvîş (A) : karıştırma; karışıklık

tevhîd (A) : Sözlük mânası "birleme, bir kılma" demek olan kelime İslâmiyet'te terim olarak "Lâ ilâhe illa'llâh" (Allah'tan başka ilâh yoktur.) demek suretiyle Allah'ın birliğini imanla ikrar etmektir. Allah zaman ve mekândan münezzehtir, doğmamış ve doğurmamıştır. ezeli ve ebedîdir, kendisinden başka tapılacak ilâh yoktur. Tasavvuf'ta tevhid, Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar ile, zâtını tasavvur ve tahayyül edilebilecek her şeyden tecrit etmektir. Bu da Allah'ın ulûhiyetini (tanrılığını) bilmek, birliğini ikrar etmek,

kendisine hiçbir şeyi eş tutmamak
(şirk koşmama) demektir.
 ʔı̄b (< A ʔı̄bb) : tıp
 ʔı̄b (A) : güzel koku
 ʔı̄b-ü enfās (F, kelimeler A) : nefeslerin
 güzel kokusu
 ʔı̄ġ (F) : kılıç; mec. elif, vahdet
 ʔı̄mār (F) : yarayı iyileştirme, hastalığı
 tedavi etme
 ʔı̄z (F) : tez
 ʔı̄zrek (ʔı̄z F) : çok çabuk
 ʔoġ- : doğmak
 ʔol- : dolmak
 ʔolı : dolu; krş. ʔolu
 ʔolu : dolu; krş. ʔolı
 ʔon : elbise; kılık, biçim, şekil
 ʔop : top
 ʔoprak : toprak
 toz : toz
 toz- : toz gibi savrulmak
 tuġra : tuġra
 tuġān (< A duġān) : duman; krş. duġān
 ʔur- : durmak
 ʔut- : tutmak
 ʔütiyā (A) : çinko oksit, toz haline getirilen
 sürme taşı, sürme; gözü parlatmak, gör-
 meyi kuvvetlendirmek için kullanılırdı.
 ʔütiyā-yı 'ışk (F, kelimeler A) : aşk sür-
 mesini; gönül gözünü kuvvetlendiren sürme
 tutuŝ- : tutuŝmak
 türāb (F) : toprak

U

uç- : uçmak
 uçmak : cennet; bk. cennet
 'uqbı̄ (< A 'uqbā) : âhret, öbür dünya
 'uqūl (A) : akıllar
 'ulvı̄ (A) : yüce
 um- : ummak, umut etmek
 'ummān (A) : okyanus
 unut- : unutmak
 ur- : vurmak; krş. vur-
 'uryān (A) : çıplak
 uŝlu : uslu, sâkin
 'uŝŝāk (A) : aşıklar
 'uŝŝāk-ı ser-bāz (F, 'uŝŝāk A) : baş oyna-
 yan, aşkı uğruna başını feda eden aşıklar
 uy- : uymak
 uyġu : uyku; gaflet
 * uyġudan göz aç- : gafletten uyanmak

Ü

ür- : havlamak
 üstüvā (< A istivā') : müsavi olma, düz
 olma, denk olma; ortada olma; düzlük

V

vācib (A) : yapılması gerekli olan; İslā-
 miyet'te yapılması şer'an lüzumlu olan,
 farza yakın derecede yapılması emrolunan
 va'de (A) : bir iş için önceden belirtilen
 zaman
 vādi (< A vādī) : vâdi
 vāh (A) : ah, yazık
 vahdet (A) : birlik, teklik; Allah'ı bir ve
 mutlak bilme. Tasavvuf'un "Vahdet-i
 vücûd" (varlığın birliği) anlayışına göre,
 ezeli ve ebedî olan yegâne varlık Allah'tır.
 Kâinatta var olarak görülen herşey,
 aslında müstakil ve gerçek bir hüviyete
 sahip değil, birer görüntü, birer hayalden
 ibarettir. Bir başka deyişle Tanrı'nın
 sıfatlarının zuhurundan başka bir şey
 değildir. Yaratıklara âit bütün sıfatlar
 Tanrı'nın zâtında mevcuttur. Varlığın
 yaratılmasıyla bu sıfatlar ortaya çıkmış
 olur. Bu sebeple kesrette (çoklukta)
 vahdet, vahdette kesret vardır.
 * vahdete ir- : benlikten sıyrılıp, iklikten
 kurtulup birlik sırrına ermek, Hakk'ın
 birliğinde yok olmak

vākıf (A) : haberli olan, bilen
 vaqt (A) : vakit
 vālih (A) : şaşa kalmış, şaşırılmış
 var : var
 var- : varmak, gitmek
 varlık : varlık
 vaŝf (A) : vasıf, hususiyet, özellik
 vaŝf-ı esrār (F, kelimeler A) : sırların
 özellikleri
 vāŝıl (A) : ulaşan, kavuşan
 vaşl (A) : ulaşma, kavuşma
 * vaşlına iresini um- : kavuşacağını
 umut etmek
 vaşl-ı hümā (F, vaşl A) : devlet kuşuna
 erişme
 vaşl-ı yār (F, vaşl A) : sevgiliye kavuşma
 vaŝan (A) : vatan, yurt
 * vaŝan tut- : bir yeri vatan edinmek,
 bir yere yerleşmek

vech (A) : yüz, çehre
 vech-i enfes (F, kelimeler A) : en güzel yüz, çehre
 velî (F) : amma, fakat, lâkin
 ver- : vermek; krş. vir-
 vey (F) : ve ey, ey
 vir- : vermek; krş. ver-
 virân (F) : viran, harap, perişan, dağınık; mec. beden
 virâne (F) : virane, yıkılmış, harap olmuş yer
 vişâl (A) : kavuşma
 vur- : vurmak; krş. ur-
 vuşlat (A) : ulaşma, kavuşma
 vü (F) : ve
 vücûd (A) : varlık, var olma
 * vücûd ehli : maddî varlığı olan

Y

ya : yay
 yâ (A) : ey; krş. ya
 ya (< A yâ) : ey; krş. yâ
 yağmâ (F) : yağma, çapul, harap etme
 yağmâla- (yağmâ F) : yağmalamak
 yağmur : yağmur
 yâ Hû (A) : ey Allah!
 yâhûd (F) : yahut, veya
 yak- : yakmak
 yakîn (A) : sağlam bilgi, kesin bilgi
 Ya'kûb (k.a.) : Hz. Yakûb. *Kur'ân-ı Kerîm*'de zikri geçen peygamberlerdendir. Babası Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İshak'tır. Hz. Eyyûb'un kızı Rahme ile evlenmiş ve on iki oğlu olmuştu. Babası Hz. İshak'ın vefatından sonra Ken'ân ilinde kalıp yerine geçti. Hz. Yakûb'un bir adı da İsrâil olduğundan zürriyeti Benî İsrâil (İsrâil oğulları) adıyla anıldı. On iki oğlundan en çok Hz. Yûsuf'u severdi; bk. Yûsuf
 Ya'kûb'layın : Hz. Ya'kûb gibi. Hz. Ya'kûb, oğlu Yûsuf'u kardeşlerinin kıskançlık sebebiyle kuyuya atmalarından dolayı üzüntüsünden o kadar ağlamıştı ki gözleri görmez olmuştu : bk. Yûsuf
 yan- : yanmak
 yancara : her yana, o yana bu yana
 yañıl- : yanılmak, hata etmek
 ya'nî (A) : yâni, demek ki
 yâr (F) : yâr, sevgili, dost
 yara : yara

yârı- hayrân (F, hayrân A) : hayran olan yâr
 yarın : yarın
 yas : yas, mâtem
 yaş : yaş
 yaşlu : yaşlı
 yavı : yitik, kayıp, zâyi; başı bos, sahipsiz
 * yavı kıl- : yitirmek, kaybetmek
 yavuz : kötü, fena
 yay- : yaymak
 yaz- : yazmak
 yed (A) : el; kudret, güç
 yed-i kudret (F, kelimeler A) : kudret eli
 yedür- : yedirmek
 yeksân (F) : düz, bir, beraber; krş. yiksân
 yer : yer; krş. yir
 Yezdân (F) : Zerdüşî dininde iyilik tanrısı; Allah
 yiksân (F) : düz, bir, beraber; krş. yeksân
 yil : yel, rüzgâr
 * yile vir- : harap etmek
 yine : yine, tekrar
 yir : yer; krş. yer
 yir- : yermek, kötülemek
 yoğ : yok; krş. yoğ
 yoğur- : yoğurmak
 yoğsa : yoksa
 yok : yok; krş. yoğ
 yol : yol
 yoldaş : yoldaş, yol arkadaşı
 yu- : yıkamak
 Yûnus (k.a.) : Hz. Yûnus. *Kur'ân-ı Kerîm*'de kıssası anlatılan peygamberlerdendir (bk. sûre : XXXVIII "es-Saffât", âyet : 139-148). *Kur'ân-ı Kerîm*'in onuncu surresi ise "Yûnus sûresi" adını alır. Hz. Yûnus Ninova halkına peygamber olarak gönderilmişti. Halkını "Tevhid"e (Allah'ın birliğini kabul etmeğe) dâvet ettiyse de, onlar putlara tapmaya devam ettiler. Buna çok üzülen Hz. Yûnus, Dicle kıyısına inip bir gemiye binerek uzaklaşmak istedi. Gemi yürümeyince, gemiciler içlerinde bir suçlunun bulunduğunu, bunun belirlenmesi için de kur'a çekilmesini kararlaştırdılar. Kur'a Hz. Yûnus'a isabet edince onu denize atıp yollarına devam ettiler. Bir balık Hz. Yûnus'u yutup bir sahile çıkardı. Tekrar yurduna dönen Hz. Yûnus halkı yeniden

Tevhid'e dâvet etti, fakat dinlemediler. Allah'ın kudretiyle şehrin üstünde bir kara bulut peyda olunca, koşup Hz. Yûnus'u aradılar. Onu tevbe tepesinde bulup yalvardılar. Hz. Yûnus'un duasıyla felâket şehrin üzerinden kalktı.

Yûnus'layın : Hz. Yûnus gibi

Yûsuf (k.a.) : Hz. Yûsuf. Hz. Yakûb'un on iki oğlundan biri olan Hz. Yûsuf'un kıssası *Kur'ân-ı Kerîm*'in XXII. "Yûsuf" sûresinde anlatılır. Kıssaya göre Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf'u diğer oğullarından daha çok sever ve üzerine titrerdi. Hz. Yûsuf'u kıskanan kardeşleri, onu yok etmeye karar verdiler. Bir gün babalarına gelerek Yûsuf'la birlikte gitmeye gitmek istediklerini ve izin vermesini rica ettiler. Hz. Yakûb izin vermek istemediyse de sonunda razı oldu. Şehir dışında gezen kardeşler dönüşte Hz. Yûsuf'u bir kuyuya attılar ve gömleğini kana bulayarak eve döndüler. Yûsuf'u soran babalarına da onu oyun sırasında bir kurdun yediğini bildirdiler. Oradan geçen kervancılar Hz. Yûsuf'u kurtararak Mısır'a götürdüler ve köle olarak sattılar. Mısırlı bir aziz onu alarak büyüttü. Mısırlı azizin karısı Zeliha, Hz. Yûsuf'un güzelliğine âşık olup kendisine râm etmek istediye de Hz. Yûsuf buna kanmadı. Zeliha'nın iftirası üzerine Hz. Yûsuf zindana atıldı. O sıra Mısır hakimi olan Fir'avn rüyasında yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini, yedi kuru başak ile yedi yeşil başak gördü. Kâhinler rüyayı yorumlayamayınca Hz. Yûsuf'u haber verdiler. Rüya-yı yorumlayan Hz. Yûsuf zindandan çıkarıldı ve hazine nâzırı yapıldı. Hz. Yûsuf'un tavsiyesi üzerine yedi yıl ekecekleri ekinin bir kısmını takip edecek yedi kışık yılı için saklamaya başladılar. Kışık yılı gelince Hz. Yûsuf'un kardeşleri zahire almak için Mısır'a geldiler. O kardeşlerini tanıdı ve zahirelerini vererek yurtlarına gönderdi. Ancak gittikleri sıra kendilerine bir daha zahire almak için geldiklerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i getirmedikleri takdirde zahire veremeyeceğini söyledi. Bir müddet sonra

kardeşleri Bünyamin'i de yanlarına alarak zahire almak için tekrar Mısır'a geldiler. Hz. Yûsuf kardeşlerine zahire verdi, fakat bir bahane ile de küçük kardeşi Bünyamin'i yanında alı koydu. Hz. Yakûb oğullarının Mısır'da olduğunu anladı ve dâvet üzerine karısı ve diğer çocuklarını da yanına alarak Mısır'a gitti ve orada yerleşti. Hz. Yûsuf'un gömleğini gözlerine sürünce, Allah'ın inayetiyle de gözleri açıldı. Daha sonra Hz. Yûsuf Zeliha ile evlendi. Hz. Yûsuf'un Mısır'da yerleştiği kavmi zamanla çoğaldı, zenginleşti. Bu durum Fir'avn'ın zulmüne sebep oldu. İsrâil kavmi Hz. Mûsâ'nın onları Mısır'dan çıkarışına kadar dört yüz yıl köle olarak çalıştırıldı, eziyet gördüler. Hz. Yûsuf güzelliği ve dürüstlüğü ile edebiyatta sık sık zikredilir. Hz. Yûsuf'un hikâyesi ise İslâm edebiyatında bir çok şahıs tarafınıştan lenmiştir.

Yûsuf-ı Mışrî (F, kelimeler A) : Mısır'lı Yûsuf; bk. Yûsuf

Yûsuf'layın : Hz. Yûsuf gibi
yüce : yüce, ulu, yüksek
yüri- : yürümek; krş. yürü-
yürü- : yürümek; krş. yürü-
yüz : yüz

Z

zâhid (A) : zühd sahibi, dünya işlerinden el-etek çekip kendisini ibadete veren. Edebiyatta zahid, rind karşılığı olarak "kaba sofu, riyakâr, ham-ervah" mânalarında kullanılır.

zâhidâ (A) : ey zahit

zâhid-i derdmende (F, zâhid A) : dertli zahit

zâhir (A) : açık, belli, meydanda, görünen; görünüş, dış yüz

zâhirâ (A) : görüldüğü gibi, görünüşte

zâhiren (A) : görüldüğü gibi, görünüşte

zahm (F) : yara

* zahm ur- : yaralamak

zâkir (A) : zikreden, Allah'ın ismini anan

zamân (A) : zaman, vakit

zann (A) : zan, sanma

zâr (F) : ağlayan, inleyen; ağlama, inleme

- zāt (A) : kendi, asıl öz, cevher, öz varlık
zāt-ı Sübhān (F, kelimeler A) : Hakk'ın zâtı
zāyi' (A) : kaybolan, elden kaçan
zeber (F) : üst
zelāl (A) : pek zelil, pek hakir, değersiz
zelīl (A) : bayağı, değersiz, hakir
zencīr (F) : zincir
zer (F) : altın
zerķ (A) : hile, riya, iki yüzlülük
zerķ u sālūsī (F, zerķ A) : riyakârlık, iki yüzlülük
zerrāt (A) : zerreler
zerre (A) : zerre, küçük parça
zerre-i 'ayānī (F, kelimeler A) : görünen zerreler
zevk (A) : zevk
zevk-ı hitāb-ı kâf u nūn (F, kelimeler A) : kâf ve nūn harfleriyle hitap etmenin zevki. Kâf ve nūn harfleri Hakk'ın "kün" (ol) emrine işarettir.
zıll (A) : gölge
zıll-ı hümā (F, zıll A) : hüma kuşunun gölgesi
zībā (F) : süslü, güzel
zihī (A) : ne güzel, ne hoş
zıkr (A) : anma, hatırlama; Allah'ı, isimlerini söyleyerek anma. Zıkr, dil ile kalb ile ve bedenle olmak üzere üç türlü yapıhr.
zinde (F) : canlı, diri
zinde-dil (F) : gönlü canlı olan, diri gönüllü; kalbinde ilâhî aşk yer etmiş bulunan. Sûfîler ilâhî aşkın yer etmediği kalbi ölü sayarlardı.
zindigānī (F) : dirilik
zinhār (F) : asla, sakın; krş. zīnhār
zīnhār (F) : asla, sakın; krş. zinhār
zīr (F) : alt
zīrā (F) : zira, çünkü, şundan dolayı; krş. zīre
zīre (F) : zira; krş. zīrā
zīr ü zeber (F) : alt-üst darmadağınık
zī-zışt-māl (F, māl A) : çirkin şeylere sahip olan
ziyān (F) : ziyan, zarar
zuhūr (A) : görünme, meydana çıkma, belirme
* *zuhūra gel-* : görünür hale gelmek, var olmak
zulmât (A) : karanlıklar
zulmet (A) : karanlık
zulmet-i hier (F, kelimeler A) : ayrılık zulmeti, ayrılığın verdiği üzüntü
zühd (A) : haram ve şüpheli şeylerden mümkün olduğu kadar kaçınma, nefsi dinin yasakladığı şeylerden koruma
zülāl (A) : sâf, berrak, güzel, tatlı su
zül'f (F) : saç

BİBLİYOGRAFYA

- A. İhsan Yurd, *Fâtiḥ'in Hocası Akşemseddin*, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1972.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, İstanbul 1333, s. 12-14.
- Edirneli Mevdî Efendi, *Tercüme-i Şakâyk-ı Nu'mâniyye*, Der-saâdet 1269 s. 240-246.
- Kemal Eraslan, *Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1983, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser Dizisi : 98.
- : "Hikmet Geleneği", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, c. II, Ankara 1982, s. 153-166.
- : "Ak Şemseddin'in Dinî-tasavvufî Şiirleri", *Türk Dili*, c. XLVIII, sy. 394, Ankara 1984, s. 411-417.
- Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, c. I, İstanbul 1971, s. 506-507.
- Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c. I, s. 400-402.
- Semiha Ayverdi, *Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtiḥ*, İstanbul 1953, s. 21-44.
- Türk Ansiklopedisi*, "Ak Şemseddin" maddesi, c. I, Ankara 1946, s. 381-382.
- Veli Behçet Kurdoğlu, *Şair Tabîbler*, İstanbul 1967, s. 71-77.